Irodalmi Szemle

ÉBER | NYITOTT | ELEVEN

KORTÁRS SZLOVÁK

LIX. évf.
3. szám
2016. március

Ára: 1,80 € / 800 Ft
Előfizetőknek: 1,50 € / 600 Ft

Irodalmi Szemle

Alapítás éve: 1958, LIX. évfolyam

Alapító főszerkesztő:
DOBOS LÁSZLÓ

Főszerkesztő:
SZALAY ZOLTÁN
(szalzo@gmail.com)
Főszerkesztő-helyettes:
MIZSER ATTILA

Szerkesztő:
SZÁZ PÁL
(pali.100@freemail.hu)
Lapterv és tördelés:
GYENES GÁBOR,
SZABÓ ZSOLT,
VÁCLAV KINGA
Főmunkatársak:
GRENDEL LAJOS,
TŐZSÉR ÁRPÁD
Szerkesztőbizottság:
BALÁZS IMRE JÓZSEF (Kolozsvár),
BÁRCZI ZSÓFIA, CSANDA GÁBOR,
DARVASI FERENC (Budapest),
N. TÓTH ANIKÓ,
ONDREJCSÁK ESZTER (Budapest),
PÉCSI GYÖRGYI (Budapest)

Szerkesztőség
Madách Egyesület, P.O.BOX 7
820 11 Bratislava.
ISSN 1336-5088
web: www.irodalmiszemle.sk
facebook.com/irodalmiszemle
skype: irodalmi.szemle

A számunkban megjelenő plasztikákat Roman Popelár kurátor és művészettörténész gyűjteményéből válogattuk. A gyűjtemény gerincét a 2013-ban, majd 2015-ben megrendezett Bazini Kisplasztikai Biennálé (Biennále plastiky malého formátu Pezinok) anyaga képezi, de több alkotás magánkiállításokról származik (Ján Zelinka 2008-as pozsonyi magánkiállítása Peter Tajkov kurátorral, Štefan Papčo 2015-ös magánkiállítása a Zahorian & van Espen Gallery-ben Silvia van Espen kurátorral, Ľubo Purdeš 2007-es magánkiállítása a kassai Kelet-szlovákiai Galériában, Jaro Drotár kiállítása a 2008-as eperjesi Fortfest fesztiválon). A gyűjtemény célja a kortárs, 2000 utáni szlovák plasztikák, szobrok és domborművek feltérképezése volt, fókuszában leginkább a fiatal és középgenerációs alkotók álltak. A gyűjteményben nemcsak szobrászok alkotásaival találkozhatunk, hanem festők, grafikusok térbeli munkáival is.

Katarína Kissoczy: *Irena*, forrasztott vas, 49,5x56x52 cm, 2013, fotó: Daša Barteková

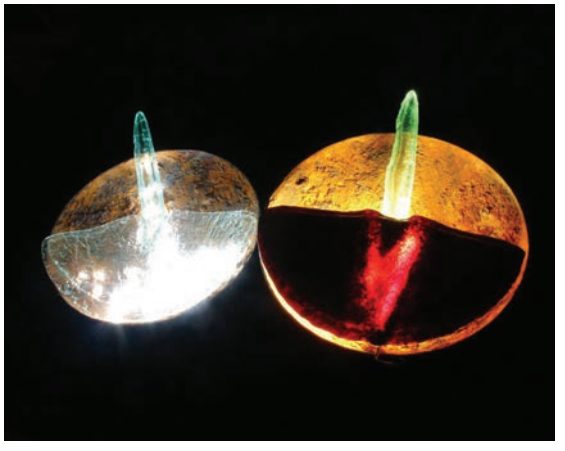

Jaroslav Drotár: *Reggel és Este*, üveg, acél, fény, 65x75x110 cm, 2008, fotó: a szerző archívuma

Helena Lukášová: *Fekete és fehér Moschoforos*, ABS nyomtatás, MCAE Systems, 40x16x16 cm, fotó: Daša Barteková

Helena Lukášová: *Hatalom*, vas, 35x25x25 cm, fotó: Daša Barteková

A borítón:
Robert Makar: *Ellentétes elméletek*, könyv mint objektum, akrilfestés és lakk, 2006-2013, a szerző archívuma

TARTALOM

KORTÁRS SZLOVÁK

3 **Miroslav Marcelli:**
Fikció, jel és valóság (esszé, Szaniszló Tibor fordítása)

8 **Michal Habaj:**
6:66; Reintegráció (versek, Merva Attila fordításai)

10 *„A költészet olyan, mint a kung-fu"* (beszélgetés Michal Habajjal)

14 **Mária Ferenčuhová:**
Töredékek (vers, Merva Attila fordítása)

20 **Monika Kompaníková:**
Az ötödik hajó (regényrészlet, Pénzes Tímea fordítása)

27 *A szlovák élet és irodalom női aspektusai* (Proics Lilla beszélgetése Jana Juráňovával, Pénzes Tímea fordítása)

34 **Jana Juráňová:**
Rendezetlen ügy (novella, Vályi Horváth Erika fordítása)

42 **Dušan Mitana:**
A héja (elbeszélés, Tóth László fordítása)

57 **Richard Pupala:**
Ludmila; Szülinap (három szív); Látogatók (kisprózák, Vályi Horváth Erika fordításai)

59 **Balla:**
A nagy szerelem (regényrészlet, Dobry Judit fordítása)

71 **Paszmár Lívia:**
Valamiféle kíváncsiság (Balla *Veľká láska* című kötetéről)

75 **Merva Attila:**
Az apokalipszis poszthumán lovasa (Michal Habaj *Caput Mortuum* című kötetéről)

78 **Ardamica Zorán:**
Földecske és halálocska (Márius Kopcsay *Jednouholník* című kötetéről)

81 **Szászi Zoltán:**
Lassú forgatás, keretjátékkal, érzelemmel (Peter Balko *Vtedy v Lošonci* című kötetéről)

83 **Polgár Anikó:**
Fejvesztett apukák, dzsungelbe vágyó hercegnők (Alexandra Salmela *Kirahviäiti ja muita hölmöjä aikuisia* és *Žirafia mama a iné príšery* című kötetéről)

87 **Haklik Norbert:**
Orail history (Veronika Šikulová *Menettérti* című kötetéről)

ÍZLÉSEK ÉS POFONOK

90 **Pethő Anita:**
Mindenki sziget (Szvoren Edina *Az ország legjobb hóhéra* című kötetéről)

93 **Soóky László:**
Csúcsok és szakadékok (a Komáromi Jókai Színház *Tisztújítás című* előadásáról)

96 Szerzőink

Irodalmi Szemle
ÉBER | NYITOTT | ELEVEN

Számunkat a szlovák plasztikák Roman Popelár által készített válogatásával illusztráltuk.

Kiadja a Spolok MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET (EV 153/08), nyilvántartási szám: 30807719.
A lap megjelenését támogatta a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala – a Nemzetiségi Kultúrák 2016 program keretében.

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Nyomta a Rubiconprint Kft., Somorja.
Terjeszti a kiadó és a Slovenská pošta, a. s.
Megrendelhető a szerkesztőségben, ill. a következő címen: Slovenská pošta, a. s. Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4.
P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214.,
e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk
Megjelenik havonta (évente 10 rendes és egy összevont szám). Példányszám: 400.
Egyes szám ára: 1,80 €. Magyarországon: 800,-Ft.
Előfizetőknek fél évre 9,- € , egy évre 18,- €, Magyarországon fél évre 3600,- Ft, egy évre 7200,- Ft. Szlovákián, ill. Magyarországon kívüli postázás esetén a postaköltséget felszámítjuk.

A lapban megjelent írások tartalmi/eszmei szempontból nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség véleményét.

Vydáva Spolok MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET (EV 153/08).
Šéfredaktor: Zoltán Szalay. Redaktor: Pál Száz.
Grafická úprava a obálka: Gábor Gyenes, Kinga Václavová, Zsolt Szabó.
Adresa redakcie: Madách Egyesület, P.O.BOX 7 820 11 Bratislava.
ISSN 1336-5088.
web: http://www.irodalmiszemle.sk
Adresa vydavateľstva:
Spolok Madách, Mierová 16, 821 05 Bratislava 2.
IČO vydavateľstva: 30807719.
Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky – program Kultúra národnostných menšín 2016.
Tlač: Rubiconprint, s.r.o., Šamorín.
Rozširuje vydavateľstvo a Slovenská pošta, a. s.
Objednávky na predplatné prijíma redakcia a každá pošta Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s. Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4. P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214.,
e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk.
Vychádza mesačne (10 riadnych a 1 spojené číslo ročne).
Náklad: 400.
Cena jedného čísla: 1,80 €. Predplatné za polrok: 9,- €, na rok: 18,- €.

MIROSLAV MARCELLI

FIKCIÓ, JEL ÉS VALÓSÁG

Általában a fikciót szembeállítjuk a valóság ismeretével, egy olyan képesség produktumának tartva, amely (szándékosan vagy nem szándékosan) hűtlenül bánik a követelménnyel, hogy a nyelvet tények megállapítására használjuk. A latin fingere kifejezést alapul véve erre az álláspontra, illetve képességre figyelmeztet bennünket tulajdonképpen az etimológia is (lásd alakít, színlel, tettet vagy például alakoskodik). Kapcsolódva az előbbi meghatározáshoz, a „fiktív" jelentése kitalált, színlelt vagy hamis. Ha valakiről azt állítjuk, hogy fiktív világban él, azt akarjuk ezzel kifejezni, hogy elveszítette a realitással való kapcsolatát, hisz a kimérákban, valóságnak tartva őket. Persze, ha a fikciót úgy fogjuk fel, mint egy elképzelést vagy eszmét, akkor önmagában véve azért nem állítható róla, hogy megtévesztő lenne.

A KECSKE ÉS A KIMÉRA

Már az újkori filozófia kialakulásának kezdeteinél, egyik megalapozója, René Descartes azt állította, hogy ha a fogalmakat, ideákat önmagukban vizsgáljuk, és semmivel nem hozzuk kapcsolatba, akkor nem lehetnek hamisak. Akár egy kecskét, akár egy kimérát képzelek el (e példát maga Descartes használta), mindkettő a gondolkodásom tartalma, tehát igaz, hogy a tudatom részét képezik. Az igazság és nemigazság, megismerés és illúzió, valódi vagy fiktív kép problémája majd csak abban a pillanatban fog felmerülni, ha a tudatunk tartalmait megpróbáljuk összekötni valamivel, ami nem része gondolkodásunknak, feltételezve, hogy e tartalmak annak a tudatunkbeli kivetítései. Ezután összevethetjük őket a külvilág dolgaival, személyeivel és történéseivel, s ennek alapján elmondható, hogy van-e ott egyáltalán tárgyuk, illetve hogy azt megfelelő módon jelenítik-e meg. Azoktól az ideáktól, melyeknek megfelel valamilyen valóság, így elkülöníthetjük azokat, amelyek nem „igazolják" a valódi tárgyakat: az egyik oldalon ottmarad a kecske ideája, a másikon a kiméráé, a tűzokádó mitikus szörnyetegé. E felosztás szerint a fiktív dolgok kitalációk, melyeket a tudatunk anélkül alakított ki, hogy e világ valósága irányította volna. De rögvest kétségek merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy a fiktív dolgoknak ilyen besorolása a kitalációk közé egyértelmű kritériumot biztosít-e minden elképzelés megítéléséhez, legyenek a mindennapok, netán a tudomány szüleményei, akár a jelenben, akár a régi korokban. Bármennyire is természetesnek tűnik ez a megkülönböztetés, olyan előfeltételekre támaszkodik, melyek nem biztos, hogy teljesültek minden történelmi korban és minden helyzetben. A gondolkodás és a világ közötti viszony, amely itt feltételeződik, nem természetes kiindulópontja minden emberi megismerésnek, hanem elvonatkoztatás, amely több előzetes művelet végeredménye. Tegyük fel, hogy számunkra a kiméra egy fikció, vagyis a tudat képződménye, amely nem igazodott a valóság reprezentációjának igényéhez. De ugyanilyen fikció volt-e az ősi társadal-

mak számára is, melyek az életüket mítoszok útján érzékelték, értelmezték és próbálták kifejezni? Ha továbblépünk, a történelem során egész korszakokat találunk, melyek esetében az adott megkülönböztetés vagy elkülönítés nem úgy érvényesült, ahogy azt manapság természetesnek vagy hagyományosnak tartjuk. Aron Gurevics *A középkori kultúra kategóriái* című figyelemreméltó munkájában emlékeztet az egyik tanulságra, melyet a téma kutatása során szerzett: „A középkori kulturális termékek tanulmányozásakor fontos emlékezni rá, hogy hosszú ideig nem volt pontos megkülönböztetése az igazságnak és a kitalációnak. Azt, amiről a középkori írók és költők beszéltek, legtöbbször ő maguk és hallgatóságuk is valódi eseményeknek vélték. Ahogy az köztudott, az eposz számára a kitaláció és az igazság kategóriái végképp nem mérvadóak. Viszont a mondai és a legendás elemek a történettudományban is erősen jelen vannak".

Másutt megállapítja, hogy a „költészet" és „igazság" akkortájt még nem különültek el egymástól, ahogy a világi irodalom sem az egyházitól.

A SÖR ÉS A SZIVAR

A szövegek, műfajok és álláspontok megkülönböztetése, ami számunkra annyira nyilvánvaló, hogy természetesnek tartjuk, valójában hosszú történelmi korokon át formálódott. Vajon jogosultak vagyunk-e így legalább annak a kijelentésére, hogy abban a percben, amikor az újkor kezdetén megszületett a modern természettudomány, megtörtént a fikció végleges elkülönítése és besorolása a kitalációk, mondák, legendák és fantazmagóriák közé? Hogy megértsük: az elkülönítés művelete nem teljesen egyértelműen játszódott le még akkoriban sem, elég megemlíteni, hogy az égés jelenségét a XVIII. század végéig egy furcsa anyag, a flogiszton jelenlétével magyarázták, melyet állítólag az összes gyúlékony anyag tartalmaz. Be kell ismerni, hogy a modern tudás kezdetével sem lett a fikció egyszer s mindenkorra ismeretértéket nélkülöző kitalációként megjelölve s besorolva egy olyan szférába, ahol az igazság törvényei érvényüket vesztik, és elkezdődik a fantázia birodalma. Helyesebb lesz feltételezni, hogy a társadalmi és kulturális jelenségek síkján olyan mozgásokra kerül sor, melyek a fikció és a valóság ismeretének viszonylatában úgy hozzák magukkal a megkülönböztető műveletek eltűnését, ahogy egyúttal új negációk, új diszkontinuitások felbukkanását is. Jegyzetem további részeiben először az egyik, majd a másik jelenséggel szeretnék foglalkozni. A megkülönböztetések eltűnésének eredményét először egy dialógus részlete fogja bemutatni, melynek az is lehetne a címe, hogy „A sör és a szivar". Az állomás melletti büfében, Bertolt Brecht *Flüchtlingsgespräche* című műve menekültjeinek párbeszédében az alábbi szavak hangzanak el. „Ez a sör valójában nem is sör. Szerencsére kárpótol érte a tény, hogy ez a szivar sem szivar. Ha a sör nem sör lenne, de a szivar szivar lenne, mindenért kár lenne." Jean Baudrillard, aki e szavakat *A tökéletes bűntény* című művében idézi, a következőket teszi hozzá: „A rend beiktatása tehát a (néhány) rendetlenség harmonikus kompenzáló hatása mellett történik. Ilyen a kettős negáció ironikus változata." Láthatjuk, hogy a különbségek hiánya ez esetben nem arról tanúskodik, hogy a terület még érintetlen volna, védett a megismerés behatolásaitól s annak negativitásától, ami a rendet csupán

úgy állítja fel, hogy megszakítja, semmivé teszi a világ eredeti természetességét. Az első tagadás, ami az élet idilli harmóniájába beleerőszakolja a kérlelhetetlen „nem"-jét, már itt volt, elvégezte a munkáját, és továbbadta a második tagadásnak. Amaz viszont nem sajátítja ki az ellentéteket egy átfogó szintézisben; a második tagadást követően már csak a rend ironikus imitátora marad, amely a harmóniát a zűrzavar elkülöníthetetlen töredékeiből állítja össze.

S ez után a második tagadás után már nem következik semmilyen harmadik, amely leküzdhetné ezt az állapotot. „Nincs tovább semmiféle negáció, vagy annak lehetséges meghaladása – mondja Baudrillard –, mivel ezen már túl vagyunk." Onnét, ahová kerültünk, csak folytonos átmenetek láthatóak, közvetítések játéka, aminek semmi köze a meghatározások elmélyítéséhez, ellenkezőleg, minden meghatározást töröl. Jean Baudrillard e szituációt a következő szavakkal írja le: „Ahogy a dolgok elveszítették egymástól való távolságukat, a szubsztanciájukat, ellenállásukat a rendszer elkülöníthetetlen gyorsulásával, a megzavarodott értékek elkezdték saját ellenértéküket termelni vagy vágyakozva egymást nézegetni." Ennek következtében a dolgok és az értékek egy olyan mezőbe sorolódnak, ahol azonnal elveszítik a megkülönböztető jegyeiket, és megosztott helyzetüket. A dolgok így nem a meghatározások kifejtésével fordulnak át saját ellentétükbe, hanem azok elhagyása miatt. Nyilvánvaló, hogy Jean Baudrillard ezt az állapotot nem szűkíti le elméleti értekezések körére a dolgokról, a meghatározásokról, a jelekről és a valóságról. Amikor arról beszél, hogy a jel eltörölte a referenciát, elnyelte az egész valóságot, s egyúttal afféle magasabbrendű realitásként prezentálja magát, kijelentéseiben nyilvánvaló törekvést látunk a jelen világ állapotának felmérésére. A megkülönböztetések elhagyása aktuális helyzetünk sajátos jellenvonása: „egy olyan világban élünk, ahol a jel legfontosabb funkciója, hogy lehetővé tegye a valóság eltűnését, és az eltűnést egyidejűleg álcázza". A dolgok átalakításának művelete jelek játékára így egy olyan világban történik, amely önmaga is jelek univerzumává változott.

A JEL ÉS A DOLOG

Ez természetesen nem zárja ki, hogy a valóság distinkción alapuló meghatározását vitató hasonló útra ne térjen rá a jelek tudománya, a szemiotika is. Umberto Eco, egy azok közül, akik nemcsak szemtanúi, de fejlődésének aktív résztvevői is voltak a múlt század második felében, a *Szemiotika a következő évezredben* című tanulmányában nyíltan arról beszél, hogy a hatvanas évek szemiotikája fokozatosan elfordult a jel és a dolog közti természetes viszonytól, és kulturális konvenciók tanulmányozására fordította figyelmét, arra késztetve bennünket, hogy a valóságra mint kulturális konstrukcióra tekintsünk. A dolgok és a jelek referenciális viszonyainak tanulmányozásától való elhajlást a végtelen szemiózisfolyamatok analízisének előnyére Eco végeredményben produktívnak tartja, ám nyíltan hozzáteszi: „Nem tagadhatjuk le, hogy ezek a megközelítések azt az illúziót is megteremtették, hogy ezentúl nem létezik semmilyen világ, csak szövegek, és hogy a szemiózis egy folytonos és végtelen [jelentés]halasztás jeltől jelig, szövegtől szövegig." A szemiotika így az egyik irányvonalában – melyet sokan a kutatásai reprezentatív fő vonalának tekintettek – ahhoz

az elképzeléshez igazodott, hogy az egyetlen világ a jelek világa. Jean Baudrillard arról akar meggyőzni bennünket, hogy efelé az állapot felé maga a világ tartott. A két folyamat látszólagos egybeesése biztosan nem véletlen. Mindenki nevében beszél, legyünk akár szemiotikusok, vagy csak a virtuális valóság szignifikációs játékainak egyszerű résztvevői: „A Virtuálissal nemcsak a Valós és a Referenciális kiirtásának a korába léptünk bele, de Másik eltörlésének a korába is."

Jelen világunkban nem valóság vesz minket körül (melyet jelrendszerek segítségével megismerhetnénk és kifejezhetnénk jelenségekről, illetve tárgyakról „szóló" állításokkal), hanem jelek, melyek más jelekre utalnak, elveszítették mindenféle kötődésüket a külső, tőlük független valósággal, és kizárólagos realitásként lépnek fel. A valamikori realitás helyébe a köröttünk lévő világ hiperrealizmust kínál. Umberto Eco az idézett részben sejteti, hogy a jelölttől való radikális elhajlás, sőt, annak tagadása nem a szemiotikai vizsgálódások utolsó szava. A szemiotika elkövetkező évezredekben megvalósulható programjával összefüggésben (amely időközben jelenné vált), olyan szemiózisról gondolkodik, amely érintkezik a valamiképpeni külsővel, olyan referenciáról és olyan értelmezésekről, melyek eljutnak a jelentésig, ami ha nem is objektív, de legalábbis interszubjektív jellegű. Vajon lehetséges-e analóg módon gondolkodni a valósághoz, referenciához vagy [jelentésbeli] távolsághoz való viszszatérésről akkor is, ha a társadalmi és kulturális folyamatokat vesszük szemügyre? Úgy tűnhetne, hogy ezt a feltételt meghiúsítják a média és főleg a televízió által kreált realitás masszív folyamatai, amely a hiperrealizmus minden tulajdonságát birtokolja és a befogadók részéről érzéketlenséget hív elő, meggátolva bármi más, bárki más észlelését. Egy tévéközvetítésben a háború is szimulakrummá válhat. Ám amikor világunkban a gazdasági történéseket ekológiai katasztrófák követték, a politika eseményeit pedig terrorizmus, hirtelen olyan képekkel szembesültünk, melyek sürgetően a tér leszűkíthetetlenségére és az idő visszafordíthatatlanságára figyelmeztettek. Éppen azokban a képekben, melyeket a média közvetített felénk, éppen e közvetítés által, valami igényt kezdett tartani egy új világ alkotójának pozíciójára, s olyan objektumok árnyai tünedeztek elő, melyek a fenyegető valóságra emlékeztettek, ahol a természeti összekapcsolandó a társadalmival. Égő tankhajók, melyekből gázolaj áramlik kifelé, tönkretett tengerpartok, szurokfekete vízben vergődő madarak, bombatámadások után lejátszódó jelenetek, kaotikusan szaladgáló emberek, sebesültek kiáltása, mentők szirénája – bár mindezt még mindig be lehet sorolni korunk mindenre kiterjedő médiakultúrájának diszkurzusába, s kétségkívül annak megosztásában értesülünk róluk, ám egyúttal azokra a referenciákra is figyelmeztet, melyek nem csupán a dolgokat szimulakrumokká átalakító jelrendszerek megvalósulásai. Bruno Latour, azon gondolkodók egyike, akik az ökológiai kihívásokat megpróbálják áthelyezni az antropológiai és a szociológiai kutatások terepére, a valóságot jelrendszerek játékává változtatni szándékozó kísérletekhez az alábbi megjegyzését címezte: „Amikor a tudománnyal és a technikával foglalkozunk, nehéz sokáig azt képzelni, hogy önmagukat író szövegek vagyunk, teljesen önmaguktól beszélő diskurzusok, a jelölők játéka jelöltek nélkül. Aligha lehet az egész világmindenséget egyetlen nagy narratívumra, a szubatomi részecskék fizikáját egy szövegre, a metróhálózatokat re-

torikai eszközökre, a társadalmi struktúrák összességét a diskurzusra redukálni." Hozzáteszem: még nehezebb lenne, ha jelenkori világunk társadalmi és kulturális folyamatait a reverzibilitás elvének szándékoznánk alárendelni, amely minden mozgást visszautal a kiindulópontjához és minden szélsőséget annak ellentétével kapcsol össze. Vitathatatlan, hogy Jean Baudrillard ennek az elvnek a hatását nagyon hatékonyan demonstrálta korunk több jelensége kapcsán; a reverzibilitás e nézőpontjából a szélsőségek kéz a kézben feltételezik egymást: az ellenség[eskedés] extrémuma a tárgyalás, a csábításé a szexuális közömbösség, a titoké a transzparencia, a halálé a klón halhatatlansága stb. Végül is elmondható, hogy a reverzibilitás elve közvetlenül kapcsolódik a világunk hiperrealizmusát kialakító szimuláció feltételéhez. Nem lehet valószínűleg véletlen, hogy az így feltárulkozó jövőkép felkeltette úgy a sci-fi teoretikusai, ahogy a radikális performativitás elvét vallók figyelmét is. Efelől nézve a katasztrófákra, a romokra, a merényletek áldozataira vetett tekintet azt a tanulságot hordozza, melynek kereteként az irreverzibilitás elméletét és gyakorlatát nevezhetnénk meg. Először is annak a valóságát lehetne tudomásul venni, hogy életünk alapfeltételeit a technotudomány minden fejlődése ellenére sem lehet kiborgok tevékenységével modellezni, bármennyire intelligens megoldásnak is tűnjön. A halál extrémuma nem a klón vagy az android halhatatlansága – végső egzisztenciánk egyik határkövére utalunk ezzel, s vele a megélt idő elvi visszafordíthatatlanságára, s ezzel ismét a valóságra, amely nem kopik el a jeltermelés végtelen folyamataiban sem.

Világos, hogy e pillanatban eléggé eltávolodtunk jelenkori társadalmunk baudrillard-i képeitől. Eltávolodtunk volna Baudrillard-tól is? Nem olyan messzire, mint ahogy azt hinnénk. Az ő *A tökéletes bűntény*ében találunk egy mondatot, amely a visszafordíthatatlan romlás képeinek kommentárja lehetne, így hangzik: „A valóság csak az illúzióvesztés törvénytelen gyereke." Pontosan ez történt: A szimuláció végtelen lehetőségeinek illúziójából való kiábrándulás, mint saját melléktermékét, meghozta a találkozást valami külsővel, egyszerre természetivel és társadalmival. Hiszen ezek a valóság meghatározói: világunk új valóságáé.

Szaniszló Tibor fordítása

IRODALOM

Baudrillard, Jean: *The perfect crime*. London – New York, 1996, VERSO (eredeti forrás: *Dokonalý zločin*, Olomouc, Periplum, 2000).

Eco, Umberto: *Semiotics in the next Millennium*. http://www.umbertoeco.it/CV/Semiotics%20in%20the%20next%20millennium.pdf (eredeti forrás: U. E.: Sémiotika v přístím století. In *Mysl a smysl*, Moraviapress, 2000).

Gurevich, Aron: *Kategorie středověké kultury*. Praha, 1978, Mladá fronta.

Latour, Bruno: *Sohasem voltunk modernek*. Budapest, 1999, Osiris Kiadó (eredeti forrás: B. L.: *Nikdy sme neboli moderní*, Kalligram, 2003).

(Eredeti megjelenés: Miroslav Marcelli: *Fikcia, znak a realita*. In Anthropos, VI/2, 2009.)

MICHAL HABAJ

6:66

Hányszor ébredtem már
egy neked szánt csokor rózsával
a kezemben.
Fél lábbal az
álom előszobájában szeretkeztem
veled.
Majd újra elaludtam.
Ám a megírt vers
az éjjeliszekrényen feküdt.

Az álombéli hazaárulást
előléptetéssel díjazzák.
Nemzetek mint egymással
szemben elvetett kockák,
tripla hatos,
majd sokáig semmi,
csak a számjegyek pörgése
a bankszámlán.

Régóta nem sírok.
Tudod, az éjjeli madarak
fák közti röptéről
és a sakktáblán
elhelyezett testekről
az erős játékosok döntenek.

Az ébredés minden egyes pillanatával
mélyül a folyó.
A nyomok, melyeken fennakadtam,
gátolnak a mozgásban,
befelé növekszem,
mint álom az álomba.

Az ablakon túli zsivaj juttatja eszünkbe
saját halandóságunk.
Még mindig kívánlak,
de szeretkezni nem bírok veled.

6:66
világít az ébresztőóra kijelzőjén.

REINTEGRÁCIÓ

Nem is emlékszem már, hogy melyik városban,
Egy Őszibarackvirág névre hallgató igásló rótta az utcákat.
Azt mondták: december a mi nyelvünkön szerelmet jelent.
A Hold fénylett: az ő nyelvükön Dante pokla.
Nehéz volt megértetni magunkat,
A nőknek különleges üdvözlési szertartásuk volt –
Az idegenekkel szeretkezni a városi tanács és a püspök előtt,
Kenyér és só helyett – hús és vér.
Jelbeszéddel kommunikáltunk:
Hátulról – kétsoros zakó,
Keményebben – borostyán szemek.
Egyformán nevettünk, meg kell mondjam –
A szállodában egy kis fekete lányt kaptam várostérkép helyett.
Mentünk fel a lépcsőn, mögöttünk pedig bennszülöttek ólálkodtak,
Kezükben billentyűzetek, kopasz fejükön az Antikrisztus,
Az olajtársaságok és a szociális hálók szimbólumaival tetoválva.
Nem kérdeztem, hogy mit akar ez jelenteni.
Mélyen bennem kinyílt a csodálat kagylója, kezdtem
Idegen nyelven gondolkodni (éhség).
Mikor a kis fekete lány levetkőztetett, megfürdetett,
S disznóhájjal megetetett,
Az ölembe ült,
És úgy pezsgett, akár az őserdő, a hullámverés
Egy homokos parton, mint csillagok a nyári fűben.
Hallgattam, és hálát adtam Istennek a csodáért,
Mellyel a sokévi nélkülözés után megajándékozott.
Már öreg vagyok, az utolsó földlakók egyike,
A galaxis e sarkában, ám az okos könyvek, melyek a kisujjamban vannak,
Más időkről tanúskodnak:
A kis fekete lány csak nevetett és folyamatosan kényszerített ismételni
Valamit, ami állítólag teljesen mást jelentett.
Kint az utcán valaki megölelte Őszibarackvirágot,
Majd sírva a földre omlott.
A Churchill nevű űrhajós épp felfedezte Amerikát,
A torinói lepel pedig kagyló és emberfeletti lény nyomait leplezte le.
Bögölyök potyogtak az égből,
A püspök nyerített az ostorcsapások alatt.

Merva Attila fordításai

„A KÖLTÉSZET OLYAN, MINT A KUNG-FU"

BESZÉLGETÉS MICHAL HABAJJAL

Irodalmi Szemle: Legújabb könyved, a Caput Mortuum nemrégen jelent meg. Mikor keletkeztek a könyv első versei, és mikor kezdett kialakulni a gyűjtemény? Volt valamiféle előzetes koncepciód, vagy ez fokozatosan rajzolódott ki a versek írása és kötetbe rendezése során?

Michal Habaj: A legelső versek, amelyek a *Caput Mortuum*ba bekerültek, valamikor 2011 tavaszának végén keletkeztek (*Aha Enter – Ni, Enter*; *Precitnutie – Ébredés*). De talán még az előtt, hiszen a *Výzva* (*Kihívás*) című vers volt a legelső. Az első szövegeket, amelyeknél tudatosítottam, hogy egy új könyv kezdetét vagy ígéretét jelentik, 2011 augusztusában írtam, ez a költemény vagy annak torzója, a *História (fragment) – Történelem (fragmentum)* című volt. Ugyanabban az időben még az előző, *Michal Habaj* című könyvem kéziratának utolsó javításán dolgoztam – ez éppen egy évvel később, 2012 őszén jelent meg. Egynéhány szöveg (*Strach – Félelem*, vagy a *Coniuctio*) még a 2011-es év végéig elkészült, az új könyv koncepciója azonban homályos volt és bizonytalan, tehát a felismerés és a formálódás határán állt. Az a törés, amikor pontosan tudatosítottam, hogy min is dolgozom, 2012 májusában állt be, ekkor írtam az első nagyobb, összefüggő ciklusokat (például a *Nevinnosť – Ártatlanság*, vagy az *Objatie – Ölelés* címűt), amelyek költői gondolkodásom irányát és gesztusát mutatták meg. Ezután a könyv már többé-kevésbé folyamatosan készült. Idővel a koncepció változott, sokkal tömörebbé és pontosabbá vált azzal, ahogy az új versek, új kihívások és impulzusok jöttek. A kötet szerkezete és belső építkezése szintén nagyon természetesen alakult. A könyvet 2014 augusztusában fejeztem be és zártam le véglegesen. Eredetileg *A spekulatív poszthumanizmus versei* lett volna a címe, de végig elégedetlen voltam a címmel. Gyakorlatilag a már majdnem kész kézirat felett töprengve találtam meg a helyes címet – *Caput Mortuum*. A cím latin alakban szerepel, az eredeti cím pedig a kötet alcíme maradt.

ISZ: A kötet szövegeiben a legkülönbözőbb vallások, aktuális események és körülmények töredékei, az „utolsó napok" idejének biblikus próféciái s a hollywoodi filmek apokalipszisaira emlékeztető elemek keverednek. Olyan kódok jelennek meg, amelyeket nem mindig tudunk dekódolni, például fiktív eseményeket jelölő változó évszámok, amelyek a zsidó időszámításra emlékeztetnek – vagyis a teremtéstől számítjuk az időt, s így a töredékes időrétegek komplexitássá zárulnak. Olvasóként sokszor tanácstalan voltam. Mennyire, milyen mélyen kell ezekkel a kódokkal foglalkoznunk?

MH: Nem kell nekik túl nagy fontosságot tulajdonítani. Inkább a világ természetének értelmezésében van szerepük, mint közvetlen megtapasztalásukban. Ez talán egy kicsit a mi mai helyzetünk metaforája is. A valós és fiktív események közötti határ elmosódik, a tényszerűség eltűnik, vagy kifordul a medialitásban –

a jó és rossz csomóját nehéz kettévágni, a világ tele van forrásokkal, amelyeknek az eredete, természete és meghatározottsága számunkra rejtett marad. Ilyen helyzetben nehéz dönteni: ugyanakkor minden nap döntésekre vagyunk kényszerítve, olyan alapállásra, amely egyértelmű, és kizárja a másfajta hozzáállással való megbékélést. Jobb lesz egy ilyen világban szabadon mozogni, előítéletek és spekulációk nélkül: ez nem azt jelenti, hogy nem kell kritikusnak lennünk, de azt igen, hogy nem szabad elveszteni az intuícióra való képességet. Tehát minden olvasat más lehet. Szerzőként nincs semmiféle használati utasításom, csak ezek a javaslatok. A *Caput Mortuum* világa túlságosan átláthatatlan hely, ahogy a mi világunk is az. Az idők, a naptárak, a vallások, az identitások, a valóságok pluralitásának világa ez, s az emberi szív és elme szinte esélytelen orientálódni benne. Ez a sokféleség azonban nem a célunk, hanem inkább az egyesítés és teljesség felé vezető út szemete. A tanácstalanságot állandóan érezhetjük, de a kíváncsiságunkat és a megismerés örömét meg kell őriznünk. Nem szükséges mindig tudnunk, mit jelentenek a dolgok. Az igazat megvallva, ezt szinte sosem tudjuk. Nyomozzunk figyelmesen, de ne tulajdonítsunk nagyobb jelentőséget a nyomoknak, mint magának a nyomozásnak.

ISZ: A *Caput Mortuum* cím, hasonlóan a verssorokhoz, szintén többjelentésű. A „halott fej" nemcsak a szürkésbordó (?) szín speciális árnyalatát jelenti, amely nevét a vesztőhelyeken felszáradó vérről kapta, és amelyet a könyv borítóján is megtalálhatunk. Az alkímiai folyamat első és legfontosabb stádiumát jelenti, ismertebb nevén a *nigredó*t, s a cím így az apokalipszis szövegvariációinak tükrében is értelmezhető. A szövegben több helyen is találunk alkímiai utalásokat (például a *Coniuctio* című versben). Az alkímiai szimbólumok és folyamatok szempontjából való értelmezés, amely adja magát, mintha egy lenne a szövegközi olvasat ösvényeiből. Ezek is véletlenszerű és töredékes utalások, mint a többi, különböző „naptárakból, vallásokból… stb." származó elem, ahogy említetted? Állíthatjuk, hogy a kötet e töredékek valamiféle romhalmaza, amelyeken át az utolsó idők kiáltása hallatszik?

MH: Igen, ez pontos. Ez a romok világa, amelyekből összeillesztgetjük a világunkat, szorosan a pusztulás előtt. Persze ennek a pusztulásnak nem kell bekövetkeznie – de kiáltásnak kiáltás, amelyben ezek az utolsó idők benne foglaltatnak. A költészet elég gyakran dolgozott ezzel a tudattal, ha a történelmet nézzük, sok hasonló helyzetet találunk. És mégis, a napok végének félelme mindig új és éppoly nyugtalanító hangon szólal meg. Talán sokkal jobb az emlékezetünk, mint gondoljuk, és funkciói közül az egyik a jövőre való emlékezés képessége. Ami a címet illeti, helyesen mutatsz rá a többértelműségre. Az olvasat alkímiai kódja az egyik a lényegesebbek közül. Szinte biztosan nem elkerülhetetlen, a legtöbb olvasó alighanem egyáltalán nem fogja érzékelni, ám ha a könyvről komplex képet akarunk kialakítani, nem tudjuk elkerülni ezt sem. Legyen szó akár az alkímiai folyamat legmagasabb síkjáról, a szimbólumok funkciójáról, az imaginációról elveiről, amelyek a hermetikus gondolkodásban gyökereznek. Az alkímiát úgy is értelmezem, mint magának a történelemnek, avagy annak alsó áramlatakénti, a gondolkodás és a nyugati kultúra történetének részét. Ez a búvópatak magában hordozza a társadalmi rendszerek, rendszerváltások, forradalmak és ellenforradalmak keletkezését és pusztulását.

És az összeesküvés-elméleteket. Fikciót és valóságot és misztifikációt (lásd az utóbbi kérdést). De végül is ez minden egyén útja és személyes sorsa, az emberi létezés lelki dimenziója, amely próbára tesz, és amelyet különböző szubjektumok és entitások által figyelek. Persze ezek csak az alkímia szimbólumainak és folyamatainak foszlányai, amelyek néhol kötetlen költői nyelvként felvillannak.

ISZ: A rengeteg allúzió ellenére a kötet szövegét mégsem érzékelhetjük szimplán úgy, mint szövevényes intertextuális kódok ravasz komplexumát. Itt térnék vissza ahhoz a bizonyos kiáltáshoz, amely a (neo)avantgárd (mely számára az apokaliptikusság sosem volt idegen – lásd például Georg Traklt) verstechnikáira emlékeztet. Az expresszív és provokatív artikuláció, a repetíciók és variációk

Bohuš Kubinský: *Apa és fia*, bronz, 66x46x23 cm, 2015, fotó: Daša Barteková

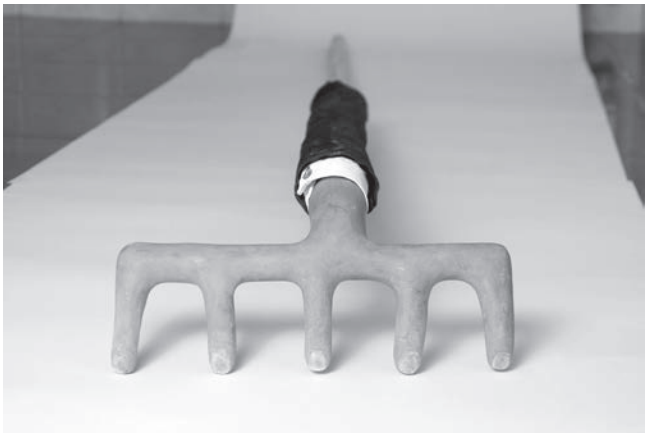

Igor Ondruš: *Harácsoló*, kombinált technika, 160 cm, 2011, fotó: Daša Barteková

Ivan Patúc: *Army*, kerámia, 33x20x13 cm, 2013, fotó: Daša Barteková

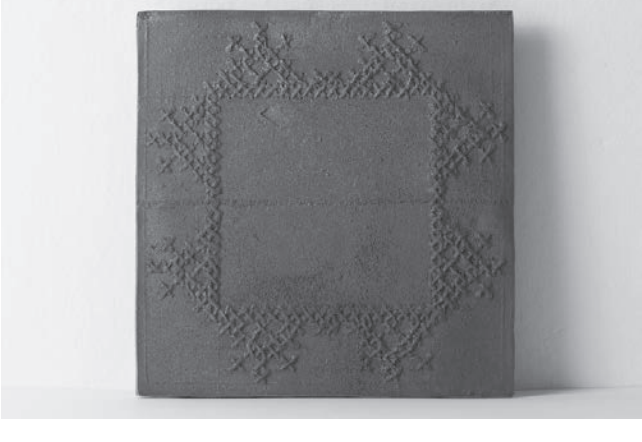

Ivana Sláviková: *Cím nélkül*, öntött acél, kivarrás, 21x21 cm, 2014, fotó: Daša Barteková

alkalmazása, a szövegelemek kombinálása előző, *Michal Habaj* című kötetedet is jellemezte. Milyen kapcsolatban áll a két kötet?

MH: Talán azt mondhatnám, hogy az intertextuális kódok komplexuma, hála sokféleségének, metaforikusan szólva, valamiféle transzhistorikus, sőt ahistorikus szervezet csontvázát alakítja ki, amely „monstruózus". Abban az értelemben, hogy az arányai különböző módon deformáltak. Ebben a monstruózusságban megvan a lehetőség a felszabadításra, és a katarzis felé irányul, hála annak a módnak, ahogy artikulálódik. Ezzel függenek össze azok a technikák, amelyeket használok. A forma számomra különösen fontos: a költői nyelv sajátságosan alakul, és a ritmus által különféle jellegű és alakú alkotásokat képez. Imaginatívabb helyzetek is vannak itt, amelyek a képiségen és a nagyon egyszerű, közvetlen, ütésszerű, gyakran repetitív nyelvi sokkoláson alapulnak. Egyaránt érdekel a líraiság és az expresszivitás. Különböző heterogén folyamatokkal és technikákkal irányulok egy komplex és teljes mű kialakításához. S ezzel a kérdésedre is válaszoltam, hogy mi a közös a *Michal Habaj* és a *Caput Mortuum* című könyvben. Első pillantásra eléggé különböznek, noha van köztük hasonlóság, egyrészt a költői munka, másrészt valamiféle szintézisre irányuló hibridizáció szempontjából. Leginkább azonban mind a kettő a radikális önkifejezés formája és a világ- és önmegismerés útja számomra, de az imagináció lehetősége szintén közös. Az imagináció lényegében alkotó és dinamikus jellegű, és kulcs a költészet azon aspektusához, amely a mentális alkímia területével függ össze. A költészet végső vagy legmagasabb célja az ember belső átváltozása, vagyis – az alkímia nyelvén – a transzmutáció. Ezek kiinduló- és végpontjai az utóbbi két kötetemnek, amelyek különbözőképp beállított helyzetekkel dolgoznak (már ami a személyes és általános kapcsolatát illeti), habár az intenció azonos.

ISZ: A kötetet olvasva állandó feszültséget érzek egyrészt a szerző valamiféle filológusi perverziója – amelyben mintha a legkülönbözőbb szövegekből származó elemek egymásba szövésében és keverésében élné ki magát –, másrészt a bolondhoz hasonló spontaneitása között, amelyben sorra azt mondja, ami csak eszébe jut (lehet, hogy ez az a bizonyos kiáltás). Talán emiatt sincs elképzelésem sem arról, milyen lehet Michal Habajnál az írás folyamata. Beavatsz minket?

MH: Éppen ez az, amit nehéz elmagyarázni. A diszkurzivitás és spontaneitás közötti feszültségről tudok. Számomra ez természetes. Inkább attól félek, hogy mi történik, ha a világunkat teljesen uralma alá keríti a racionalitás, és minden szenvedélyt, vágyat, álmot megfojt. Éppúgy félek tőle, mint attól, hogy a világot elárasztja az irracionalitás, és elvész az értelem maradéka is. Úgy tűnik, nekem a mérlegelés adatott meg, a középpont keresése, egyszerre lenni „filológusnak" és „bolondnak". És hogy milyen maga az írás folyamata? A szavak nem tudom, honnét szállnak alá, de egyszer csak itt vannak. Az én legfőbb feladatom várni. És aztán elkapni a ritmust, feljegyezni, amit diktálnak. Nagyon gyorsan írok, spontán módon, ösztönszerűen, átírás nélkül, maximális koncentrációval. A költészet kicsit olyan, mint a kung-fu.

MÁRIA FERENČUHOVÁ

TÖREDÉKEK

Veszteni megtanulhatsz, nem nehéz:
oly sok az elveszni áhító tárgy,
elhagyhatod őket, s nincs semmi vész

(Elisabeth Bishop, Rakovszky Zsuzsa fordítása)

I.

1.
Napról napra
kevesebbet hallok,
kevesebbet észlelek,
tudatosítom mindezt.

2.
Pincér, háttal a bárpultnak,
kikeveri a limonádét,
iszik a kancsóból,
majd csapból pótolja a vizet,
és kihozza.

3.
A kereszteződésnél
egyre gyakrabban
ragadnak karon:
Jöjjön, már zöldre váltott.

4.
A mi korunkban a szerelmet
a magány mértékével mérik,
melyet csak a figyelmes érdeklődés
szakít meg.
Cseréled a pizsamámat,
mosod az arcom
és a testem többi részét,
a hátamat, a fenekemet,
a talpamat.

5.
Néha felírod
egy-egy kijelentésemet.
Öntsétek vissza
a tejet a békanyálba!

6.
Emlékszem egy lányra,
aki sárkányrepülőzött,
és nekiütközött
egy villanypóznának.

Az inai elszakadtak, egy foga kitört.
Éjszakánként a holtak látogatták,
félt, de képtelen volt
elkergetni őket.
Évának hívták,
a családnévre már nem emlékszem.
Tudom, hogy hívták a férfit,
akihez hozzáment.
Ám a családnevét nem vette fel.

Előttem fekszik
meztelenül,
vállait a családnévnek
kellene takarnia.

7.
Emlékszel, vagy ötven éve
a fiatal adjunktuslány óráján
nem győztünk jegyzetelni.

És mikor felemeltük tekintetünket
a papírról, és észrevettük,
hogy a bal füléből folyik a vér?

Talán egyszerre figyeltünk fel rá.
Elbizonytalanodott, kezével a halántékához nyúlt.
Elnézést, mondta,
és gyorsan kisietett a teremből.

Az ajtón kiérve eszméletét vesztette, s már nem tért magához.

Ez nem igaz, mondod.
Ezt te nem élted át.
Legalábbis velem nem.

Egy óceán terül szét köztünk.

8.
Ritkán jövök a felszínre.
Mindig a közelben vagy, olvasol
vagy épp írsz valamit.

9.
Leszedted a függönyöket!
A bútorokat is átraktad?
Vigyél haza!

10.
Lehajtod fejed.
Mosolyod akár a korlát
vagy egy éppen keletkező lavina.

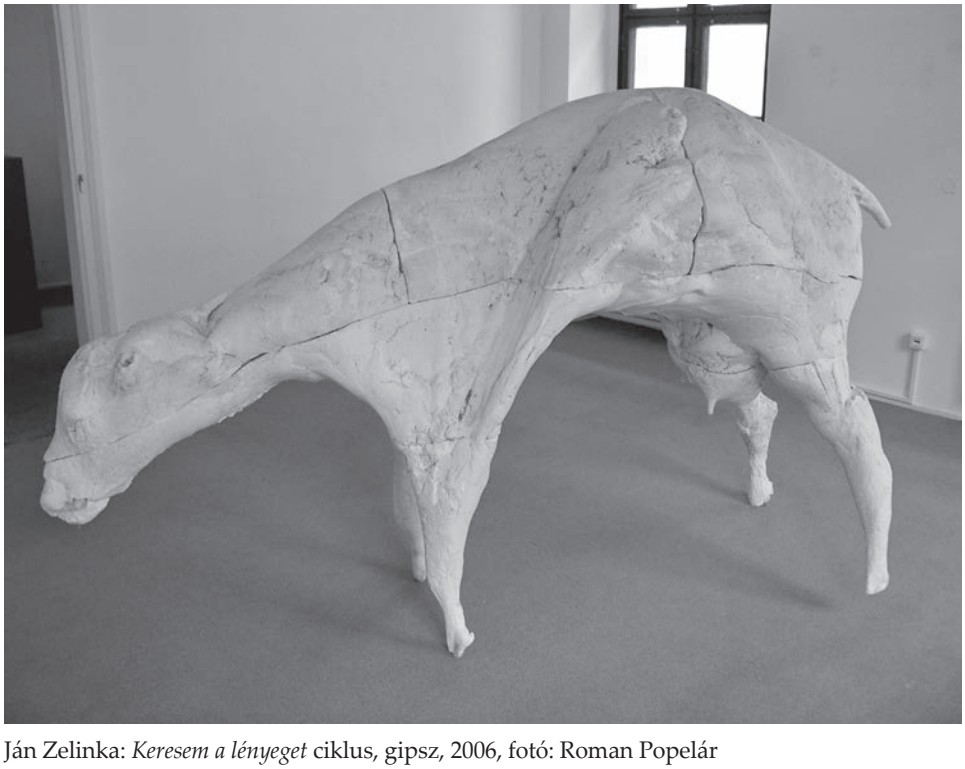

Ján Zelinka: *Keresem a lényeget* ciklus, gipsz, 2006, fotó: Roman Popelár

II.

11.
A temetést követően nem tudtam,
hogyan tovább. A dolgaid nélkül
költöztettek el. Mindegyik a
szekrényben maradt. Még lélegzenek.

Az ablakkeretek réseiben
rovarok lárvái. A konyhaszekrényen
málnaszörp savanyodik. Még
a telefonod is megcsörrent egyszer.

12.
Kinek ajándékozzam az élre vasalt nadrágot,
melyet 1983-ban viseltél utoljára?
Annyi sok kincs összetört.
A szandálod talpa
is szétesett.

13.
Bútorfényesítő.
Teáscsésze kör alakú nyoma
az éjjeliszekrényen.
Olvasatlan könyvek.

Minden este a hálószoba
sarkában állsz. Kezedből
nyakkendő folyik, lábad
alatt a tenger.

14.
Az ajtónál mostanság gyakran
csenget az alattunk lakó
szakállas srác, s kérdezi,
hogy szeretnék-e valamit
a boltból.
Legalább van kinek sütnöm.

15.
Megjavította a vízvezetéket
és a vécétartály úszóját.
A múltkor nem fogadott el
pénzt a vásárlásért.
Ételhordóban hozza nekem az ebédet.

16.
Gyengülök.
Már képtelen vagyok
felöltözni, ugyanabban
a ruhában járok,
amiben alszom.

17.
Ki másnak kellene itt laknia?
A felesége kidobta a lakásból.
Legalább a gyerekekhez
legyen közel.

18.
Vannak egyáltalán gyerekei?
Pár napja már nem mutatkozik.
Meleg van. Nem bírok felkelni.
Szellőztetni kellene.

19.
A parkettából lassan párolog el
a por. Az ágy menti padlódeszka
alatt hajtartalék,
a deszkák közti rés
hozzád vezet,
a talpad hámrétegével van kövezve
és a körömpatkóiddal szegélyezve.

20.
A temetkezési költségek
manapság legkevesebb 3
gyengébb nyugdíj vagy
másfél átlagbér összegét teszik ki.

Egy háromszobás lakás
átépítésének alapvető költségei
nem kell, hogy meghaladják
két nyugdíj összegét.

Az antik bútor eladása és
az azt megelőző okos, csendes kivárás

rózsát terem,
pírt az arcokra,
mosoly villanását
a frissen csillogó
ablaküvegen.

Merva Attila fordítása

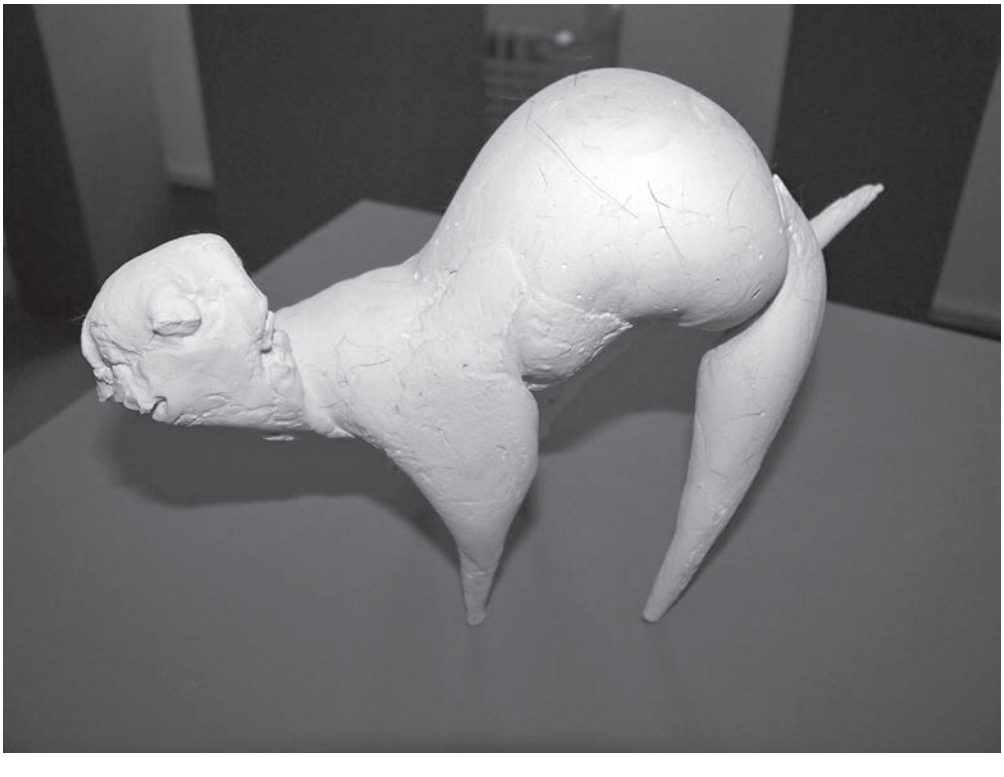

Ján Zelinka: *Keresem a lényeget* ciklus, gipsz, 2006, fotó: Roman Popelár

MONIKA KOMPANÍKOVÁ

AZ ÖTÖDIK HAJÓ
(REGÉNYRÉSZLET)

1 400 MÉTER körüli mélységben, a Kelet-kínai-tengerben szén-dioxidból álló tó fekszik. A szén-dioxid normális körülmények között gáz, de óceáni mélységekben, magas nyomás alatt cseppfolyóssá válik. Egy tó a tengerfeneken, egy tó az óceán alján. Kivehető a partmenti sáv, a vízfelszín, a fodrozódó hullámok, a vízfelszín alatti vízfelszín. Egy darabig eltart, amíg az ember tudatosítja, mit is lát tulajdonképpen, és amíg elfogadja, hogy létezhet ilyesmi.

HÁROM EGYMÁS MELLETT alvó gyerek a gőzhajóra emlékeztető kék nyaralóban. Öntöttvas kályha, az asztalon tányérok a megmaradt spagettivel, játékok, cumisüvegek, kisautók. A valódi tér és idő tajtékzó felszíne alatt megbúvó magántavam. Amikor az ablaküveg lecsorgó vízcseppjein keresztül elnéztem akkoriban ezt a csendéletet, nehéz volt elhinnem, hogy beléphetek és megtalálhatom a helyem ebben a kis és szemlátomást harmonikus világban. Nem esett nehezemre a kerítés mögött hagyni a lakótelepet, az unalmat, az üres lakást, a befejezetlen üzenetet, és elfeledkezni róluk. Elég volt kinyitnom a zárat, és belépnem. Nem mentem be azonnal, jólesett nekidőlni az ablakkeretnek, és nézelődni. Nézni az üveg mögött kirajzolódó mozdulatlan képet, az idő egy szeletét. Nagyon mélyen belém vésődött.

AZ ABLAKÜVEGEN kis kanyargó patakok és gyöngyöző vízcseppek olvadtak egymásba. Ott, ahol nekitámasztottam a homlokom, megszakadt a háló. Az ablak alatt állt az ágy, szemközt az asztal és a szék, a sötét sarokban pedig egy ósdi kályha. Ezt csak azért láttam, mert tudtam róla. Az ajtó mögött egy légpuskát támasztottak a falhoz. Nem látszódott, de az is ott volt valahol. Az asztalon hagyott piszkos tányér aranyozott széle megcsillant, amikor megmozdultam. Az ágyon, tőlem néhány centiméterre, a fal túloldalán Kristián és a csecsemők feküdtek. Kristián összekuporodva, a feneke túllógott az ágy szélén, a homloka a falhoz ért. A pokróc alól kikandikált a lába, a vádlija és levert bokái. A másik végén mézszínű haja. Volt valami állati abban, ahogy ott feküdt.

A gyerekek Kristián ölelésében aludtak. Jakub nem látszódott, csak a kis keze, ami ékszerként hevert a párnán. Adela középen feküdt, szája kissé nyitva, és haja izzadságtól ragacsos. Minduntalan megrázkódott és elmosolyodott álmában. Ott, ahol nem feküdtek gyerekek, játékok, csörgők, kisautók hevertek. Enyhe fény hullt pernyeként a három vándorra és a háztartásukra. És összetapasztott bennünket, gyerekeket, akár a gitt.

Ez az egyetlen érvem, egyedül ez áll valamennyi váddal szemben. Nincs rá mód, hogy előrántsam és kézzelfoghatóvá tegyem és bebizonyítsam, hogy jó volt nekünk együtt, hogy senkinek sem akartunk ártani. Sosem tudtam felhasználni a mentsé-

gemre. Csak egy éles és csodálatos emlék maradt. Átadhatatlan és lemásolhatatlan. Talán már nem is ennek a világnak a része. Ereklyeként hordom magammal, az ártatlanság bizonyítékaként.

BÁND MEG!, mondta Lucia. Ha legalább sajnálnád!, vetette a szememre. Ha legalább őszintén azt mondanád, hogy bánt a dolog, hogy nem akartad… Tudod, menynyire megkönnyebbülnék?

Makacsságom számlájára írta. Büszke vagy, és makacs! Nem ismered be, hogy hibát követtél el. Mert hibát követtél el. Mindenki azt várja, Jarka, hogy bocsánatot kérj…

Egyszerűbb lett volna megbánni. De én sosem éreztem megbánást vagy ahhoz hasonlót. Senkinek sem akartam ártani. Azok voltak az addig átélt legszebb pillanataim. Ha visszamehetnék az időben, megint mindent ugyanúgy csinálnék. Nem tétováznék. Nem érzek megbánást, tényleg nem.

Sosem bántam meg azt, amit megtettem, csak azt, amit nem tettem meg. Azt, amihez nem volt elég bátorságom.

BEMENTEM a házba, levetkőztem, leraktam a székre az otthonról hozott holmikat. Lefeküdtem a padlón szétterített kartonokra, a gyűrött kapucnis pulóveremre hajtottam a fejem, és betakaróztam a másik pokróccal. Szinte az egész éjjelt átaludtuk. Hajnalban hirtelen ébredtem fel, valami felzavart, nem hang, nem éhség, hanem a bensőmben valami. Egy ideig azt sem tudtam, hol vagyok, azt hittem, hogy otthon fekszem a folyosón a fekete zsákból kiráncigált rongyok közt. Aztán a tekintetem az ágyra, majd Kristián lábára siklott. Felkeltem, és közelebb léptem az ágyhoz. A srácok mélyen aludtak, és amikor végigsimítottam az arcukon, meg se moccantak.

Adela nem aludt. De nem is mozgott. A szeme és a szája résnyire nyitva, a karja könyökben behajlítva a Kristián válláról lecsúszott pokrócon, és semmit sem csinált, csak csöndben feküdt. Óvatosan a karomba vettem, könnyűnek és hajlékonynak éreztem, mint egy gerinctelen élőlényt. Hozzám dőlt, az arcomba nézett. Úgy emeltem fel, hogy megpuszilhassam. Arca izzott és fátyolszerű volt, a lélegzete alig érezhető. Ha nem kalandozott volna tekintetével az arcomon, semmi sem utalt volna arra, hogy él.

Tudtam, hogy valami történt. Valami rossz. Abból, ahogy rám nézett, ahogy leesett a keze, amikor elengedtem. Valami nem volt rendben vele, még akkor sem, ha nem köhögött, nem vérzett, nem sírt. Elöntött az iszonyat, összeszorult a mellkasom, a szívem hevesen zakatolni kezdett és pumpálni kezdte az egész testembe ezt az iszonyatot. Egy pillanatra mozdulatlanná, akaratlanná dermesztett félelmem és tehetetlenségem.

A FEJEMBEN önkéntelenül felbukkant egy emlék egy délutánról, amikor nem jött el értem Lucia az óvodába. A szőnyegen ültem egy gyerekek és játékok nélküli üres helyiségben, ami hirtelen óriásinak és boltozatosnak tűnt, akár egy barlang vagy egy katedrális. A szőnyegen ültem, és elkallódott építőkockás készletek kockáit tartottam a kezemben, amikből nem lehetett rendesen összerakni semmit. Az óvónő kerülgetett, összeszedegette a padlóról az utolsó játékokat, és a polcokra rakta őket. Hangta-

lanul tett-vett. Lehet, hogy levetette a papucsát, lehet, hogy egy ujjnyival a föld fölött járt. Aztán leült az asztal mögé, és papírokat töltögetett ki. Nem vett rólam tudomást, elfeledkezett rólam, elfelejtette, hogy csak miattam maradt bent tovább, és elvégezte azt, amit más napon nem győzött. Nem kötött össze minket semmi, még a zöld szőnyeg is két lépéssel az asztala előtt ért véget. Úgy ültem ott, mint egy szófogadó gyerek, aki ottmaradt iskola után. A fülemben csengett a szekrények csapódása és a szedelőzködő, hangoskodó és visítozó gyerekek hangja, még most is, hogy az utolsó majdnem egy órája elment. Azt képzeltem, hogy éjszaka van, én a szőnyegen alszom a szédületesen nagy osztályteremben, és a fejem alatt egy kis babakocsi párnája van. Az óvó néni két órán át tartott ebben az iszonyatban, majd hazavitt. Lucia aludt az éjszakai műszak után.

ADELA egy kicsit megmozdult, megfordította a fejét, és becsukta a szemét. Hosszasan néztem az arcát, és azt mondtam magamnak, hogy minden rendben van, bizonyos gyerekek egyszerűen csöndesebbek és nyugodtabbak más gyerekeknél. Hőemelkedésbe még senki nem halt bele, ismételgettem. Hiszen a hőemelkedés hétköznapi dolog, százszor legyűrtem talpon vagy ágyban. Talán csak túlságosan figyelem Adelát. Közben pedig jómagam vagyok fáradt és kialvatlan, és mindenfélét beképzelek.

Inkább visszaraktam őt Kristián mellé, és igyekeztem elaludni. De nem volt könnyű összecsukva tartani a szemhéjamat, és nem gondolni Adelára.

HAJNALODOTT, és nem is tudom, aludtam-e vagy sem. Csak hirtelen tudatosítottam, hogy világosodik az égbolt, és színekkel telik meg. Leültem az asztal mögé, ettem egy nápolyit, és bekaptam néhány kanál nutellát, csöndben ültem, mint a tök. Azon gondolkodtam, hogyan töltsük az aznapot, amely az ablakon túli fényből ítélve szépnek és csapadékmentesnek ígérkezett. Félálomban sikerült kiszorítani az agyamból Adela lázproblémáját. Ismét úgy tűnt, hogy rendben van, hogy egy átlagos, álmos kisgyerek.

Fél hatkor Kristián hirtelen eséssel lezuhant az ágyról. Annyira vicces volt! Ez volt a legjobb, ami történhetett, mert a komor, fárasztó éjszaka elkezdett nyomasztani. Számra tapasztott kézzel nevettem, prüszköltem, és csendet intettem, így Kristián még jajgatni sem tudott. Még mindig meztelen volt. Ahogy este elaludt, úgy ébredt reggel, de nem tudatosította. A padlón ült, a szeme le-lecsukódott és a fütyije kicsit megemelkedett. Nem tudom, mi volt a nevetségesebb, ahogy tompán a padlóba ütötte a fejét vagy a vékony, felágaskodó kukija. Nem győztem betelni a látványával, jókedvre derített.

Odaadtam neki a ruháit, és nutellát mertem a kanálba. Szó nélkül felöltözött, lenyalta a krémet a kanálról, és leült az ágyra. Olyan arcot vágott, mint egy rakás szerencsétlenség, merev és sértődött volt a nevetésem miatt. Egy szót sem szólt, csak nézelődött a helyiségben, egyik lábát a másikhoz dörgölte, és láttam rajta, hogy egyszeriben nincs ínyére a háztartásunk.

Anyu reggel teát készít nekem, mondta vonakodva egy idő után anélkül, hogy rám nézett volna. Világos szemrehányás. Most magadnak kell elkészítened, mondtam neki erre. A nevetés elmúlt, az öröm elillant. Megint egy elkényeztetett kissrác

ült előttem, aki egy kicsit sem önálló. Elkezdett fintorogni, és úgy meggörnyedt, hogy nem láttam az arcát. Rendben, elkészítem neked, esett meg rajta a szívem, mert úgy gondoltam, hogy aztán kissé magához tér és támaszt nyújt. De csak almás van, mondtam. Olyat nem iszom, válaszolta. Tegnap olyat ittál. Nem ittam. Emlékszem rá. Olyat sosem ittam volna. Hazudsz. Így hát lefütyültem, visszaültem a székre, és bevágtam még három kanál nutellát.

Nem tudta, mit tegyen, nem talált fogódzót. Nem volt ott a bögréje, a vécéje, a macija, a vitaminjai, a négy szelet meghámozott almája a tányéron, nem látta az ablakból apja induló autóját, nem hallotta a rádiót. Majdnem sírva fakadt. Odaültem mellé, és megsimogattam a fejét. Átöleltem a vállát. Nem védekezett sokáig, csak a pillanat törtrészéig, amíg meg nem érezte a melegem, és amíg fel nem fogta, hogy mást ma reggel nem remélhet. Fellélegzett, és a pólómba temette az arcát. Haza kellene menned, Kristián, mondtam neki, de a fejét csóválta.

HAZA KELLENE MENNED, Kristián, ismételtem meg, de csak úgy ímmel-ámmal, valójában egyáltalán nem voltam erről meggyőződve. Igaz, ami igaz, otthon biztosan jó lenne neki. Mindent megkapna, amire szüksége van ahhoz, hogy életének újabb napja úgy kezdődjön, ahogyan illik. Tehát megkapná mindazt, amit nem nyújthattam neki sem én, sem a szerény házikóm. Gyógynövényteát mézzel, mákoskalácsot, kimagozott almát, tiszta törülközőt, fogkefét és miniatűr homokórát, aminek köszönhetően tudja, meddig kell sikálnia a fogát. Apja autójának megpillantását a kanyarban, egy perccel később anyja megpillantását, aki fülét a rádió hangszórójára tapasztva hallgatja a Szlovák Rádió időjárás-előrejelzését. Mindkettő óraműpontosságú. És mindkettő elégedett, hogy minden olajozottan működik, minden alkatrész összehangoltan az egész javáért dolgozik, még ha távol is vannak egymástól, és mindannyiukat saját motor, ambíció és vágyak hajtják, saját életfelfogások. Minden nap megnyugtatóan egyforma, úgy kezdődik, mint az azt megelőző, és úgy ér véget, mint a rákövetkező. Semmit sem nyújthattam én ebből, mégis úgy gondoltam, hogy még maradnia kellene.

VALAMI NINCS RENDBEN ADELÁVAL, mondtam. Lázas. Amíg aludtatok, hazamentem, és hoztam mindenféle gyógyszert. Tudsz olvasni, Kristián?, kérdeztem, és kiszórtam az ágyra az összes üvegcsét és betegtájékoztatót. Egy kissé értetlenül és sértődötten nézett rám, majd elkezdett turkálni a gyógyszerek közt, kézbe vette az üvegcséket, és közelről nézegette őket, mintha sosem látott volna ilyesmit. Otthon a gyógyszereket szekrénybe zárták, a szekrényre gyerekzárat szereltek, nehogy Kristián kezébe kerüljenek. Ha valamelyikre szüksége volt, szívószálon juttatták a szervezetébe, vagy gyümölcslébe keverték bele úgy, hogy ne tudjon róla.

Valamelyik papíron megtalálod, milyen gyógyszerek vannak láz ellen. Keresd meg őket. Én addig körülnézek a táskában. Találtam itt valamilyen üvegeket, mondtam, miközben a táskában turkáltam. Subsimplex, olvastam hangosan. Vigantol. Nem ismerem. Te is olvasd hangosan, ha gondolod. És figyeld fél szemmel a gyerekeket. Alszanak. Az jó.

A-no-py-rin. E-gyé-nileg-kell-meg-ha-tá-roz-ni-hogy-a-gyógy-szer-mi-lyen-al-kalma-zá-sa-mel-lett-sza-bad-gép-jár-mű-vet-ve-zet-ni-il-let-ve-bal-e-se-ti-ve-szély-lyel-

já-ró-mun-kát-vé-gez-ni. Járómunkát?, kezdte olvasni Kristián hevenyén a tájékoztató közepén. Nevetésben törtem ki, egy kicsit Kristián is elmosolyodott, és felbuzdulva olvasta a tájékoztató másik oldalát. A-tri-jó-tri-jód-ti-ro-nin-li-o-tir-po-li-o-ti-ro-nin-ha-tá-sa-i-a-mi-a-pajzs-mir, hm, ezt nem értem, morogta, és tovább olvasott halkan, csak a szája mozgott, mint egy nagymamának a rózsafüzér morzsolása közben. Egyáltalán nem értem…, súgta, és szerencsétlenül turkált a tájékoztatók közt. De-no-xi-nal-60-T-B-L. Kivettem a kezéből az ismertetőt, és én olvastam fel hangosan. Májra gyakorolt jótékony hatása kedvezően befolyásolja a máj regeneráló képességét, segíti a szervezet anyagcseréjét, a felhalmozódott káros anyagok távozását, tisztítja a véredényeket. Hm, ez jó lesz szerintem… de keress még valamit, ahol megemlítik a hőemelkedést vagy a lázat. Kell ott olyannak is lennie.

Kristián becsületesen olvasott, én pedig az ismertetőket a gyógyszerekhez rendeltem.

Te jártál otthon?, kérdezte hirtelen. Igen. Mikor? Amíg aludtatok. Nem vettem észre. Úgy aludtál, mint a bunda. Hm. Miért? Fáradt voltál, nem? Mit tudom én? Dehogy… Miért voltál otthon? Aha… hisz szükségünk van gyógyszerekre. És ruhákra. Tönkretetted a kapucnis pulóverem. Aha. Ne haragudj, nem akartam…, mondta, és tudom, hogy tényleg bántotta a dolog. Egy kicsit csöndben ült, és ujját egy kiszedett tabletta után maradt apró gödröcskében forgatta.

Nálunk otthon…, kezdte közömbösnek ható, megváltozott hangon… Égett a villany, szakítottam félbe. Keresnek. De ne félj, itt nem találnak rád… Az anyukám… Nem láttam őt. Ne gondolj rá, jó? Találd meg nekem inkább a Faxiprolt. Fak-szip-rol.

Kristián kereste a gyógyszert és suttogva betűzte a nevét. Adela elkezdett nyöszörögni, így hát a serpenyőben maradt meleg vízből tejet készítettem neki. Adela elutasította a tejet, balról jobbra forgatta a fejét, és hadonászott az öklöcskéivel, de mozdulataiból hiányzott az energia és az erő. Végül sikerült a szájába dugnom a cumisüveg etetőcumiját, és belejuttatnom egy kis tejet. Felemeltem, és tíz percig hordoztam a szobában, hogy büfizzen. A karomon aludt el, a keze lelógott a könyökömről. Egy tejcsepp csöndben kicsordult résnyire nyitott szájának szegletéből. Alig hallhatóan lélegzett.

Egy szót sem szóltam, mégis az volt az érzésem, hogy Kristián olvas a gondolataimban, és félelem vagy rossz előérzet kerülgeti. Egy halomba rakta az ismertetőket, és sorba rendezte az üvegcséket úgy, hogy jól olvasható legyen a nevük, de a tekintete folyton a gyerekre tévedt. Egy ismert esti mese dallamát kezdte dúdolgatni. Magának énekelt, csöndben, mélyen lehorgasztott fejjel. A dalocskát csak azoknak a gyógyszerneveknek a kibetűzése szakította meg, amiknek túl hosszú volt a neve vagy amiket a sérült üvegcsékről nem lehetett leolvasni. És mégis úgy tűnt, hogy Kristián túl hangosan énekel, világosan kivettem a dal egyes szavait, a dalét, amibe beletört a bicskája, vagy nem is voltak szavai. A dalocskának nem volt szövege, csak dallama, csak valamilyen hmmmm… hmmm… hmmmm… A fejemben mindenféle szavak bukkantak fel, és aztán újra nyomuk veszett anélkül, hogy felfogtam volna a jelentésüket. Egy merőben más korszak más szövegének szavai.

Találtál valamit? Nem. Nem ismerem ki magam köztük, teljesen belezavarodom. Hm. Nem adhatunk neki bármit, ha nem tudjuk, mire való. Emlékszel arra a nyolca-

dikos lányra, aki a Zátišien lakik, és két éve a kiránduláson beszedett valamilyen tablettákat, és aztán a kórházban kimosták a gyomrát? Tudod, milyen rosszul volt? Azt mondták, hogy majdnem belehalt, teljesen elkékült, jutott az eszembe, de Kristián semmire sem emlékezett. Akkor még nem járt iskolába, és nem hallott a zátišiei lányról. Én sem tudtam többet, mindenki csak arról beszélt, hogy kimosták a gyomrát. Vagy valami ilyesmi. Azt hogyan csinálják? Mit tudom én. Nem tudom.

KÓRHÁZBA KÉNE VINNI, jelentette ki hirtelen Kristián. Tényleg. Azt mondta, tényleg, de nem volt róla meggyőződve, nem volt biztos magában annyira, hogy javaslatokat tegyen és megoldásokat kínáljon fel. Általában csak utasításokat teljesített, amiket finoman és mosolyogva kérésként tálaltak neki. Hallgattam.

Engem anyu mindig bevitt a kórházba, amikor hőemelkedésem volt. Éjfélkor is, az ügyeletre, mentővel, mondta Kristián, hogy kiálljon az igazáért. Én sosem voltam hőemelkedéssel kórházban, a hőemelkedés semmiség. Otthon is elmúlik. Ki kell izzadni. Mindig elmúlt magától, mondtam ellent neki. Én majdnem belehaltam, tényleg. Ne beszélj félre, hőemelkedésbe nem halnak bele. De belehalnak. Hát jó, akkor belehalnak. Nem fogok veled veszekedni. Felejtsd már el, Kristián, jó? Éhes vagy? Csend, csak alig észrevehető fejrázás. Kristián! Na? Felejtsd már el, jó? Hagyd abba, mert az idegeimre megy! Ezt a zizegést.

Én beviszem őt, mondta öt halk perc után, miközben úgy morzsolta Adela ujjacskáit a sajátjai között, mint egy rózsafüzért. Mi van? Beviszem. Hova? Hát a kórházba. Megbolondultál? Rosszul van. Nincs rosszul. De rosszul van. Nem mész! Nem mész sehová, Kristián. Mi ez a badarság, hiszen alig bírod őt el! Elbírom. Nem bírod el. És hagyd abba a veszekedést. Elbírom… A bevásárlást is elbírtam… megremegett az ajka, de megvédte magát, felemelte a fejét, és egyenesen a szemembe nézett, első alkalommal, amióta kiráncigáltam a villamosból. Beviszem őt, mondta határozottan, ökölbe szorított kézzel, felszegett állal.

JÓ, mondtam. Nem, nem, ez butaság. Majd én elviszem. Ha annyira akarod… de csak azért, hogy megnyugodj, mondtam.

Valójában csorbát ejtett a magabiztosságomon, elég nagyot ahhoz, hogy belássam, a törpének igaza van, és felelősségteljesebben viselkedik, mint én magam. Beláttam, hogy én is félek. Hiszen jól emlékszem, milyen rosszul voltam, amikor lázasan feküdtem és izzadtam, az izzadság beleivódott a pizsamámba és a paplanba, nem volt erőm felkelni és átöltözni, még ahhoz sem, hogy félretoljam a paplant. És Lucia folyton hordta nekem a vizet, és inni kényszerített, meg arra, hogy az undorító, nedves paplan alatt feküdjek. Ő meg a tévé előtt üldögélt, és pattogatott kukoricát majszolt. Reggel a hőemelkedés alábbhagyott, estére rendbe jöttem, csak nagyon gyenge és bódult voltam az egész napon át tartó, többször megszakított alvástól.

Infúziót is kaptam, szakította félbe ismét a gondolataimat Kristián. Csöveken folyt belém, három napig meg sem mozdulhattam, mert hozzákötöttek egy üveghez. Víz csöpögött belőle, a csöveken keresztül egyenest belém. Régen történt, anyu mesélte.

Jól van hát. De magad maradsz Jakubbal, Kristián. Egyedül, érted? Gondoskodnod kell róla, és ügyelned kell arra, hogy ne sírjon, hogy senki se figyeljen fel rátok.

A szőlőhegyen folyton felbukkannak mindenféle férfiak, talán hajléktalanok. Úgyhogy vigyázz, és csak akkor menj ki, ha a kicsi csöndben van. Érted? Értem.

BELE AKARTAM rakni Adelát a babakocsiba, de amikor láttam, milyen nagy és feltűnő a kocsi, és milyen sáros az út, inkább a ház mögött hagytam. Mindent kivettem a nagy táskából, és beleraktam a kisbabát. Mint egy csivavát, amilyet a csinibabák hordoznak a retiküljükben. A táska tágas volt, behajlított lábbal Adela kényelmesen elfért benne. Kristián közben elrakta a gyógyszereket, tejet készített az útra, és Adela többi holmijával, pelenkákkal és néhány játékkal együtt berakta a hátizsákjába. Nyugtalan volt, és nyugtalanságát ügybuzgósággal igyekezett palástolni. Repkedett a helyiségben, mint egy légy, közben mindig megigazított valamit, betolta a széket, lefújta az asztalról a morzsákat, belenézett a táskába, kitekintett az ablakon. Hat óra volt, amikor a vállamon átvetett nagy és nehéz táskával és Kristián hátamra hajított hátizsákjával kiléptem a kertből, és leereszkedtem a dombon. Tudtam, hogy Kristián az ablaknál áll és nézi, hogyan lépdelek a nedves fűben. Nem integettem neki, nem is néztem hátra, mert fennállt a veszélye annak, hogy megfordulok és visszamegyek.

ÉPPEN FELJÖVŐBEN VOLT A NAP. Előttem a város, mögöttem a fűtengerben megbúvó házikó. A Slovnaft kéményei, az olajfeldolgozó üzem, a stadion tribünjének a teteje, a vasúti töltés, a vegyipari iskola, minden úgy terült el előttem, mintha a tenyeremen lenne. Belekukkantottam a táskába, a kezemmel megtapogattam az alvó gyereket, akinek minden egyes lépésemmel növekedett a súlya. Adela meleg volt, mint egy cipó, és ugyanolyan illatú.

Pénzes Tímea fordítása

Ján Zelinka: *Hármasikrek (Testvéreim) – Anton, Robert, Peter, 11. 3. 1975 – †11. 3. 1975*, agyag, 2007, fotó: Roman Popelár

A SZLOVÁK ÉLET ÉS IRODALOM NŐI ASPEKTUSAI

JANA JURÁŇOVÁVAL PROICS LILLA BESZÉLGETETT

Proics Lilla: Kezdjük az ASPEKT-tel. Mi is az ASPEKT? Mióta létezik, és mit jelent ma? Mi volt az ön szerepe a megszületésében, és mi okból, hogyan jött létre ez a széles értelemben vett „mozgalom"? Milyen aktivitások jellemzik? Mindig része volt-e az aktivizmus a tevékenységüknek?

Jana Juráňová: Az ASPEKT hivatalosan 1993-ban jött létre, de előtte körülbelül egy évig vagy akár többig is a környezet kialakításán, a folyóirat első számának előkészítésén stb. dolgoztunk. Az ASPEKT 2014-ig folyóiratként jelent meg, 1996-tól könyvkiadással bővült, közben pedig egy csomó oktatási-nevelési tevékenységet végeztünk és végzünk. A nők ellen elkövetett erőszakra és a nemi szerepekre érzékeny oktatásra-nevelésre irányuló projektekkel és egy sor olyan témával foglalkozunk, amelyeket ez alatt a két évtized alatt számos egyéb olyan civil kezdeményezés is átvett, amely időközben indult el, és valamilyen konkrét témát visz tovább nagyon kompetensen. Mi azonban közvetlenül aktivistaként csak kivételesen léptünk fel, fő eszközünk mindig az oktatás és a könyvkiadás volt.

PL: Mennyit változott a szlovák társadalom a nőkérdést illetően? Mennyit változtak a férfiak, és mennyit a nők? Mennyire lehet konstruktívan, jól kitaláltan elérni olyan csoportokat, amelyek nem ismerik a feminizmust?

JJ: Biztosan változott a társadalom, végül is eltelt több mint húsz év, és időközben az ASPEKT-en kívül Szlovákiában számos egyéb feminista szervezet is létrejött. Ráadásul az EU-csatlakozás óta egyes témák bekerültek a szélesebb köztudatba, ami egyrészt jó, másrészt azonban, ha nem tudnak miben megkapaszkodni a fejekben, üres handabanda lesz belőlük, rosszabb esetben pedig „gender ideológia", a feminizmus valamiféle irracionális madárijesztője, ami mindmáig felfoghatatlan számomra.

PL: Hogyan kapcsolódik az ASPEKT nemzetközi tendenciákhoz, és milyen helyi sajátosságokkal rendelkezik?

JJ: Az ASPEKT cseh–szlovák folyóiratként jött létre, és a kezdetektől együttműködtünk nőkkel Németországból, Amerikából, Olaszországból, a volt Jugoszláviából, természetesen Csehországból, Ausztriából, Lengyelországból, Oroszországból és más országokból, szórványosan Magyarországról is. Amennyire a kapacitásunk engedi, bekapcsolódunk különféle nemzetközi projektekbe. Jelenleg azonban a legnagyobb probléma életben tartani bármilyen civil aktivitást, különösképpen feminista tematikájút. Eb-

ben is a segítségünkre voltak a múltban külföldi nők, és mi ezt végtelenül nagyra becsüljük és adósságként tartjuk számon. Ami a társadalmi felelősséget illeti, olyan mértékben, amilyenben ez lehetséges és amilyenben kihatással tudunk lenni a társadalmi problémákra és kérdésekre, természetesen felelősséget vállalunk.

PL: Hogyan viszonyulnak egymáshoz az alkotói pályájának – tisztán csak elvben elválasztható – részei: a nőszempontú gondolkodás, a feminizmus, illetve a témaválasztás? Miként követik egymást szerzői pályáján a különböző műfajok? Hogyan hatnak egymásra? Hogyan függnek össze alkotásai a feminizmussal? Például a témaválasztás terén.

JJ: Bizonyára összefüggnek, azonban nem annyira szembetűnően, ahogy ezt olykor a kritikusok igyekeznek tálalni, szinte minden recenzió bevezetőjében, bárminél, amit írok. A feminizmus számomra egy lehetőség, hogy sokkal jobban lássam mélységükben a dolgokat, kritikus és emellett nem destruktív véleményt alakítsak ki, ne hagyjam elvenni a humorérzék, sőt néha a kifigurázás lehetőségét, lehetőség arra, hogy aláássam egyes csoportok különböző automatizmusait és öntetszelgését. És sok más egyéb jelentése is van számomra. Ez valójában meglehetősen bonyolult – az ideális az lenne, ha azok tudnák megválaszolni ezt a kérdést, akik az irodalomra reflektálnak, de Szlovákiában ezidáig a feminista világlátás sokaknál olyan üres frázisokkal kapcsolódik össze, hogy nem is érdemes szót ejteni róla.

PL: Miért kezdett el drámát írni? Mit gondol a színházról?

JJ: Drámát jóval korábban kezdtem írni, mint prózát. 1988-ban egy színészbarátnőmnek írtam a *Salome* című darabot, mivel rabul ejtette őt a téma, és nekem abba a monodrámába nyilván többet sikerült belesűrítenem, mint amennyit az első pillanatban tudatosítottam, úgyhogy Jana Bittnerován kívül, aki Szlovákiában és később Franciaországban is játszotta, egyszer Zita Furková is előadta.

Később a *Misky strieborné, nádoby výborné* (*Ezüst tálak, kiváló edények*, 1997, könyvként 2014) című darabban a szlovák nacionalizmussal és a XIX. századi nemzetébresztőkkel szembeni formális csodálattal foglalkoztam. A darabot tavaly egy fiatal színésznőkből álló társulat mutatta be Alena Lelková rendezésében a Štúdio 12-ben meglepő sikerrel. Még a létező szocializmus időszakában Blaho Uhlárral együtt írtam a *Téma Majakovskij* (1987) című darabot, amelyet az akkori Gyermek- és Ifjúsági Színházban mutattunk be Nagyszombatban, mintha az 1917-es októberi orosz forradalom évfordulójára készült volna, a valóságban azonban a totalitárius viszonyok meglehetősen nyílt kritikája volt.

2014-ben a Színházi Intézetben több színház és rádió számára írt darabom megjelent *Hry* (*Színjátékok*) címen – volt, amit előadtak ezekből, volt, amit nem. Fiatalkoromban nagyon vonzott a színház, és abban az időben, amikor nem tudtam elképzelni, hogy valaki publikálja a dolgaimat, a színház volt számomra az a közeg, ahol legalább valamelyest érvényesülni tudtam. Mindmáig vonzó számomra a színház az aktualitása és a visszhang azonnali lehetősége miatt, amivel összefügg az a lehetőség is, hogy végiggondoljuk és megvitassuk az egyes témákat és álláspontokat. Ebben az értelemben kétlaki vagyok – prózát és színműveket is írok.

PL: Mennyire fedik egymást önnél a személyes és a társadalmi szempon-

tok? Hogyan látja, a Szabad Európa Rádió időszakához képest mi történt társadalmi szinten? Mit jelentett akkor az a fórum? Mit tanult meg ott? Mi az, ami ma már nem érvényes abból a korszakból?

JJ: Egészében véve gyakran összefonódnak nálam a személyes és a társadalmi, a privát és a közéleti témák, amiért nem egy lekicsinylő, rosszalló kritikát kaptam, de ezen nem tervezek változtatni. Olyan országban élek, amely ha-

Miroslav Pallo: *Mozgássérült*, márvány, 43x19x31 cm, 2014, fotó: Daša Barteková

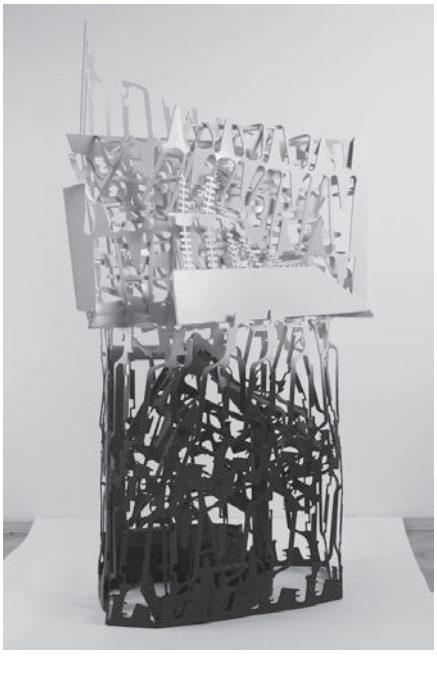

Katarína Kissoczy: *Black & White*, vas, 104x47x27 cm, 2014, fotó: Daša Barteková

tározottan nincsen rendben. Történelmi emlékezetvesztésben és önreflexióhiányban szenved, az emberek különféle idealizált elképzeléseket ápolnak magukról, tehát inspirációból van bőven. A Szabad Európában végzett munkám volt az egyedüli időszak, amikor újságíróként dolgoztam, és mivelhogy ez éppen az áldatlan „mečiarizmus" időszakára esett, felszabadító volt számomra, hogy szabadon, nyíltan és főként kritikusan fejthettem ki a véleményemet. A Szabad Európa nem vetette alá magát az akkori kormánynak, és nem volt oligarchák kezében sem, ami nagy dolog volt. Utána viszont már nem tudtam újságírónő lenni. Emlékszem arra a pillanatra, amikor undort éreztem a torkomban valamilyen munkáspárt és nemzeti párt politikusai végtelenül buta szövegeinek idézésekor. Akkor azt mondtam magamnak, hogy inkább a saját gondolataimnak és szavaimnak fogom szentelni magam. A Szabad Európában töltött időszak megtanított arra, hogy újságírónak lenni nagyon felelősségteljes munka, az ember széles tömegek számára fogalmaz meg dolgokat. Az újságíróknak rá kellene érezniük, mikor tájékoztatnak, és mikor terjesztenek ehelyett különféle előítéleteket vagy demagógiát, vagy mikor hangosítják fel túlságosan a politikusokat, akiket inkább ki kellene kapcsolni. Úgy gondolom, hogy azóta főként az változott, hogy internettel, szociális hálóval és hasonlókkal kezdtek dolgozni a médiában.

PL: Van különbség az 1989 előtti és utáni írói tevékenységében?

JJ: 1989 előtt csak a *Salome* című színművet írtam meg, amit éppen a berlini fal ledöntésének napján mutattak be. A *Téma Majakovskij* (1987) című színházi kollázst, amit Blaho Uhlár rendezővel együtt írtam az akkori Nagyszombati Gyermek- és Ifjúsági Színházban, 1987-ben mutattuk be – a rezsim kritikájának apropójául az 1917-es októberi orosz forradalom évfordulóját választottuk, úgyhogy a helyi kommunista struktúrák ezt úgy fogták fel, nincs is mit ellenőrizni. Végül az emberek körében nagy visszhangja lett, és azok számára, akik elfogadták a színházi repertoárt, talán már kellemetlen volt bármit is kezdeni vele. Az összes többi munkámat már 1989 után írtam.

PL: Žila som s Hviezdoslavom (Hviezdoslavval éltem) című könyve most jelenik meg angolul Ilona, My live with the Bard címen. Fontos benne a nemzeti konvenciókkal és a nemzeti szimbólummá vált szereplőkkel szembeni kritikus állásfoglalás, a bárd megítélése a felesége nézőpontjából. Hasonló témát dolgozott fel a Misky strieborné, nádoby výborné című darabban is, a Ľudovít Štúr és köré csoportosuló nemzedék feleségeiről. Mintha le akarná rombolni a nemzeti történelemről kialakult sztereotip, egyszerűsített gondolkodást. Miért fontos ez ön szerint? Van ehhez mintája a világirodalomból?

JJ: A *Žila som s Hviezdoslavom* című regényben és a *Misky strieborné, nádoby výborné* című színműben közös a férfinagyságok által beárnyékolt nők megítélése. A világirodalomban főként a XX. század 70-es éveitől írtak sokat a jogtalanul elfeledett, a férfiak árnyékában élő nőkről. Szlovákiában ezt a témát még érdekesebbé teszi, hogy a nemzeti ikonok ünneplése itt kiüresedett, és nem is annyira a büszkeségünkről vall, mint inkább a saját kultúrtörténetünk elégtelen ismeretéről.

PL: Mi volt a legfontosabb, legtanulságosabb az ön számára az Agneša

Kalinovával közös interjúkötet készítése során, mennyire hatott ez a munka saját, Nevybavená záležitosť (Rendezetlen ügy) című könyve megírására? Mi volt a célja ezzel a könyvvel? Mit akart megmutatni, feltárni a múltfeldolgozás és a mai problémákra való rámutatás révén?

JJ: Kalinová interjúkötete (*Rozhovor s Agnešou Kalinovou*) szó szerint mérföldkőnek számított a saját munkámban. Sosem csináltam korábban semmi ennyire átfogót, és ha nem lett volna Kalinová olyan fenomenális emlékezettel, szerkesztői és újságírói tapasztalatokkal megáldott kiváló elbeszélő, a könyv nem született volna meg. A felkészülés során leginkább a világháború idejére és az '50-es évekre összpontosítottam. De amikor beszélgettünk, majd amikor a könyvet véglegesítettük, az összes időszak fontosnak bizonyult, mivel éppen a köztük levő összefüggés az abszolút meghatározó, és az a tény, hogy az emberi élet évtizedekben telik, amelyeket olyan erősen és gyakran szörnyű eszközökkel formált a történelem. A *Nevybavená záležitosť* című regényt éppen az egyik szereplő ösztönözte a sok közül, akik az Agneša Kalinovával folytatott beszélgetésünkben bukkantak fel, és olyan intenzív érzés kerített hatalmába, hogy az én életemnek is a részévé váltak.

PL: Tizenéveseknek szánt könyvei megírásakor milyen szempontok vezérlik? Milyen problémákra szeretne rámutatni, milyen életvezetési tanácsokkal próbál szolgálni a fiataloknak? Követi a könyveire érkező reakcióikat?

JJ: Főként az az intenzív érzés vezérel, hogy a lányok és a fiúk a gyerekkor és az ifjúkor között húzódó időszakban a nemi sztereotípiák erős és nagyon korlátozó hatásának vannak kitéve. Ezek a könyvek abból a vágyból születtek, hogy a gyerekeknek lehetőséget adjunk arra, hogy másként gondolkodhassanak, és emberségüket különféleképpen és szabadabban is fejlesszék, ne csak megkötő sztereotípiákban.

PL: Hogyan látja a saját írásait és a többi nőíró helyét és szerepét? Hogyan változott ez az irodalomban és a köztudatban, az irodalmi kánonban?

JJ: Szlovákiában egy erős nőírói hullám jutott szóhoz, amelynek képviselői az irodalmi narratívák, attitűdök, írásmódok nagyon színes mozaikját alakítják. Sokuk meglehetősen szubverzív módon viszonyul a kánonhoz, amit nagyra értékelek.

PL: Kiket adott ki az ASPEKT Kiadó, és mennyire reagál más kiadóknál megjelenő külföldi és belföldi nőírók munkáira?

JJ: Törzsszerzőink közé tartozik Jaroslava Blažková és Irena Brežná, és Uršula Kovalyk három könyvét is kiadtuk. Megjelentek nálunk Jana Bodnárová, Etela Farkašová könyvei, de fiatalabb szerzőnők könyvei is, például Nóra Ružičková, Elena Eleková vagy Marcela Veselková, Inge Hrubaničová stb. A kiadói tevékenység az ASPEKT számára kulcsfontosságú, azonban nemcsak szépirodalmat adunk ki, hanem különféle egyéb tevékenységekkel is foglalkozunk, tehát figyelemmel követjük a szlovák termést, miközben a független kiadók mozaikrészének tartjuk magunkat.

PL: Bemutatná azokat a szlovák írónőket, akiket a legtöbbre tart, akiket a leginkább kedvel, és akiket fordításra érdemesnek tart?

JJ: A már említett szerzőnőkön kívül – mivel kijelenthetem, hogy teljes mér-

tékben azonosulok valamennyi alkotással, amelyet kiadtunk – személy szerint nagyra tartom Zuzana Mojžišová és Jana Beňová műveit, és örülök, hogy az írónők palettája egyre tarkább, hogy a mai világ nagyon érdekes – női írás alkotta – lenyomata keletkezik, tehát jóval több nevet is meg lehetne említeni.

PL: Hogyan lehetne még továbbfejleszteni az ASPEKT tevékenységét?

JJ: Az ASPEKT-ben aktívan reagálunk a társadalom aktuális történéseire. Mostanában állították össze fiatalabb kolléganőink a munkáról és az állampolgárságról szóló publikációikat. Ľuba Kobová állította össze a *Feministky hovoria o práci. Ako sa ženy stávajú subjektmi kapitalizmu* (*Feministák a munkáról. Hogyan válnak a nők a kapitalizmus alanyává*) című publikációt, amelyben megtalálhatók eredeti és fordításban megjelenő tanulmányok is, például a nők rabszolgamunkájáról, a gondozással összefüggő munkákról. Zuzana Maďarová és Alexandra Ostertágová állította össze lefordított tanulmányokból az *Občianky a revolucionárky. Ako, kedy a kde sa vylučujú nevhodné subjekty* (*A nők mint állampolgárok és forradalmárok. Hogyan, mikor és hol rekesztődnek ki az alkalmatlan alanyok*) című publikációt, amelyben a női migránsprobléma is teret kap.

A múltban sok társadalmi témát vetettünk fel, és elértük egyrészt azt, hogy a társadalom komolyan kezdett velük foglalkozni, mint például a nőkön elkövetett erőszak témájával, másrészt megpróbáltuk egyes témáknál a diskurzust a célzott egyszerűsítés szintjéről a szubverzív és kritikus elmélkedés szintjére helyezni, mint például a reprodukciós jogok esetében.

Szorgalmaztuk a nemileg érzékeny oktatás problematikájáról való beszédet is, több elfeledett női személyiség újrafelfedezését, az ő sorsuk és alkotásaik megjelenését a nőtörténelmi nagyprojektben, és további hasonló témákat. Végül is az ASPEKT már folyóirat formában is több eszmecserét ösztönzött, és mindmáig reagálunk azokra a problémákra, amelyek leginkább foglalkoztatják a társadalmat. A társadalom nemi szempontból érzékenyebbé válása mint átfogó téma folyton aktuális, ha csak a női ábrázolást vesszük a reklámokban, a nők és a férfiak bérezésének különbségét, a nők számarányát különféle magas, ám társadalmilag kevésbé elismert beosztásokban. Sosem jártuk a közvetlen aktivizmus útját, de mindig ösztönöztük az eszmecserét és igyekeztünk azt egy rendes, civilizált társadalom színvonalán tartani.

PL: Milyen írói tervei vannak még?

JJ: Éppen most fejezem be a *Tichý bič Mila Urbana* (*Milo Urban csendes ostora*) című művem a pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház (SND) Kék Szalonja (Modrý salón) számára. Milo Urban a XX. század egyik legmarkánsabb szlovák szerzőjeként a háborús szlovák állam idején a Gardista című újság főszerkesztője volt, amely a kor legjobban uszító és ideológiailag legförtelmesebb médiái közé tartozott. Ő maga is írt bele, ahogy más akkori rezsimújságokba is, például a nemzeti szocializmus dicshimnuszait. A darabbal arra is igyekszem reagálni, mi történik ma körülöttünk – miért nem tudják az emberek Szlovákiában több mint negyed évszázaddal a kommunista totalitarizmus bukása után sem elfogadni a másságot? Miért lesz téma minden választás előtt egyszer az LGBTI-kisebbség, máskor a nemi ideológia, amit madárijesztőként kreáltak a rémült és ezen a területen teljesen tudatlan ultrakonzervatívok, esetenként a roma népesség, most pedig a legrosszabb háborús területekről menekülő

emberek ügye. Ezekben az esetekben elveszik a másik fél emberként való észlelése, és valamiféle félelmek és gyűlölet kerülnek előtérbe. Hasonló félelemmel és gyűlölettel voltak teli a háborús szlovák államban is az újságok, amelyek főleg a zsidók, de a csehek és a romák ellen is irányultak, és amelyekben egyenesen útmutatókat nyújtottak egész lakosságcsoportok fizikai likvidálására, és mindez egy tehetséges szerző védjegye alatt, aki néhány humanista hangolású művet is jegyzett. Közben Szlovákiában tudnak Milo Urban esetéről, de nem reflektálnak rá eléggé. Szükségesnek tartom, hogy rávilágítsunk arra, milyen gyakran, készségesen és ügyesen beszélik ki magukat és bagatellizálnak el ügyeket Szlovákiában, esetenként teljesen besöprik a szőnyeg alá XX. századi történelmünk legszörnyűbb eseményeit is.

Ezenkívül írok egy könyvet, amelyről azonban inkább előre nem árulok el semmit, mivel még dolgozom rajta. De több tervem is van – egyesek csak ötletek szintjén, mások konkrétabban. Van belőlük elég, úgyhogy remélem, hogy főleg elég időm és elég energiám is lesz hozzájuk.

PL: Vannak még illúziói?

JJ: Egyre kevesebb. Sajnos. És a jelenlegi erkölcsi krízis – Európa még mindig posztkommunistának és talán posztfasisztának is mutatkozó részében – még az utolsó illúzióimat is lerombolja.

Pénzes Tímea fordítása

Marcel Mališ: *Lebensraum*, laminát, akril, 42x42x40 cm, 2015, fotó: Daša Barteková

JANA JURÁŇOVÁ

RENDEZETLEN ÜGY

Fekszem a házam hálósarkában, ahova csak nemrég költöztem be véglegesen. A nap a szemközti ablakokba kapaszkodik, sugarai a ház belsejéig nyúlnak, majdnem a konyhasarkot nyaldossák. Azon az oldalon, ahol alszom, az épületet fák határolják. A házam. Itt vagyok. Tegnap este, még nem volt túl késő, mégis nagyon fáradtan zuhantam ágyba, hogy azon nyomban mély álomba merüljek. Reggel még csak fél hatot mutat az óra, máris ébren vagyok. Ez nagyon rég nem esett meg velem.

Eszembe jut a tizedik emeleti, lakótelepi lakásunk. Nyaranta már kora reggel besütött a nap, nem bújhattunk el előle. Míg munkába jártam, nem figyeltem a nap mozgását, s ha mégis, csakis hétvégén, ha szép volt az idő. Az enyhülést hozó árnyék délután fél kettő fele ért el bennünket, ekkor a nap megfordult, betűzött a nappaliba, de akkor már nem volt ereje. Néha úgy éreztem ott magam, mint egy sasfészekben. Ősszel figyeltem, ahogy a fejem felett elvonulnak a nehéz fellegek. A tetőn egy vörösvércsepár fészkelt, így hívják ezt az apró ragadozót, amely egyébként nagyon hasonlít a galambra. De másképp repül. A tolakodó vércsevijjogás néha egész nap behallatszott a konyhába. A lakótelep a lábam előtt hevert. Minden távolinak tűnt, kicsiben láttam a világot. A távoli hegyeket giccses képnek láttam. A csillagok, a hold, a horizonton itt-ott feltűnő repülőgép, a felhők, a nap – mindez a tizedik emeleti lakásban sokkal közelibb. A föld vonzerejét mégis hatványozottabban éreztem, mint bárhol máshol. Irigyeltem a vércséket, mert ők ilyen magasan sincsenek veszélyben.

Amikor fontolgattuk ennek a háznak a megvételét a férjemmel, féltem, hogy hiányozni fog a magaslati kilátás, mert túl sokáig tudhattam magaménak egy minden világtáj fele nyitott panorámát. Nem hiányzik. Csak itt ismertem be magamnak, mennyire túltelítődtem. Nagyon is megfelel, hogy az öregkor küszöbére érve leguggoltam a föld közelébe.

Még időben fel kellene állnom, hogy ne törjenek rám az emlékek. Már elcsépeltek, fárasztanak, de ha nem figyelek, akaratom ellenére is visszapörögnek a filmkockák a fejemben. Fejből tudom már elölről és hátulról is… A felvételeket nem lehet sem felcserélni, sem kivágni, nincs értelme újra levetíteni őket. Bárcsak biztonságba helyezhetném egy széfben az emlékeimet, ahol nem porladnának el! Csakhogy önkéntelenül is félek, hogy mindent elveszítek, nem marad semmim. Így magyarázom ezt magamnak, hiszen senki más nincs itt, csak én. Mint ha minden este elalvás előtt és minden reggel, miután felébredek, azt bizonygatnám, hogy nem veszítettem el az emlékeimet, vigyázok rájuk, megvan mind. A tudatom mélyén őrzöm szeretteim emlékét. Aztán megesik, hogy kicsúszik a kezemből az irányítás, és nem találom a kapcsolót. És az emlékek csak jönnek, szállnak, nem tudok elaludni. Reggel erre ébredek, nem tudom őket lerázni magamról. Szerencsére az segít, ha felkelek és nekiállok valaminek. Talán jobb lenne, ha az ágyamat áthelyezném egy másik sarokba, hogy reggel ne világítsanak rögtön a szemembe a napsugarak, amelyek ebben az évszakban lassan kúsznak a konyhasarkon át az ágyamig. Mi lenne, ha nem kelnék

fel? Talán átaludnám a fél napot, vagy az egészet? Nem tudná meg senki, hiszen nincs itt rajtam kívül senki. De kicsit félek, hogy idővel ezt is megszoknám, így hát az ágyamat nem viszem át egy sötétebb helyre, legalábbis egyelőre. A nap egyenesen rám világít. Lehunyom a szemem. Még egy perc. Mindjárt felkelek, és eltervezem, mivel foglalatoskodjam ma. Egyik napi teendőm sem tölt el túl nagy elragadtatással, bár kifejezett utálatot sem érzek. Készíthetek reggelit, de akár ki is hagyhatom. Ha van kedvem, kimehetek a kertbe, ám ha nincs, nem kényszerít senki, hogy kertészkedjem. Talán felsöprök a ház előtt…

Kezdődik a nap. Észre sem veszem, már itt a nyár. Még nem tudom, hogy élem itt túl a telet, de ebbe most inkább bele sem gondolok. Süt a nap, eszerint választom meg a mai feladataimat. Először főzök egy kávét, eszem egy sima kétszersültet, sem lekvárt, sem párizsit nem kívánok mellé. A délelőttöt a kertben töltöm. Tegnapról még maradt ebéd, ma nem kell főznöm. Délután lepihenek, aztán takarítok, talán elmegyek a boltba. Még az is előfordulhat, hogy a postára is beugrom. Épp elkezdődött a nap.

Szóval így esett meg, hogy végleg ideköltöztem. A lakást a lányomra hagytam. A férjemmel eredetileg azt terveztük, hogy mi költözünk a lányunk kétszobás lakásába, ők pedig a mi négyszobásunkba. De aztán beláttuk, hogy megölnénk egymást abban a kis lakásban. A négyszobásban jobban el tudtuk rejteni a magányunkat, ez a kétszobásban nehezen menne. Belementünk egy bonyolult cserébe, amelynek a végén ehhez a falusi házikóhoz jutottunk hozzá. Soha nem mondtuk ki hangosan, de hallgatólagosan megegyeztünk abban, bár a ház belső tere egybefüggő terű, mégis eléggé tagolt, így együtt is lehetünk, de ha nem szükséges, nem zavarjuk egymást. Én a kertnek, a férjem a pajtának örült, azt tervezte, nagyokat sétál majd az erdőben, és eljár horgászni. Nem voltak illúzióink, hogy nyugdíjas korunkra álompár válik belőlünk, akik kézen fogva andalognak majd a faluban. De reméltük, hogy az üresség és a kínos csönd itt természetesebben és fájdalommentesen fog feloldódni, mint a zajos nagyvárosban, ahol még elég zöldterület sincs. Végre volt minek örülnünk. Bár nehezen vallottuk be magunknak, a lakásban a szabadidő fokozatosan üres sztereotípiává változott. Amikor megegyeztünk, hogy kiköltözünk ebbe a házba, a férjem szívinfarktust kapott. Kegyetlenül gyorsan történt. Az orvosok már csak az irgalmas halálhírt közölték. A bonyolult csere intézése már beindult, végezetül mégis béreltem egy egyszobás lakást a lakótelepen, és azon gondolkodtam, eladom a házat. Hiszen mihez kezdek vele egyedül? Ha a lányom a férjével véglegesen beköltözik a panellakásunkba, teljesen elveszítem azt a teret is. A felújítás már elkezdődött. A tér, ahol a felnőttkoromat, a házasságomat töltöttem, a tér, amelyben a gyerekeinket neveltük, csak az emlékeimben él tovább, azok meg kifakulnak úgyis, a feledés homályába vesznek. De még mindig jobb így, mint ha minden reggel és este magam idézgetném fel ezeket az emlékképeket. Utána még hessegessem is el őket… Az a lakás már nem az én gondom, soha többé nem portalanítom az összes sarkát, még ha elmegyek is néhanapján megöntözni a lányom virágait, vagy kiszellőztetni, míg ő külföldön tartózkodik.

Mindig gondot jelentett, hogy kimozduljak egy adott térből, eddig csak kétszer költöztem életemben. A szüleimtől a panellakásba, ahol nem sokkal ezelőttig a férjemmel éltem, aztán abból a lakásból ebbe a házba. Azt hittük, lesz elég időnk, hogy

belakjuk magunknak ezt a különleges házat. De jött a halál. Hirtelen, visszafordíthatatlanul, sokkolóan; felkészületlenül ért bennünket, bár a halálra nem is lehet felkészülni, még akkor sem, ha annyira várják már a halálos ágyukon fekvő betegek. És az élet megy tovább, mintha nem történt volna semmi.

Az emberek, akikkel itt ismerkedem meg, nem kapcsolnak hozzám férfit, se élőt, se holtat. Nélküle ismernek. Nem volt idejük észrevenni, hogy párszor együtt jöttünk. Számukra már csak én létezem. Nem vagyok egy egész. Van, hogy úgy érzem, felszabadultam. De ezt hangosan nem ismerem be magamnak.

– A világ vak és érzéketlen – mondta egyszer valaki. Hiszen én sem figyelek más szenvedésére, legalábbis nem annyira, ahogy kellene.

A szomorú emberek önzőek, ez már rég feltűnt, és tudom, tudatosítom: most én is ilyen vagyok. Nem bírok más lenni. Talán elmúlik, talán nem. Itt olyannak tartanak, amilyen épp most vagyok. Igazából mindegy. Legalábbis egyelőre. Egyre csak nő a halottaim sora. Időnként úgy érzem magam, mint aki megélte a háborút. Számolom a sírokat, azokat, akik ottmaradtak, és néha úgy tűnik, odaát sokkal többen vannak már, mint itt az enyémek közül. Aztán eszembe jut, hogy az összlétszámba nem számoltam be a lányomat és a fiamat. Nem tudok belenyugodni, hogy az élet második feléhez, azaz az ötvenedik évünk utáni időszakhoz hozzátartozik a megfogyatkozás ténye. Már én is abban a korban vagyok, hogy a halottaim többen vannak, mint az élők, akik fontosak, akik valóban számítanak. Az élőkkel elmúlik az a világ, amit jól ismertem, amikor még kicsi, majd fiatal voltam. Az élet megy tovább, de számomra minden emberrel, aki odaátra költözik, kitolódik a határvonal. Végezetül majd én is átevickélek a másvilágra. Egyelőre még nem készülök, ám az ember ugyebár sosem tudhatja. A gyerekeim itt maradnak, egy más, új világban.

Tennem kell valamit. Hiszen azért vagyok itt, ebben a házban. Szerencsére itt mindig van mit csinálni. A virágoskert, a pázsit, a konyhakert. Senki nem várja el tőlem, hogy ezek közül bármelyikkel is foglalkozzam, még én sem várom el magamtól. De a felesleges munka is jobb, mint a tétlenség. Nyáron csőstül dől majd a teendő, de már most is, amikor a tavaszt felváltja a nyár, rengeteg odakint a munka. Ki tudja, itt is olyan gyorsan elrepül-e a nyár. És milyen lesz itt az ősz, a tél? Kibírom? Már megint elébe megyek az eseményeknek. Erre eddig mindig ráfáztam.

Megtervezem a napjaimat, hogy aztán a terveket menet közben megváltoztassam, ahogy épp kedvem tartja. Délután összerakodok a konyhában, és rájövök, se a postára, se a boltba nincs kedvem elmenni. Mindent elhalaszthatok holnapra. Szép az idő, szabad vagyok, mint a madár. Nem kell most azonnal kirohannom, csak azért, mert szép kint az idő, mert bármikor kimehetek, még ha pusztító szél fúj is, vagy esik az eső. Nem kell alkalmazkodnom az időjárás-előrejelzéshez, és előre azon idegeskednem, mi lesz, ha hétvégére rossz időt mondanak, és éppenséggel esni fog. Szóval szép az idő, odakint hétágra süt a nap, azzal a tudattal, hogy nem kések le semmiről, nyugodtan felmászom a padlásra, sőt lehet, még a pincébe is lemegyek. A kertben már eleget dolgoztam, nem beszélve arról, hogy oda tényleg bármikor kiugorhatok. Ez az érzés boldoggá tesz.

Nincs kényszer, azt csinálok, amit csak akarok. Fokozatosan megnézem majd a ház összes helyiségét, hiszen minden bizonnyal itt töltöm majd életem hátralévő részét. Furcsa érzés. Már sosem megyek el innen?

Nem kellett sok mindenen változtatnunk. Csak kifestettük a férjemmel a házat, és kitakarítottunk. Az építész, akitől az ingatlant vásároltuk, nem egész két évvel azelőtt fejezte be a felújítási munkálatokat, hogy eladásra kínálja a házat. Mindössze pár hétvégét nyaralt itt. Aprólékosan megtervezte, az utolsó szögig, mi csak pár dolgon változtattunk. A helyzete hirtelen drámaian megváltozott, a felesége és a felnőtt gyerekei után kellett sietnie Ausztráliába. A háztól mielőbb meg akart szabadulni, szüksége volt a pénzre. Amikor legelőször idejöttünk, nem győztem csodálkozni, hogy ennek a kívülről nem túl mutatós és szép háznak belülről milyen csodálatos az elrendezése. Az ingatlanos nő elmagyarázta, hogy az emberek általában nem ilyen nyaralót akarnak, gyerekes családoknak állandó itt-tartózkodásra sem ajánlja. Az építész kívülről meghagyta az eredeti arculatot – a múlt század hetvenes éveiből származó feltűnésmentes épület, százasával találhatóak ilyenek a falvakban. A belteret az alapoktól átépítették. Ha belépünk, mintha egy másik dimenzióba érnénk. A házban nincsenek szobák, csak fülkék. Az egyik közülük a konyhasarok, melyet le is választottak meg nem is, ám ez a rész külön szellőzéssel rendelkezik. A beltér fennmaradó részét egységesítették, egy helyiségben van minden, csak a vécés fürdőszobát választották le külön fallal. Az építész a kamrát is megszüntette, a tárolót a pince elülső felében alakította ki. A hátsó traktusban van egy rész, ahol akár főzni, befőzni, gyümölcsöt szárítani, diót tárolni is lehetne, a sarokban pedig elállna télen a homokban tárolt zöldség és a krumpli.

(...)

Reggeli után talán három órát dolgozom a kertben. A gyom nő, garantálja a terápiás lehetőséget, de kétségbe is ejthet, annak függvényében, milyen kedvemben vagyok. Ha kitépem, látom a munkám eredményét. Ám ha egyszer megunom a feladatot, keserves munkává válik. A nap már magasan áll, így hát bemegyek, és főzök egy gyors ebédet. Meghámozok pár szem krumplit, és megmelegítem a vasárnapról maradt húst. Utána iszom egy kávét, pihenek és újra kimegyek. Ma arra van szükségem, hogy a friss levegőn mozogjak, ki kell szellőztetnem a fejem. A kert végi, fából épült szénatárolóban elég jó minőségű szénát találtam. Nem tenyésztek állatot, nem is tervezem, így nem tudom felhasználni. Átmentem a közvetlen szomszédomhoz, megkérdeztem, nem szeretnék-e elvinni a szénát. Tudom, hogy nyulakat, kecskét, bárányt és még számos egyéb állatot tartanak. Megörültek, mondták, jól jön nekik, de nem tudják hol tárolni, ezért úgy lenne jó, ha időnként vihetnének belőle. Még a gondolattól is megborzongtam, hogy a szomszédom bármikor beteheti a lábát a portámra. Nyugalomra vágyom. Valószínűleg látták rajtam, hogy nem tetszik az ötlet, bár nem mutatták ki. Végül megegyeztünk, hogy akkor viszik el a szénámat, ha a sajátjuk már elfogyott, és lesz hova tenniük. Húzódoztak egy kicsit, de amikor látták, hogy nem jutnak velem dűlőre, beleegyeztek. Rosszul esett nekik, hogy nem bízom bennük. Akkor tudatosítottam, hogy teljesen mindegy, mit gondolnak rólam. Ha a széna el-

kezd rothadni a tárolóban, kidobom, nehogy tűzre kapjon a keletkező gázok miatt. Azt hiszem, ezek után nem fogok csak úgy szóba elegyedni akárkivel. Azért jöttem ide a városból, hogy nyugalmam legyen az emberektől. Távolságtartó vagyok ugyan, de nem szeretnék ellenségesen viselkedni. Fogalmam sincs, meddig sikerül ezt betartanom. Idővel biztosan fura szerzetnek gondolnak majd, talán tudomást sem szerzek róla. Bár a szomszédban tett látogatásom után még inkább megerősödött bennem az elhatározás, hogy védeni fogom a területemet. Végül sikerült békében elválnunk, bár azt nem tudom, átmegyünk-e még a másikhoz valamikor. Ki tudja, jól értelmeztem-e

Ludmila Pohlová: *Italozók*, műgyanta, 2011, a szerző archívuma

a helyzetet. Fene tudja, megvárom, míg elfogy a szénájuk. Annyi háziállat gyorsan feléli a tartalékokat. A ház mögött legeltetik a bárányt, a kerítés mellé pedig egy kecskét kötöttek. Amikor először voltam náluk, a szomszéd megmutatta a nyulait. Egy lebetonozott, körülkerített, medenceszerű helyen egy nagy tengerimalac kapott helyet. Kérdeztem, mire jó a tengerimalac, és közben rémülten gondoltam rá, hogy megkínálnak valamivel. A szomszéd erre elmagyarázta, hogy a tengerimalac magába szívja a többi állat betegségét. Idővel elpusztul, a szomszéd úgy fejezte ki magát, megdöglik, de a kecske, a birka, a csirkék, sőt még a kutya és a macska is egészségesek maradnak. Ha a tengerimalac megdöglik, a szomszéd vesz egy másikat. Az udvaron egy macska is bóklászott, de nem az én háromlábú feketém, hanem egy másik, róla inkább nem kérdezősködtem. A kutyájukat hosszú láncon tartják, kikötve a kutyaólhoz. A kutya mérgesen ugat, a kecske hangosan mekeg, de senki nem vesz róluk tudomást. Otthon le kellett pihennem, annyira kifárasztottak a szomszédok. Ám aztán nem hagyott békén a kíváncsiság, és kikukucskáltam az ablakon. Épp arra jött a postás biciklivel. Már a tudattól is, hogy hoz nekem valamit, pánikba estem. A befizetéseimet interneten keresztül intézem, a családommal telefonon, e-mailben vagy Skype-on tartom a kapcsolatot, nincs ki levelet írjon. A postás rámnéz, és én az örömtől, hogy nem hozott semmit, intek neki. Abban a pillanatban jut eszembe, hogy a szomszédoknál tett látogatás után egy fehér arcpakolást kentem fel. Nem tudom, mi üthetett belém, de elhatároztam, hiába élek falun, akkor is törődni fogok magammal. A postás kicsit megingott a kerékpárján, mintegy intésképpen felemelte a karját, még időben sikerült kiegyenesítenie a kormányt, nem esett el. Nem akartam volna, hogy ez is az én lelkemen száradjon. Felgyorsított, én meg behúzódtam. Még jó, hogy nem nő a postás, akkor biztosan hírét vinné a látottaknak, és szájára venne a falu. Bár úgysem jutna sosem a fülembe.

Tegnap délután elmentem bevásárolni a szomszéd faluba autóval. A helyi kisboltot egyelőre elkerülöm. Eddig csak kétszer voltam ott. Nem akarom, hogy tudják, mit vásárolok. Inkább elmegyek a szomszéd faluba, ott nagyobb a kínálat, az elárusítónők is váltakoznak, nem ismerem őket, s egyelőre ők sem ismernek engem, legalábbis remélem. A nagyobb bevásárlást a járási városban intézem. Ahol csak tudom, kerülöm a helyieket, bár kérdéses, meddig sikerül távol tartanom magam tőlük. Míg a városban laktam, elutasítottam az összes kedvezményre jogosító kártyát a nagyáruházakban, még ha állandóan győzködtek is, mennyire megéri kiváltani. Általában nem veszek semmi rendkívülit, ám akkor sem szeretem, ha valahol feljegyzik, mikor mit vásároltam, és milyen mennyiségben. A férjem néha kinevetett, azt állította, paranoiás vagyok, és teljesen mindegy, tudja-e valaki, mit vásárolok vagy sem, mert úgysem érdekel senkit. Azt hitte, pár percre megsértődöm, ő meg majd jót szórakozik rajtam.

A szomszéd faluba a domb tetején lévő kápolnánál rövidítve is át lehet jutni. A kanyarban hirtelen balra fordulok, és jobbra az út szélén megpillantok három szarkát. Feltűnő fekete-fehér tollazatuk elüt az aszfalt szürke színétől, az egyik madár a másik fölé hajol, csőrével beleváj a fejébe, pontosabban a szemébe. Elfordítom a fejem, ez a gyors mozdulat az agyamba vésődik.

Amikor ugyanazon az úton jöttem visszafele a bevásárlásból, a magatehetetlen szarka az út szélén hevert, a tolla már nem csillogott. Egyik holló nem vájja ki a másik szemét – ez a mondás talán a szarkákra nem érvényes. Túlságosan elszaporodtak volna? Hímek voltak, akik a tojó kegyeiért harcoltak? Vagy a területért? Azóta ha meglátok egy fekete-fehér madarat karmesteri tollazatban, azonnal a halott sötétkék szem jut eszembe. A háromlábú macskám is mi mindenbe ütheti az orrát! Csak egyszer láttam odakint, amikor futott a kertben az ágyások között, akkor is egeret tartott a szájában. Vetett rám egy pillantást, és már el is szaladt. Éjszaka aztán úgy tett, mintha napközben nem is láttuk volna egymást. Elfogadom és megértem. Hiszen én sem vagyok vegetáriánus. Tudom jól, hogy nem könnyű megélni.

Amikor még panelban laktam, az állatok sokkal távolibbnak tűntek. Ősszel búcsút vettek a fecskék, a két házat összekötő villanypóznán ültek. A varjak télre érkeztek, tavasszal elrepültek. Két pár, talán más fajták lehettek, itt maradtak, és egész évben területharcot vívtak a fákon fészkelő szarkákkal, amelyek viszont gyorsan szaporodtak. Egykor sok volt a rigó, de fokozatosan eltűntek, éles fütyülésük elhalkult, és már nem ők ébresztettek a tavaszi hajnalokon. Miután hőszigetelték a házat, a verebek is eltűntek, mert a munkások betömték a panelek réseit. Ki tudja, hol telelnek át a denevérek… Nyáron az ablakpárkányon találtam arra utaló jeleket, hogy talán a külső rolók réseiben bújhatnak meg. Sötétedés után láttam, ahogy vakon, mégis nagy biztonsággal röpködnek a fák között.

Éjjelente néha macska surrant el az ablak alatt, amikor rányávogtam, kíváncsian és bizalmatlanul felemelte a fejét, bámult egy ideig, aztán ment a dolgára. Egyszer találtam az autóm motorháztetője alatt egy nagy karéj kenyeret, talán egy patkány rejthette oda. Sok állat maradt láthatatlan és észrevétlen, még sejtésünk sem volt róluk. A bokrok alatt éjjelente sünök fújtattak. Az ablakból néha láttam, ahogy átszaladnak az úton. Tavasszal élelmet kerestek a kicsinyeiknek.

Épp tavasszal történt. A televízió mindenhol a jégkorong-világbajnokság csatáit sugározta, a hazai csapat sorra veszítette el a meccseket még olyan jelentéktelen országokkal szemben is, ahol a hokinak nincs kultúrája. A szurkolók frusztráltsága egyre fokozódott, tapintható volt az agresszió, minden kereszteződésben, nyilvános helyeken és zárt ajtók mögött egyaránt felszínre tört a feszültség. Az a réteg, amelyik ugyan nem tartozott a szurkolók közé, mégis függött tőlük érzelmileg, anyagilag vagy társadalmilag, akarva-akaratlanul továbbadta ezt a frusztrációt, nem volt képes lecsillapítani. Azon az estén kiabálást, káromkodást hallottam, láttam az ablakból, hogy a közelben lévő padon néhány fiatal ivott egy üvegből, nyilván, hogy leöblítsék a sok vereség miatt érzett fagyos érzést és csalódottságot. Egyszer csak hangosabbá vált a kiabálás, az egyik férfi kiszaladt az útra és toporogni kezdett, mintha össze akarna taposni egy bogarat. Kiabált, hadonászott, mintha megszállta volna őt egy láthatatlan démon. Utána a többiek is odafutottak, üveggel a kezükben vagy a szájukhoz emelve, és az utat nézték. A távolság és a szürkület miatt nem láttam, mit figyelnek. Aztán tanácskoztak, az egyik beleült a nem messze parkoló autójába, és odatolatott úgy, hogy áthajtott azon a valamin, amit az úton kerülgettek. A többiek navigálták, hogy eltalálja. Aztán kicsit előrement, majd vissza, és ezt a műveletet

még párszor megismételte. Amikor a sofőr végzett, a többiek üvegekkel megpiszkálták a tetemet, hogy él-e még. Aztán mindenki megnyugodott, mindjárt jobb kedvre derültek, még kurjantottak párat, és nagy gázzal elhajtottak. Hajnalban megláttam az úton a szétlapított sünt. Talán megzavarta őket a szuszogásával. A bokrokban sehol nem találtam meg a kicsinyeit. Pár óra elteltével valaki már véres csíkot húzva félrevonta a tetemet az útról. Egy varjú belemélyesztette erőteljes csőrét. Aznap este a hazai fiúk végre győzelmet arattak, még ha csak egy, a tabella végén kullogó csapat ellen is. Ám a frusztráció némileg mégis enyhülni látszott. A sünök tovább szaporodtak, etették a kicsinyeiket, páran látványos módon az autók kerekei alatt lelték halálukat, így a gondos anya szemléltethette fiacskájának a tehetetlen kis tetemen, amely már nem árthatott senkinek, hogy járhat ő is, ha nem néz körül, mielőtt az úttestre lép. A kicsinyek pedig éhen haltak a bokrok között, ahol nem vette észre őket senki.

A lakótelepen az állatok vagy távolinak tűntek, vagy láthatatlanok voltak. Csak egyszer kerültem szembe közelről néhány galambfiókával, amelyek a szélső erkélyen keltek ki. Míg felcseperedtek, sok kupac madárpiszkot kitermeltek. Kirepültek, elvesztek a számtalan többi galamb között, a piszkot eltakarítottam, rettenetesen bűzlött, minden tele volt legyekkel. Egy évre rá az alattunk lévő erkélyen költöttek. Ugyanaz a kosz és bűz kísérte őket. A szomszédasszony leverte a fészküket seprűvel, s amikor már élettelenül hevertek, rendszeretően, mint aki jól végezte dolgát, kivitte a fiókákat a szemétbe. Azóta nem raktak ott fészket. Ismét csak távolból figyeltem az állatokat.

Itt közelről is látom őket, időnként még meg is érinthetem őket, ha engedik. Három hete egy fácán sétálgatott az udvaromon. Átrepülhetett a kerítés felett, mert lyuk nincs rajta sehol. Olyan kevélyen járkált, mint egy páva. Háromlábú macskabarátnőm továbbra is rendszeresen meglátogat. Valahol olvastam, hogy nem tesz neki jót a tej, de jóízűen megissza, ezért adok neki. Remélem, hálája jeléül nem kezdi idehordani az ablakpárkányra a döglött egereket és a megkopasztott fiókákat. Figyelmesen lesi a mozdulataimat, ha ránézek, mintha szavak nélkül beszélgetnénk. Ül, nézi, ahogy a papírjaim között keresgélek. Érdekli, mit csinálok, de a párkánynál beljebb nem merészkedik. Nem tudom eldönteni, félelemből-e, vagy azért, mert annyira tartózkodó, jól nevelt, talán fajtiszta lehet. Az igazat megvallva, úgy érzem magam a társaságában, mintha alacsonyabb kasztból való lennék. De úgy tűnik, mégis megkegyelmez. Remélem, nem fosztogatja a közelben lévő fácánfészkeket. Bár nagy valószínűséggel fosztogatja. A macskák és fácánok éjszakai életéről vajmi keveset tudok, és talán így is van rendjén. Ha a férjem itt lenne, talán beszereznénk egy pávát. De egyedül nem merek belevágni az állattartásba.

Vályi Horváth Erika fordítása

DUŠAN MITANA

A HÉJA

1

Peter jól átgondolt mindent. Bár bosszantotta, hogy noha átkutatta az egész házat, sehol nem találta nagybátyja golyós puskáját, de azért azt nélkülözni tudta az ember. Végül is, a revolver lett volna a legjobb, de arra gondolni sem lehetett. Ján nagybácsinak feltehetően nem is volt, s ha véletlenül mégis, biztosan nagyon jól elrejtette, mint mindent, ami Petert az apjára és arra az egy évvel ezelőtti esetre emlékeztette volna. Mintha azt remélték volna, hogy egyszerű környezetváltozással, és azzal, hogy a hallgatás falát emelik a szüleivel történtek köré, megszabadíthatják a kísérteties emléktől.

Habár csak tizennégy éves volt, tudta, hogy a revolverrel elboldogult volna. Már tizenkét évesen elbűvölte apját éles szemével, valahányszor kimentek a kertbe, hogy a kúszó szőlőindákkal teljesen benőtt kerítésre erősített céltáblára lövöldözzenek, amely kerítés így nyaranként egészen olyan volt, mint egy eleven zöld fal. A lőtéren pedig, ahova szép nyári délelőttökön az apja kivitte magával őt is, sokan megcsodálták, amint azokra a bizonyos, valahonnan a föld alól előröppenő, ellipszis alakú tányérkákra lövöldözött, melyekre ráfogták, hogy galambok. (Soha nem jött rá, miért éppen galambok, hiszen egyáltalán nem is hasonlítottak rájuk.) Az apja büszke volt rá, és detektív kollégáinak – akiket bár kriminalistáknak nevezett, de az ő számára detektívek voltak – tréfásan mint a jövő sportlövő olimpiai bajnokát mutatta be, s bár Petert sokkal jobban érdekelte a foci, nem akarta elrontani apja örömét.

De sebaj, revolver nélkül is menni fog. Két órája lesz rá. Néhány napi megfigyelés után ugyanis kitapasztalta, hogy Viera néni számára a bevásárlás általában két órát vesz igénybe, noha az üzlet nem volt messze tőlük. Tudta viszont, hogy mindig elpletykálja az időt, ami miatt a nagybátyja állandóan piszkálta, bár – mint mondta – nem haragudott rá, mivel ez nőszemélynek egyszerűen életszükséglet, és a mindennapos bevásárlások jelentették számára az egyetlen lehetőséget, hogy kiszakadjon a falusi élet unalmából. Viera néni nem volt állásban, állandóan otthon tartózkodott, mivel Peter nagybátyja, aki fényképész volt egy közeli városban, eleget keresett ahhoz, hogy a feleségének – ahogy mondta – ne kelljen tönkretennie magát, és hogy megkímélje őt a gyors öregedéstől. Az emberek irigyelték is Viera nénit, mondván, hogy a férje a tenyerén hordozza őt, de Peter tudta, hogy milyen ostobák, és sejtelmük sincs arról a különös, homályos eredetű feszültségről, mely ezt a tágas új házat uralja, amely főleg azzal tűnik ki, hogy mindegyik falát Viera néni fényképei díszítik – egyiken az egyik ruhájában, majd a másikban, a harmadikban, mindegyikben, amije csak van; a konyhában, a szobában, az udvaron, mindenütt ő, s Peter tudta, hogy sejtelmük sincs a nagynénje arcán ülő szomorúságról, amit néhányszor észrevett rajta, amikor Viera néni magára maradt, és azt gondolta, hogy senki nem látja.

„Peter, megyek a boltba”, hallotta a verandáról Viera néni hangját. „Ha akarsz, elmehetsz a fiúkkal.”

Peter a padlásszobában a régi Štartokat nézegette a rekamién. Itt szeretett legjobban. Valahányszor, ha már nem lehetett elviselni a feszültséget, ezt az életveszélyes titkot, ide vackolta be magát. És ez elég sokszor előfordult, főleg amióta egy éjszaka benyitott a hálószobába, és megpillantotta a nagybátyját, amint könyökével a matracon támaszkodva fekszik a békésen alvó Viera néni felé fordulva, és mereven bámulja őt, aki mosolygott is álmában; igen, pontosan emlékszik – a nagybátyja háttal volt neki (meg se moccant, mint amikor a kígyó mereven bűvöli az áldozatát), miközben a nagynénje éppen úgy mosolygott, mint amikor később félelemmel teli, szorongó hangon így szólt hozzá: Ne aludj, a nagybácsim figyel téged. De ő csak mosolygott, mintha ez így lett volna rendjén, mintha az egész csak nagybátyja iránta érzett szerelmének megnyilvánulása lenne. Először ekkor kerítette hatalmába az a nagynénjével kapcsolatos, kimondhatatlan félelem, mely elől mindig ide menekült fel a padlásszobába, amiért mindketten tréfásan a Nagy Magányosnak nevezték, de ő tisztán érezte, hogy a mosolyuk kényszeredett, és csak a kétségeiket igyekeznek leplezni vele. Iránta megnyilvánuló állandó, bár leplezett figyelmük is az idegeire ment. Nevetségesnek tudta igyekezetüket, hogy minden idejét a többi gyerekkel töltse. Szünet nélkül figyelték a reakcióit, és szorongva lesték, hogy más-e, s miben, mint a többi gyerek, és nem is tudatosították, hogy éppen ezzel a viselkedésükkel, ezzel a szemmel látható bizalmatlanságukkal és gyanakvásukkal egyenesen rákényszerítik, hogy az ellenkezőjét tegye, mint amit elvárnak tőle. Képtelen volt elfelejteni Ján bácsi szavait, melyeket egyszer véletlenül meghallott: Minél kevesebbet legyen egyedül, ki tudja, mi jár a fejében, egyszer még felgyújtja a házat. A padlásszobában jól érezte magát. Talán mert a falakat itt nem tarkították Viera néni fényképei, ami talán éppen ezért jelentette számára a menekülés szigetét ebben a titokzatos, fenyegető házban. A szoba unokatestvéréé, Ivané volt, aki most a seregben szolgált. Ivanra csak nagyon homályosan emlékezett, talán öt éve is van, hogy utoljára találkoztak, de úgy érezte, vele megértenék egymást. Biztosan megértenék egymást azzal, akinek az ő ízlése szerint berendezett szobája van, s aki olyan oltári levelet írt neki. Igaz, nem ő jelentkezett elsőként, de ez természetes. Peternek elég volt, hogy azonnal válaszolt a levelére, melyet rögtön azután írt neki, hogy idejött a szünidőre. Megírta, hogy az ő, azaz Ivan szobáját kapta meg, és hogy nagyon tetszik neki. Azt írta, már abból is látni, hogy Ivan futballista, ahogyan a szobáját berendezte, és ő is igen szeret focizni. Azt is megkérdezte tőle, hogy a szünidő alatt használhatja-e Ivan futballcipőjét (pumáit), és hogy kivághatja-e a Štartokból Pelét meg Eusebiót. Ivan a válaszában kissé leteremtette, amiért ilyen maguktól értetődő dolgokat kérdez tőle. Örülök, hogy tetszik a szobám, írta, és természetesen mindent használhatsz, mintha a tied lenne. Attól kezdve Peter állandóan Ivan melegítőjében és a hátán a kilences számot viselő mezében járkált, a lábán pedig szüntelenül az ő futballcipőjét hordta. S bár a mez – melyre kitűzte a saját Slovan-jelvényét – egy kicsit lötyögött rajta, elégedett volt.

Figyelte, mikor csapódik be az ajtó, de csak Viera néni hangját hallotta.

„Peter, kérlek, nem tudom behúzni a cipzáramat.”

„Igen, máris megyek”, csukta be kényszeredetten a folyóiratot.

A cipzár végtelenül hosszúnak tűnt neki. Igyekezett minél előbb behúzni, s hogy minél kevesebbet lássa Viera néni meztelen hátát, bronzszínűen csillogó, egyenletesen lebarnult bőrét, melyet még a melltartóját jelző fehér csík sem ektelenített – mindig meztelenül, teljesen meztelenül napozott. Peter sietett megszabadulni a látványtól, melytől elöntötte az arcát a vér. Attól félt, hogy nem bírja tovább, és beleharap az asszony hátába. A cipzár elakadt. A keze remegett, a tenyerét undorító, ragadós izzadság lepte el. A cipzárral matatott. „Várj, óvatosan, mert elszakítod”, nevetett Viera néni, és amint hátranyúlt, hogy segítsen, egymáshoz ért az ujjuk. Peter elkapta a kezét, mintha megégette volna. Ekkor vette észre. A nyakszirt alatt és a bal lapocka fölött is. A kis vörös véraláfutások láttán könny szökött a szemébe. Maga elé képzelte Ján bácsi vastag, telt ajkait, és hosszú, vékony kezeit az örökké nedves ujjaival, melyekkel megérinti Viera néni testének legrejtettebb helyeit is, és a gyűlölettől megcsikordultak a fogai. Megölöm. Megijedt, mert úgy érezte, hangosan szólalt meg. Viera néni lehúzta a cipzárt. Tudta, mi következik – az asszony kiküldi őt, noha ezt igyekszik oly módon, mintha Peter maga is ezt akarta volna tenni, csak megfeledkezett róla.

„Nem felejtetted el, hogy ma futballozni mész? Hánykor?”, kérdezte, mintha csak mellékesen.

„Nem ma. Csak holnap”, felelte Peter türelmesen.

„Aha. Értem. Akkor ma edzésetek van.”

„Az sem. Nincs”, a fiúnak nem sikerült úrrá lennie ingerültségén.

„Akkor ne haragudj. Azt gondoltam, hogy ma”, felelte Viera néni megbántottan.

„Ma szabadunk van. Hogy ne hajtsuk túl magunkat”, igyekezett mosolyogva eloszlatni a nő iménti sértettségét, de úgy érezte, mindez kevés, ezért hozzátette: „Este horgászni megyek. Velem jöhetsz, ha akarsz.”

„Remek. Már ha magaddal viszel”, nevette el magát az asszony, és egy csókot nyomott Peter homlokára, amihez fel kellett ágaskodnia. A pillanat, amikor az arcuk szorosan egymás mellett volt, szorongással töltötte el a fiút. Közelről látta a nő zöld szivárványhártyáját, s úgy tűnt neki, mintha a színe kissé megfakult volna (valamikor sokkal élénkebb lehetett, gondolta), és ettől mintha kicsit szomorúvá vált volna a tekintete, amit nem sikerült oly mértékben palástolnia, mint az arcán. Ettől Peter mindig zavarba jött. Nem tudta, hogy Viera néni gyanít-e valamit, vagy csak azért szomorú, mert sajnálja őt. Már sokszor el akart neki mondani mindent, de amikor végre rászánta magát, nem jutott tovább ennél: A nagybátyám rossz ember. De aztán megtorpant az asszony arckifejezésétől – a meglepetést, melyet tükrözött, mégsem színlelhette. Nem, semmit sem sejt, bizonyosodott meg róla. Semmit sem sejt, én meg nem szólhatok neki, mert az egyetlen, amit elérnék, hogy sajnálni kezdene. Ezt is elintézné azzal, hogy fura szerzet vagyok, amit finoman éreztettek is vele. De az is lehet, hogy semmi nem igaz az egészből, és az egészet csak ő találta ki, talán tényleg csak egy csodabogár gondolhat ilyet.

Tudta, hogy csodabogárnak tartják, és félnek, nem tesz-e valami őrültséget. Jól tudta, hogy ide is mint afféle gyógykezelésre küldték a keresztszülei, akik a szülei halála után magukhoz vették. A nyugalom, a csend, a jó levegő, a környezetváltozás

majd eltereli a gondolatait. Azonkívül pedig – hiszen Vierának rengeteg az ideje, állandóan odahaza van, szép nagy a házuk és sok a pénzük, nem úgy, mint nekünk, szegényeknek. Viera néni pedig valóban gondoskodott róla, hogy már szinte kellemetlen volt Peternek. Ráadásul háromnaponként meg kellett méredzkednie; már öt kilót felszedett. Úgy volt itt, mint egy válogatott az edzőtáborban. Rendszeres étkezés, mindennap fürdő, délelőtt asztalitenisz (ha szép, szélcsendes volt az idő, az asztal kint állt az udvaron egy külön erre a célra lebetonozott részen, míg az esős, szeles napokon a verandán játszottak; Viera néni és Ján bácsi remek játékosok voltak, az elején volt, hogy egy játszmában tizenöt pont előnyt is adtak neki, de hamarosan javulni kezdett, úgyhogy attól kezdve már csak ritkán tudták tönkreverni, a mecscseik kiegyensúlyozottá váltak, már semmiképp sem becsülhették alá, sőt néha már megvernie is sikerült őket), masszázs (ezt szerette – fekszik a rekamién, és Viera néni puha, melengető ujjai körbejárják lesoványodott testét, meglátod, megerősödsz még, az asszony elégedetten nevet fölé hajolva, miközben a haja, hosszú, fekete, ruganyos haja az arcába hull), a késő délutáni horgászások, az edzések, a meccsek, győzelmek. Mielőtt idejött volna, félt a számára idegen emberektől, akikkel találkoznia kell és akikkel elkerülhetetlenül beszélgetni fog – legfőképpen ettől félt, a beszélgetésektől –, ugyan miről beszélhetne, főleg ő, aki naphosszat nem mondott többet öt szónál. De végül is meglepődött, nagyon kellemesen meglepődött. Maga csodálkozott a legjobban, milyen folyékonyan tud beszélgetni, s milyen szellemes válaszokat ad. Mondogatta is Viera néni: És még azt írták, hogy mekkora mafla vagy, és folyton csak hallgatsz. Hiszen egyáltalán nem ismernek. Rájött, hogy Viera nénivel majdnem olyan jól érzi magát, mint amikor otthon az apjával az éjszakai közvetítéseket hallgatták a hoki-világbajnokságról, ami számára a boldogság teteje volt. Vagy amikor késő éjszaka csak feküdtek az ágyban, a sötétben csupán a rádió zöld szeme világított, egészen lehalkították, hogy fel ne ébresszék az anyját, akinek korán kell kelnie; ő nagydarab, izmos apja mellett feküdt, fejét annak inas vállára helyezve, beletúrt mellének sűrű, fekete szőrzetébe, nyomogatta az izmait, melyek olyanok voltak, mint a kő, mindezt a legnagyobb csendben, a meleg szobában csupán a riporter izgatott hangját és az apja nyugodt lélegzetét lehetett hallani. A meccsek két játékharmada között pedig az apja – egyenesen a fülébe suttogva – érdekfeszítő detektívtörténeteket mesélt a munkájából, ő meg szinte csüngött az ajkán, amikor pedig a *mieink* betaláltak a hálóba, megfeledkezve alvó anyjáról és arról, hogy késő éjszaka van, felüvöltöttek, és együtt ordították, hogy gól, gól, és átölelték és összevissza csókolgatták egymást; miközben apja szájából az a bizonyos összetéveszthetetlen, kellemes, bensőségesen ismerős dohányillat áradt: fújd rám a levegőt, kérlelte, ha rám fújod, olyan, mintha én is dohányoznék, mire az apja felnevetett: nem lehet, utóbb még tüdőbajt kapsz; közben az anyja is felébredt, álmosan és bosszankodva nézett rájuk, ők pedig átölelték: nyerünk, nyerünk, és az anyja mormogott valamit, de már mosolygott, végül nem bírta tovább, és elnevette magát: ó, ti, bolondok, és visszafeküdt melléjük, és így feküdtek hármasban az ágyban, középen Peter, miközben az anyja nemsokára újból elaludt.

Eleinte Ján bácsi is tetszett neki. Örökké a sötétkamrában volt, a fényképeit hívta elő, rengeteg fényképet, de főleg azt szerette, ahogy Viera néni fotóit nagyította és teleaggatta vele a házat. Viera nénivel is sokat nevetett azon, hogy a férje milyen meg-

szállottja volt a színes fényképeknek. Lerakta a földre Viera néni nagyméretű fotóját, letérdelt mellé, és kiszínezte. És addig nem is hagyta abba, míg az egészet be nem színezte, aprólékosan, mindent pontosan Viera néni ruházata szerint. Ahány ruha, annyi kiszínezett kép. Az asszony csak nevetett rajta, talán meghibbantál, hogy vénségedre szakmányban gyártod itt a giccseket, de valószínűleg jólesett neki az egész, bár tényleg nevetséges volt egy kicsit. Ján bácsi azonban köztiszteletben álló ember volt, rengeteg pénzt keresett, és egy sereg újság közölte a fényképeit, alattuk a legfontosabbal: *Ján Biely felvétele*, azaz még különc volta sem csökkentette a tekintélyét az emberek szemében, akik egyszerre csodálták és irigyelték, de nemcsak őt, hanem főleg Viera nénit, amiért a férje oly végtelenül szereti. A fényképeken kívül Ján bácsi még főleg azzal a héjával foglalkozott szívesen, melyet egészen kicsi fiókaként hozott valahonnan, és amellyel úgy törődött, mintha a fia lett volna. (Még Ivannal sem foglalkozott annyit, nevetett a néni, amikor Peter mindent ki akart tálalni, de csak a „A nagybátyám rossz ember"-ig jutott, mert Viera néni közbevágott, hogy senkiről se beszélhetsz így, és főleg nem a nagybátyádról, majd réveteg mosollyal hozzátette: Lehet rossz ember, aki így tud gondoskodni egy héjáról? Nem, Peter, nem rossz ember ő, hanem csak egy nagy gyerek.) Ján bácsi szerzett egy hatalmas kalitkát, mely a verandának csaknem a negyedét elfoglalta, etette a madarát, becézgette, és teljesen megszelídítette, hogy az emberek a csodájára jártak, hogy tudta ezt elérni, hiszen mégiscsak egy ragadozó. Csak nyers húst nem szabad neki adni, magyarázta a nagybátyja, a ragadozó is hozzászokik a kényelemhez. Ami igaz is volt. A héja szelíd volt, akár egy galamb. A kalitka ajtaja állandóan tárva-nyitva, a héja szabadon röpködhetett az egész házban, berepült mindegyik szobába, ki mindegyik nyitva hagyott ajtón, ki az udvarra is, a galambok között üldögélt a háztetőn, és játékos kedvében még bújócskázni is lehetett vele. Gyakran a hálószobában bújt el, ráült a csillárra, a tükörre, a szekrény tetejére, vagy bebújt az ágy alá. Amitől a nagybátyja és Viera néni nagyon boldog volt, és nagyokat nevettek Peteren, aki mindig figyelmesen ellenőrizte, hogy jól becsukta-e a padlásszoba ajtaját. Ne légy ilyen gyáva, hiszen olyan, mint egy galamb. És Peter nem tudta, mit válaszoljon, csak kényszeredett mosollyal bólogatott, de a bizalmatlanságát (félelmét?) nem tudta levetkőzni. A héja magától értetődően a nagybátyját szerette a legjobban, s bár mindenkivel rendesen viselkedett, egyedül csak neki evett a tenyeréből, és a karjára se ült másnak.

„Hogy te milyen nyakigláb vagy. Lassan már föl se érlek", mosolygott Viera néni, amikor homlokon csókolta Petert. „Akár az apád", tette hozzá, de hirtelen elpirult, és beharapta az alsó ajkát.

„Most olvasok egy keveset, de amikor visszajössz, pingpongozunk egyet, jó?", mondta Peter gyorsan, hogy kisegítse az asszonyt a zavarából. Viera néni hálásan belekapaszkodott az odanyújtott szalmaszálba: „Azután meg elmegyünk horgászni." Majd kis hallgatás után hozzátette: „A hűtőben találsz limonádét meg fagylaltot. És egyél egy kis sonkát is."

„Hisz egyfolytában csak eszem."

„Csak aztán ne szidj bennünket, hogy éheztettünk", túrt bele az asszony a fiú rövid hajába, és az ajtó felé indult.

A fiú figyelte, hisz tudta, hogy valahogy szeretné őt rávenni, menjen vele, tudta, hogy fél egyedül hagyni őt a házban. Az ajtóban hirtelen megtorpant, de a mozdula-

tot, hogy visszaforduljon feléje, végül nem fejezte be, hanem mintha menekülne önmaga elől, kilépett az ajtón. Valószínűleg egész idő alatt nem lesz biztos a dolgában, az is lehet, hogy hamarabb hazajön, mint szokott, sietnem kell.

Peter a veranda üvegfalán keresztül figyelte, hogy az asszony hogyan távolodik a fából készült fekete kiskapu felé, fiatalosan, ruganyosan ring a csípője (tizenöt évvel volt fiatalabb a férjénél), Morzsa, akihez egyáltalán nem illett ez a név, mivel egy jól megtermett farkaskutya volt, ugrándozva követte, majd a kapunál megnyalta az arcát, és lassan visszaballagott a helyére. Az asszony is visszafordult, és odaintett Peternek, mintha biztos lenne benne, hogy figyeli. Azután eltűnt a kapu mögött.

Peter azon gondolkodott, nem azért hívta-e az asszony, hogy húzza fel a cipzárját, mert tudja, milyen kínos számára látni a meztelen testét. De talán mégsem ezért. Nem akart és nem is tudott arra gondolni, hogy szándékosan ingerli őt. Nem! Hisz azt mégse tudhatja, hogy a lepedőjére száradt szürkés, kerek foltok gyötrelmes, őrült erotikus álmokkal teli éjszakáinak termékei, melyeknek az asszony a szereplője. Nem. Hiszen nem láthat bele az álmaiba. A legjobban az a kérdés foglalkoztatta, hogy a nő észrevette-e már férfivá válásának ezeket a kétségtelen jeleit, amelyekre igazából büszkének kellett volna lennie, ám mégis kimondhatatlan szégyenérzetének és gyötrelmeinek forrását jelentették a számára. Viera néni kezdetben mindig bevetette az ágyát, de az egyik, így megjelölt reggeltől Peter már maga vetette be. Ha maga elé képzelte Viera nénit, ahogy az ágyneműjét kiviszi az erkélyre (melyet estére mindig átjárt a napfény és az üde hegyi levegő illata), s ha maga elé képzelte ironikus, határozottan gúnyos mosolyát, szinte remegett felindultságában. És a legelső ilyen eset óta álmatlanság gyötörte. Félt elaludni, mert soha nem tudta, mikor törnek rá a sötétből ezek a kínzó képek. Kész pokol volt minden éjszakája. Volt, amikor azt képzelte, hogy Viera néni gyanít valamit, de rögtön el is vetette az egészet. Hiszen nem lehet, hogy ha mégis sejtene valamit, ilyen kegyetlen legyen hozzá. A legjobban azzal sértette és alázta meg, hogy gyerekként kezelte Petert. Kint feküdt a kert közepén, rejtve az idegen szemek elől, a magas zöld élő sövény védelmében, anyaszült meztelenül, miközben békésen babrálgatott Peter hajával. A fiú feje az asszony ölében, és egy detektívregényből olvasott fel neki. Teljes nyugalommal behívta őt a fürdőszobába, és megmosatta vele a hátát. Peter, amikor rájött, hogy csak Ján bácsit helyettesíti, szörnyen kiborult; bosszantotta, amikor elképzelte, hogy a nagybátyja azokat a dolgokat műveli vele, amikről ő csak álmodott. Ama reggel után, hogy először vette észre a foltokat a lepedőn, eldöntötte, hogy soha többé nem teszi be a lábát a kertbe, ha az asszony meztelenül napozik, s már soha többé nem mossa meg a hátát. Ám nem volt szándékában tartani magát az elhatározásához. Azt mondta magának, hogy egy ilyen hirtelen változás gyanús lehetett volna, de akarva-akaratlan be kellett vallania, hogy képtelen volt lemondani legalább erről az aprócska örömről. Minden folytatódott tovább, és tovább nőtt benne a nagybátyja iránti gyűlölet. Viera nénit nem okolta semmiért, mindenért a nagybátyja volt a hibás. Egyre nőtt hát benne a gyűlölet és a bosszúvágy, ami egy pillanat alatt megszállottsággá változott, amikor rájött, hogy a nagybátyja titokban mégis nyers hússal eteti a héjáját.

Hirtelen vécére kellett mennie. Bűnös cselekedet előtti idegesség?, gondolta, de nem tehetett semmit. Habár máskor szeretett oda járni, főképp a vécéhez tartó út miatt, most azonban nem jött jókor; fölösleges időhúzásnak tűnt. Élvezte, hogy bicik-

livel mehetett vécére. A ház ablakai egy nagy, hosszú kertre nyíltak, a vécé annak végében volt. Persze, bent a házban is volt egy, de Peter mindig a kerti vécére járt, amit a nagybátyja emelt, hogy a kertből ne kelljen folyton felszaladgálnia a házba. Valójában itt minden Peter kényelmét szolgálta, aki most fogta Ivan kerékpárját, és a kerti úton elkerekezett a vécéhez, ahol mindig szívesen és hosszan el szokott időzni. Egy tükröt is kihozott ide, a bódé deszkafalaira pedig sportújságokból kivágott képeket ragasztott, és legalább húsz szakadozott filléres regényt is tartott itt, melyeket a padláson talált. Gyakran órákat ücsörgött a vécén, melynek ajtaját sarkig tárta a friss levegő miatt, s csak ült és olvasott. Vécépapír helyett egy menetrendet használt. Rájött, hogy így olcsóbb, és a papírja is finomabb. Azonkívül pedig, mióta ezt használja, az országban majdnem mindegyik vonat indulását és érkezését betéve tudta. Egyszer minden jól jöhet még valamihez. Volt, hogy olvasgatott, volt, hogy keresztrejtvényt fejtett. A kis négyzetecskéket, melyek látszólag a legfontosabbak, azokat, melyek a megfejtést kiadják, üresen hagyta. Nem érdekelte a megfejtés. A keresztrejtvény megfejtése legtöbbször úgyis valami butaság volt. A titok nem arra való, hogy felfedjék. Az egyszerűen csak van. Be kell érnünk azzal, amit az előérzetünk diktál, hajtogatta az apja. Peter nevetett rajta, hiszen éppen a te munkád, hogy megfejtsd a titkot, és nem értette, amikor az apja így szólt: Talán éppen ezért. Petert egyedül a megfejtés folyamatáért érdekelték a keresztrejtvények. Az apja érdekfeszítő történeteiben is az volt a legjobb, ahogyan előadta ezeket, a hihetetlen elragadtatás, mely az arcán tükröződött, amikor belemelegedett, s bár Peter tudta, hogy nagyon sok mindent csak kitalált, ezt nem vette rossz néven tőle, s nem akarta megfosztani a mesélés és a képzelet játékának örömétől; a legjobban azt élvezte, amikor apja úgy belebonyolódott, hogy elfelejtette, mi az, amit kitalált, és mi, ami valóban megtörtént. Ezen aztán rengeteget nevettek, amikor az apja hirtelen megszólalt: No látod, már megint hazudok, teljesen máshogy történt, csak már nem tudom, hogy. Mire másnap az apja egyszerűen hazahozta a munkából a nyomozati jegyzőkönyveket, amelyek azonban, amikor elolvasták azokat, teljességgel unalmasak voltak, ezért Peter így szólt: Ezek a jegyzőkönyvek szerintem csapnivalók, csak megtévesztik az embert, semmiképpen nem lehetett így, neked volt igazad.

A vécé egyetlen hátránya az volt, hogy közvetlenül a kerítés mellett állt, s a szomszédasszony állandóan ott matatott körötte; most is hallotta a háta mögül a lépteit, és nem volt biztos benne, hogy valamelyik deszkahasadékon keresztül nem lesi-e őt. Peter számára természetesen igen kellemetlen volt az egész, ezért fütyörészni meg köhécselni kezdett, és a papírt zörgette, hogy valamiképp túlharsogja a belei kiürítését kísérő kellemetlen hangokat. Volt idő, amikor nem tudta elképzelni, hogy a lánynak, akit szeretni fog, szintén vécére kell majd járnia; mára ez már elmúlt.

Most nem időzött sokat a vécén. Felült a kerékpárra, és igyekezett vissza, bár útközben leszakított még pár szem egrest és néhány ribizlifürtöt. A kék Favoritot nekitámasztotta a falnak – valami azonban igencsak ingerelte. Aztán rájött, hogy elfelejtett vizelni. Kigombolta a nadrágját, és menet közben az udvaron kiengedte magából a vizeletet. A tyúkok, melyek békésen szemelgették a szerteszórt magokat, rémülten rebbentek szét körülötte, és bizalmatlanul kaptak bele a friss cseppekbe. Bement a házba, felszaladt a nyikorgó lépcsőn a padlásszobába, ahol már korábban

előkészítette Ivan kövekkel telerakott sporttáskáját. A köveket a legnagyobb figyelemmel válogatta össze a folyóparton, nem volt mindegy, melyik milyen, nem lehettek sem túl nagyok, sem túl nehezek, de túl kicsik se, éppen a tenyerébe kellett illeszkedniük, hogy megfeleljenek a célnak. A táska nehéz volt, a kövek zörögtek: Peter a korlátba kapaszkodva óvatosan lement a lépcsőn. (Amikor legelőször körbejárta a házat, elsők között arról győződött meg, hogy a lépcsőkorlát nincs-e véletlenül elfűrészelve. Tudta, hogy az agyafúrt bűnözők ilyen aljas módszereket is alkalmazni szoktak.)

A galambok a háztetőn ültek. Peter megnyugodva föllélegzett, amikor megállapította, hogy mindegyik ott van. Leginkább attól félt, hogy valamelyik hiányozni fog közülük. Kilencüktől lélekben bocsánatot kért, amiért ártatlanul fognak elpusztulni, de nem tehetett semmit – annyira hasonlítottak egymásra, hogy képtelenség volt kiválasztani közülük az igazit. Egyenesen fenséges látványt nyújtottak a világoskék égbolttal a háttérben, a nap sugarai szikrát vetettek a tollukon, békésen ücsörögtek egymás mellett, a fejüket büszkén feltartották, turbékoltak, hófehér golyvájuk föl-alá járt, jóllakottaknak tűntek, de Peter tudta, hogy nem azok, mert bár Viera néninek azt mondta, hogy megetette őket, ez nem volt igaz; tartott tőle, hogy ne most röppenjenek szét, amikor szüksége lesz rájuk. Füttyentésére a galambok azonnal fölfigyeltek. Amikor pedig a tenyeréből az első szem mag földet ért, szinte egyszerre röppentek fel, szárnyuk süvítve kavarta fel a forró levegőt. Mindegyik szerette volna a legtöbb magot megkaparintani; alaposan ki voltak éhezve. Peter a fészer felé araszolt, melynek falán ott volt felszögezve annak a nyúlnak a bőre, amelyet Viera néni délelőtt fültövön vágott, sütötte a nap, és a Bőrösnek nevezett cigányra várt. Peter vékony, magokból álló csíkot húzott maga után, melyet az utolsó szemig elnyeltek a telhetetlen csőrök.

Amikor már minden galamb a fészerben volt, egyszerre kétmaroknyival szórt eléjük, és elreteszelte a deszkaajtót. A galambok nem zavartatták magukat; nem sejtették, hogy a fiúba ennyi gonoszság szorult. Még egy kevés magot szórt eléjük. Most mindegyik Peter szeme előtt volt, ahogyan elképzelte. A galambok tenyérnyi területen verekedtek az eleségért, ő pedig éppen ezt akarta – mindjárt az első csapással megölni, amennyit tud; kövekkel ez nehezebb lesz. A hatalmas, széles szeneslapát kétlépésnyire volt tőle a falnak támasztva. Óvatosan kézbe vette, majd lassan fölemelte, ügyelve, hogy a lapát árnyéka ne ijessze meg a madarakat. Az ütésbe beleadta minden erejét, nagybátyjával szembeni minden elfojtott gyűlöletét. Mintha bomba csapódott volna be a kicsi, tollas testek közé. Peternek ideje se volt megszámolni, hányat talált el; lesújtott újra, majd még egyszer. A vér-, hús- és tollcsomóból három galamb vált ki, és fejvesztve, megzavarodottan röpködtek a fészerben, és tompán neki-neki csapódtak a deszkafalaknak, hiába keresve a kijáratot. A lécek között beszűrődő napsugarak vékonyka, ferde sávjaiban por és toll kavargott. Hat galamb már megdöglött, egy azonban még mozgott. Peter előrehajolt, s ahogy lesújtott a lapáttal, be kellett csuknia a szemét. A sporttáskába már előre odakészített egy nagy műanyag zacskót, elvégre a táskát nem vérezhette be. Undorodva fogta meg meleg, bíborpiros lábacskáiknál a véres húscafatokat, ujjai közt érezte a kemény, elszarusodott pikkelyecskéket. A hét test félig sem töltötte meg a zacskót. Rápillantott az órájára. Mind-

össze húsz perc telt el Viera néni távozása óta. Elég ideje van még. Hiszen már csak három maradt, azután csak fel kell söpörnie, hogy egyetlen toll se maradjon utánuk, a véres talajt pedig beszórja homokkal. A folyó melletti elhagyatott helyet is, ahová a testeket elviszi, előkészítette már.

Úgy ment minden, ahogyan eltervezte. A galambok egyszerűen elrepültek – nevetett, amikor maga elé képzelte Ján bácsi méregtől eltorzult arcát. Peter a megmaradt három galambot nézte. A gerendákon ültek, és egész testükben remegtek. Elképesztő, mennyire remegtek. Az egyiknek eltört a szárnya, vele nem lesz sok dolga. Megmarkolta az első követ. Amint a kövek becsapódtak a fészer deszkafalába, pokoli zajt csaptak. Nem törődött vele. Elég volt rágondolnia a nagybátyára, máris kellően érzéketlenné vált minden iránt. A végén a legutolsó galamb is elpusztult.

Valaki veszettül verte a fészer ajtaját. Megismerte a nagybátyja hangját: mégsem sikerült teljesen, ma valahogy korábban jött haza, mintha megérzett volna valamit, gondolt rá Peter szenvtelenül.

„Nyisd ki, mert rád töröm az ajtót", üvöltötte a nagybátyja, és Peter elnevette magát, amikor elképzelte, hogyan vágódik neki a fészer ajtajának Ján bácsi vézna teste.

„Törd", mondta, és odament az ajtóhoz.

Az egyik keskeny résen keresztül látta, ahogy nagybátyja, magán kívül a haragtól, valóban nekiszalad az ajtónak. Amikor a jobb vállával már-már nekiütődött volna a deszkának, Peter hirtelen felrántotta az ajtót, és nagyot nevetett, ahogy Ján bácsi feltápászkodott a földről, és lábra állította a feldőlt nyúlketrecet, s ahogy esetlenül kergette a fészerben fel-alá rohangászó, megrémült nyulakat. S még akkor is nevetett, amikor Ján bácsi dühtől eltorzult arcát látta közeledni maga felé.

2

Nem bánt semmit. Konok hajthatatlansággal hagyta megválaszolatlanul a kérdéseiket. Viera néninek, aki a védelmébe vette, valóban nehéz dolga volt. Megpróbálta csitítani az őrülten jajveszékelő, teljesen magán kívül levő Ján bácsit, aki majd megfulladt a dühtől. Szűköcske torkából csak úgy ömlöttek a szavak, veszettül hadonászott fogpiszkáló-karjaival. Peter figyelte, ahogy vad táncot jár az ádámcsutkája, s bármiben fogadott volna, hogy az menten kiugrik a torkából. Viera néni tényleg nehéz helyzetben volt. Peter pedig nem segíthetett neki. Csak hallgatott, és az asszony sokadszori kérését is, hogy az istenért, legalább próbálja megmagyarázni a dolgot, és kérjen bocsánatot Ján bácsitól, eleresztette a füle mellett. Hisz nem volt mit megmagyaráznia, az egész megmagyarázhatatlan volt.

Természetesen a nagybátyja fölemlegette az összes előző vétkét is. „Ami sok, az sok", mondta. „Jó, megbocsátottam, hogy eldugtad a ruhákat, s még azt is megbocsátottam volna, hogy megölted a héját. De ez… ezt már lehetetlen megbocsátani. Hidegvérrel, szadista módon elpusztítani tíz galambot, nem – lehetetlen, hogy valakibe ennyi aljasság, gonoszság és gyűlölet szoruljon?! Mit vétettek, az istenért, mit vétettek neked azok a szerencsétlen madarak? Semmit. Ami sok, az sok."

„Ne felejtsd szavadat", szólt közbe Peter, „de nem kell úgy ordibálnod." A nagybátyja nyelt néhányat szárazon, azután magához tért. „Megértem, hogy nagyon meg-

viselt a szüleid halála, szörnyű, ami velük történt, minket is nagyon megrázott", folytatta már halkabban, „de azért vannak bizonyos határok. Nem. Vagy beteg vagy, és kezeltetned kell magad, vagy ilyen megátalkodott, és nevelőintézetben a helyed. Itt már nincs helye semmiféle tapintatnak. És már nem először tettél ilyet, ugye? Emlékszel még, hogyan égettétek el a galambokat, ugye? Biztosan emlékszel, igen, tudok róla, ne kertelj." Hát ezt is megírták nekik, gondolt gyűlölködve Peter a keresztszüleire. Igen, valóban volt ilyen, de nem szívesen gondolt rá. Elkeseredetten védekezett magában a benzinnel leöntött és élő, repülő fáklyaként lángoló, vergődő galambok emlékképe ellen. „Nem, ez már túlmegy mindenen. Már holnap hazamész, én már kezdek félni tőled", folytatta a nagybátyja.

Peter azonban nem figyelt rá. Sarkon fordult, és elindult a padlásszoba lépcsői felé, s már majdnem fent volt, amikor még meghallotta a nagybátyja sípoló, fáradt hangját: „Akár az apja, ő volt ilyen önfejű, de legalább galambokat nem ölt."

A padlásszobában leült egy kicsit a rekamiéra, de kisvártatva fel is pattant, és elkezdte lerángatni magáról Ivan sárga mezét. A nap már lement, a szobában is sötét volt, de nem kapcsolta fel a villanyt. Attól félt, hogy a kivilágított szobát már nem lenne ereje itt hagyni. Az ismerős, bensőségesen ismerős tárgyakat elrejtő homályban könnyebb volt számára a távozás. Levetette magáról Ivan melegítőjét is; a futballcipőjétől vált meg a legnehezebben. Jó volt benne rúgni a labdát. Bár két számmal nagyobb volt a kelleténél, de tizenöt gólt rúgott benne, és már most, a holnapi döntő előtt bizonyos volt, hogy senki nem veszélyeztetheti az első helyét a góllövőlistán. A legjobban azt sajnálta, hogy a holnapi mérkőzésen már nem játszik. Még az is eszébe jutott, hogy ezzel nem árulja-e el a haverjait, de amikor eszébe jutott a nagybátyja, megszűnt a határozatlansága. Tudta, hogy holnapra a fiúk kis ünnepséget készítettek elő a számára, tudta, hogy összedobták a pénzt, és egy hatalmas tortát süttettek neki a következő felirattal: „A torna legjobb játékosának – Az alvégiek." Ezt Jano mondta el neki, aki a csapat másik összekötője volt mellette, de megeskette: nem árulja el senkinek, hogy tud a dologról, mert ez elrontaná a meglepetést. Mindenki nagyon jó volt hozzá, valószínűleg mert hozzásegítette őket a győzelemhez a helyi labdarúgótornán. Különben biztosan legfőbb ellenfelük győzött volna, de neki köszönhetően 5:1-re legyőzték őket (az ötből négyet ő rúgott). Ha veszítenek is a holnapi döntőben, az első helyet már nem veheti el tőlük senki.

Előkereste a szekrényből a sötét ruháját, melyet a szülei temetésén viselt, felöltötte világoskék svéd ingét, és felhúzta félretaposott félcipőjét. Mintha kalitkában lett volna. Helyzetét össze sem lehetett hasonlítani azzal a szabadsággal, melyet melegítőben, sárga mezben és futballcipőben érzett. Tényleg, a jelvény, jutott eszébe, és a mezről levette a Slovan-jelvényét. Kitette maga elé a szekrényből a bőröndjét, melyet vastagon belepett a por, és dobálni kezdte bele az ingeit, alsógatyáit, nadrágjait, zoknijait, pulóvereit, farmerjeit, edzőcipőit. Majd szomorúan lecsukta a bőrönd fedelét, és még egyszer, utoljára, körülnézett a szobában.

Persze, nem akarták őt elengedni az éjszaka közepén a hosszú útra, mely előtte állt. Meg kellett viszont hátrálniuk a makacssága előtt. „Jól van. Hagyd őt, hadd menjen, mert még valamit elkövet, ha nem engedjük", szólalt meg a nagybátyja. Peter átnézett rajta, de ezeknél a szavaknál nevetnie kellett. Tudta, hogy a nagybátyja semmit sem szeretne jobban, minthogy minél előbb eltűnjön tőlük, ő pedig egyedül marad-

hasson Viera nénivel, és ne legyen itt senki harmadik személy, aki megakadályozhatná pókszövésű tervei véghezvitelében. Petert ugyanis a nagybátyja egyfolytában pókra emlékeztette. Vékony kezeivel, vékony lábaival, keskeny nyakával, melynek tetején kopasz, nagy feje imbolygott – akár egy kivénhedt pók. Viera néni csak egy buta kis légy volt, melyet körbe kellett kerítenie a hálójával. De még itt volt ő is, akár a dongó, amely ugyan nem árthatott a póknak, de elszakíthatta volna a hálóját. Amit néhányszor már meg is tett.

Legelőször a ruhákat dugta el. Viera néni összes ruháját, melyeket Ján bácsi kiszínezett fényképein viselt, belegyömöszölte három nagy cementes zsákba, és elrejtette a padláson a régi, porlepte limlom között, melyet már legalább öt éve nem bolygatott senki. Az ablakaikat állandóan nyitva hagyták, Viera néni néha fél napokat is oda volt bevásárolni, de eszébe sem jutott becsukni az ablakokat, eszébe se jutott, hogy tolvajok is léteznek a világon. Elég volt kissé feldúlnia a szobát, valamint sietség és kapkodás látszatát kelteni, és máris mindenki bevette a mesét, annyira meglepte őket a dolog.

Nem akarta, hogy elkísérjék az autóbuszhoz. Ám ezt is egy keményfejű legényke hősködésének vélték, s mintha meg se hallották volna. Mindketten felöltöztek, és a nagybátyja felemelte a bőröndjét. Peter egész testében remegett, kiabált, s még a lábával is dobogott hozzá, mint a megvadult bakkecskék, amin a moziban mindig jókat nevetett. A nagybátyjáék ettől szörnyen zavarba jöttek; így még soha nem borult ki. Ő maga is csodálkozott, hogy így elragadta a hév, de nem tehetett róla. Torkig vagyok velük, gondolta. Látta, ahogy a nagybátyja megint haragra gerjed, s hogy milyen erőfeszítésébe telik uralkodni magán; mintha minél előbb szeretett volna túl lenni az egészen, mintha félt volna. Igen, fél tőlem, gondolta Peter kárörvendve. Fél tőlem, noha tudja, hogy nem árthatok neki, tudja, hogy képes lenne visszaverni az érveimet és ellenem fordítani azokat. Mindezt tudja, mégis fél, mert ha mindent elmondanék, talán mégis elültetném Viera néniben a kételkedés magját, s talán mégiscsak más szemmel kezdene nézni a férjére.

„Én sem kísérhetlek el téged?", kérdezte halkan Viera néni, és Peter úgy érezte, hogy az asszony könnyei a hangjában remegnek.

„Te elkísérhetsz."

Ján bácsi letette a bőröndöt.

„Ahogy akarod", mondta. „Látom, nem szeretsz, pedig tényleg nem tudom, mit vétettem ellened. Nem baj. Nem erőltetem. Látom, engem nem akarsz felvilágosítani. Nem haragszom rád. Majd kibékülünk később."

Mialatt Peter hallgatta, újból, mint már annyiszor, elbizonytalanodott a gyanúját illetően. Mi van, ha tévedek? Hisz lehetetlen, hogy ilyen hideg fejjel képes legyen valaki megjátszani magát. Azután felidézte magában a pillanatot, amint kint állt az udvaron, és a veranda üvegfalán keresztül észrevette, ahogy nagybátyja titokban hússal eteti a héját. Viera néni üzletben volt, Peternek edzésen kellett volna lennie, a ház üres, csak Ján bácsi üldögélt a kalitka ajtajánál, és nagy nyugalommal, mosolyogva bámulta a héját, amint éhesen marcangolja a nyers húsdarabokat.

Még csak kezet se nyújtott neki. Úgy tett, mintha nem is látta volna. A nagybátyja felsóhajtott, és tanácstalanul megvonta a vállát, vékony keze bénán hullott a combjára.

Végigmentek a csendes, sötét udvaron. Ján bácsi a veranda lépcsőjén ácsorgott, a sötétben csak cigarettája parazsa világított. Viera néni vitte Peter bőröndjét, ami a fiúnak igen kínos volt, de az asszony nem engedte neki kivenni a kezéből. A falnak támasztva ott állt Ivan kék kerékpárja. „Elfelejtettem visszatenni a helyére", szólalt meg Peter. Viera néni elnevette magát, és végigsimított a fiú fején. „Egyszer sem vittél el horgászni, pedig annyiszor megígérted."

„A horgászfelszerelés ott van a fészerben. Ha nem felejted el, engedd ki a kukacokat az üvegből."

„Már biztosan végük."

„Gondolod, hogy megfulladtak?"

„Nem tudom. Lehet, hogy nem. Ki tudja, hogy lélegeznek, ha egyszer a föld alatt élnek."

Morzsa felugrált a vállukra, játszani akart velük. „Adjál pacsit, Morzsa", mondta a kapunál Peter. A kutya a hátsó lábára állt, és a fiú tenyerébe tette az első mancsát. „Szevasz, te mackó", rázta meg a mancsát Peter. Morzsa a fiú arcához nyomta nedves orrát, aki viszont megvakargatta a kutya füle tövét. A kapu megnyikordult. A fiú nem nézett vissza. Egészen a kis hídig nem szóltak egy szót sem. Döngött a lábuk alatt a deszkapalló; a patak csobogása ismét a horgászatot juttatta eszébe.

„Holnap lesz a döntő. Tudod, hogy egy tortát készítettek neked?"

A fiú nem felelt. Haragudott Viera nénire, amiért ezt eszébe juttatta. Talán az egész falu tud a tortáról, gondolta bosszankodva.

„Nem fordulunk vissza? Hova mégy most ebben az éjszakában?"

Peter tovább hallgatott, Viera néni pedig folytatta: „A nagybátyád nem úgy gondolta. Csak nagyon dühös volt. Hiszen tudod, mennyire szerette a galambjait."

Igen, különösen az egyiket, gondolta Peter dühösen. A héja halála után a nagybátyja főleg az egyik galambot kezdte kényeztetni. Állandóan vele volt, s bár mind szelídek voltak, csak az az egy ült meg a nagybátyja vállán, csak az az egy evett a tenyeréből. És egyedül csak a nagybátyjáéból. Lassan, észrevétlenül átvette a héja szerepét.

„Vigyázz a szemedre", mondta Peter aggodalmaskodva.

„Mi van?", kérdezte a nő értetlenül. „Nem fordulunk vissza?"

„Nem", felelte a fiú ingerülten.

Kifordultak az országútra. Egészen az autóbusz-megállóig nem találkoztak senkivel. És a buszra sem várt senki. Viera néni letette a bőröndöt.

„Nekem sem mondhatod el, miért ölted meg a héját?", kérdezte halkan. „Ne félj, nem mondom el senkinek."

Megint kezdi. Összeszorította a fogát. Az asszony nem tudhatta, hogy amikor a nagybátyja a padláson megtalálta az elrejtett ruhákat, s amikor ő újból elkezdte hordani őket, meg kellett ölnie a héját.

„Nem szólsz senkinek azokról a galambokról?", kérdezte az asszonytól könyörgő hangon.

„Kis buta. Ugyan mit mondanék bárkinek is? A nagybátyád iránti dacból ölted meg őket. Pedig tényleg tévedsz. Ján szeret téged, csak képtelen megérteni."

„Én nem akartam mind. Csak egyet."

„Csak egyet? Miért?”, kérdezte az asszony értetlenül. „Gondolom, nem féltékenységből?”

Meghökkent, mert sértve érezte magát, és mérgesen kibökte: „A nagybátyám meg akar ölni téged.” De nyomban meg is ijedt a saját szavaitól.

Viera néni tágra nyílt szemmel nézett rá, melyben azonban nem félelem, hanem sajnálkozás tükröződött. Nem félt. A fiút sajnálta. „Szegénykém”, mondta kedvesen.

Megérkezett az autóbusz.

„Tettem a bőröndbe narancsot és egy darab sonkát. Egyél majd a vonatban”, mondta, és meg sem ölelte őt, mintha visszariasztotta volna a fiú gonoszsága.

Robert Szittay: *Csecsemő*, gipsz, 23x48x26 cm, 2013, fotó: Daša Barteková

3

Kedves Ivan!
Csodálkozol majd, ha megkapod ezt a levelem, de nem érdekel. Lehet, hogy minden, amiről most írni fogok, puszta kitaláció, de írnom kell neked róluk…

Miután elküldte Ivannak a levelét, melyben megosztotta vele a gyanúját, egy kicsit megnyugodott. De továbbra sem beszélgetett senkivel, nem ízlett neki az étel, s a kilókat, melyeket Viera néninél fölszedett magára, ismét leadta. Már keresztszülei szűnni nem akaró kérdéseire sem figyelt: Miért tetted, miért ölted meg a héját, és miért a galambokat, miért, miért, miért… Szarért.

Szinte egyáltalán nem járt ki a házból, most, a nyári szünetben még az a néhány srác sem volt itthon az utcájukból, akiket ugyan nem tartott a barátjának, de akikkel mégis gyorsabban telt az idő. Mint a megváltást, úgy várta az iskolaév kezdetét. Az egyetlen világos pillanatot a szünidő komor vége felé Ivan válaszlevele jelentette a számára. Ivan magával egyenrangúnak tekintette őt, egészen komoly hangon írt neki, semmit nem vett félvállról, s bár azt írta, hogy talán még sincsenek egészen úgy a dolgok, ahogyan azokat Peter látja, határozottan úgy gondolja, hogy valami nincs rendben, és majd igyekszik, hogy mielőbb szabadságot kapjon és hazamenjen körülnézni. Ami Petert módfelett megnyugtatta, s ahogy múlt az idő, úgy hagyott alább Viera nénivel kapcsolatos félelme is, és amikor elmaradtak az ágylepedőjén azok a bizonyos kerek szürke foltok, s amikor Viera néni egyre ritkábban jelent meg az álmaiban, lassanként javulni kezdett a kedélye is. Azt mondta magának, hogy valóban nagyon csúnyán és hálátlanul viselkedik a keresztszüleivel szemben, és elhatározta, hogy megpróbál változtatni a helyzeten. Ezért a hír, amit az egyik este hoztak a tudomására, villámcsapásként érte. És abban a pillanatban meggyűlölte őket, még ha tudta is, hogy igazságtalan velük szemben. Közölték vele, bár igen habozva és nagy-nagy szüneteket tartva, hogy a továbbiakat illetően tanácstalanok vele kapcsolatban, s talán ő is rosszul érzi magát náluk, talán más környezetre lenne szüksége és hasonlók, míg végül kibújt a szög a zsákból. Az új iskolaévtől kezdve intézetbe adják. Azt nem mondták, hogy milyenbe, de ő tudta – azt gondolják róla, hogy bolond. Alaposan megharagudott rájuk, de nem szólt semmit. Egy idő után azonban mégis beszélni kezdett, úgy is jó, jobb lesz nekem ott, sőt később már lassan azt is kezdte beismerni, hogy talán igazuk van. Talán valóban beteg. Újból végiggondolta a szünidőben történteket, és most, az idő múlásával rájött, hogy minden csak képzeletvilágának szüleménye, rájött, hogy nem a nagybátyja, hanem ő, Peter a rossz. S most, hogy Viera néni is megszűnt kínzó álmai tárgya lenni, végül azt is lehetségesnek tartotta, hogy féltékenységében találta ki az egészet. És nevetségesnek tartott mindent. Ok nélkül, pusztán ostobaságból úgy találta, hogy a nagybátyja meg akarja ölni Viera nénit, csak mert titokban nyers hússal etette a héját, éjszakánként pedig a feleségét nézegette. Peternek nevetnie kellett a teljesen logikátlan feltételezésén, de még most is, amikor elképzelte, amint a héja ráveti magát Viera néni arcára, amint vadul belevájja csőrét az asszony szomorú szemébe, még most is kiverte őt a verejték, és egészen beleremegett.

Alig várta a szünidő végét. És örült az intézetnek. Igen, rossz vagyok, és másokat vádolok meg ezzel, csakhogy ne kelljen beismernem, mondogatta magának. Ki kell gyógyulnom a gonoszságomból. Levelet írt a nagybátyjáéknak, melyben köszönetet mondott nekik a szép szünidőért, és elnézést kért Ján bácsitól a ruhákért, a héjáért, a galambokért, mindenért. Postafordultával válaszoltak neki, lehetett látni, hogy a levelével nagy örömet szerzett nekik. És mindent megbocsátottak neki.

Két nappal azelőtt, hogy bevonult volna az intézetbe, amikor már minden eldőlt, levelet kapott Ivantól, amely alaposan felborította a nyugalmát. Ivan közölte vele, hogy végre szabadságot kapott, és hazautazik. Előtte azonban még eljön hozzá, Peterhez, hogy még egyszer nyugodtan és aprólékosan végigbeszéljék a dolgot. Megijedt ettől a találkozótól. Most, hogy rájött, egyedül ő találta ki az egészet, nem találkozhatott vele. Hiszen Ivan az egyedüli, aki mint egyenrangú az egyenrangúval beszélt vele, nem, ő is csak meggyűlölné, s megrémült, amikor arra gondolt, hogy elválásukkor Viera néni félelmében még csak meg sem ölelte őt. Amikor Peter Ivan szobájára gondolt, amelyben ő is lakott, a futballcipőjére, a melegítőjére, sárga mezére, horgászzsinegjeire, kerékpárjára… nem, nem találkozhat vele.

Elhatározta, hogy elmegy otthonról. Este előre becsomagolta a holmiját, és ruhástul feküdt le aludni. Sokáig várta, míg a lakásban kialszanak a fények, de végül mégis elaludt. Reggel a keresztszülei ébresztették. Nagyon izgatottak voltak, észre sem vették, hogy felöltözve aludt. Megijedt, hogy Ivan már megérkezett.

Ám azt közölték vele, hogy Viera néni meghalt. Kíméletesek és figyelmesek voltak vele, amennyire csak lehetett, tudták, mennyire szerette, tudták, mennyire féltette mindig. Az első, ami kijött Peter száján, ez a kérdés volt:

„És a szeme?”, és lélegzetvisszafojtva várta a feleletet. „Hogyhogy a szeme, milyen szeme?”, kérdezték értetlenül. „Hát a szeme? Kivájta-e valami a szemét?” A keresztszülei jelentőségteljesen egymásra néztek, majd a keresztanyja halkan, szomorúan megjegyezte: „Szegénykém!”

„Akkor nem? Mi? Igen vagy nem?”, kiabált.

„Na, nyugodj meg, Peterkém, nyugodj meg”, ölelte át a keresztanyja.

Durván kitépte magát az ölelésből.

„Akkor hát… válaszoltok?”

„Nem”, kiáltott fel a keresztapja. „Semmi nem vájta ki a szemét. És hagyj már fel a kitalációiddal. Nem tudom, mi ütött beléd megint. Isten bizony, ideje már, hogy elmenj”, kiabált, de Peter már nem figyelt rá.

Hát mégse, sóhajtott fel megkönnyebbülten. Mégis tévedtem.

„Morzsa valahol elkapta a veszettséget, és megharapta”, válaszolta magyarázatképpen a keresztanyja. „Még szerencse, hogy a nagybátyádat nem. Még szerencse, hogy sikerült agyoncsapnia őt”, tette hozzá.

Morzsa. Róla teljesen megfeledkeztem – gondolta Peter, és egész testében nagyon erőtlennek érezte magát, ami nyugtalanító bűntudata hirtelen, meleg hullámával tört rá.

Tóth László fordítása

RICHARD PUPALA

LUDMILA

Sokkal könnyebb lenne az élet, ha a férfi meghalna, de elűzi a gondolatokat, hess, szarkák! Szeptemberben lesz nyolcvan, életerős, még jól emlékszik mindenre, ugyanez már nem mondható el a férjéről. Három szélütés után egy ideje teljesen magánkívül van, kiszámíthatatlan, csupa meglepő dolgot művel. Tegnapelőtt megragadta az asszony kezét, és az ágyékához szorította, hadd érezze a váratlan merevedését. Ő elrántotta a kezét, és felkiáltott, hagyja már végre békén ezzel.

Egész életében körülugrálta, most még jobban kiszolgálja. Sétálni járnak, a férfi egyedül már az alagsorban is eltévedne. Dúl-fúl mérgében, de ezt megszokta, mindig mogorva ember volt. Nem jutnak eszébe a szavak. Szólna, hogy az asztalon látta a szemüveget, de a világért sem jut eszébe, hogyan mondják az asztalt. Asztal! Egyre gyakrabban néz rá, mintha nem tudná, ki áll vele szemközt. Annyi év után. Az a legnehezebb, hogy parázna maradt. Dülledt szemmel és tátott szájjal bámulja a lányokat az utcán. Nyalogatja az ajkát. Egész életében megcsalta. Eleinte elviselhetetlen volt, de megtanulta kizárni a tudatából, ahogy most sem gondol a koszos gatyájára. Másképp ez nem megy. Nemrégiben még mosolyogva mesélt a szeretőiről, arról, mi mindent csinált velük, azok a lábak, a cicik, ettől teljesen felélénkült, ragyogott a szeme. Csakhogy a nevek fokozatosan elkoptak, elvesztek az ürességben, kizárólag egyetlenegy maradt, és ez sokkal rosszabb az asszonynak, mint a legnagyobb szennyeskupac. Ludmilára emlékezik, nyalogatja száraz ajkát, és mereven a feleségét bámulja. Az asszony uralkodik magán, de ez már neki is sok. Ludmila én vagyok, te bolond, én!

SZÜLINAP (HÁROM SZÍV)

Szlovákiában az első Peek and Cloppenburgot 2006-ban nyitották meg. Három év múlva Rusnákék el is mennek a boltba, nézzék csak! Diána vezeti a szüleit, tizenöt éves, ó, épp ma, a szíve is hevesebben dobog. Ellentétben az anyjával és az apjával ő már járt erre, tulajdonképpen alaposan felmérte a kínálatot, mert ide jön a barátnőivel iskola után, hogy megcsodálja a sok pompás holmit. Gucci, Madonna, Gabbana, van itt minden. Azzal a reménnyel rohan végig az üzleten, hogy ráakad egy valóban űberkirály cuccra és holnap már fel is veheti a suliba – ó, talán kap valamit, ami nem is akciós! Rusnákné tétován nézegeti az árut, méltányolja a luxust. Már a gondolattól is görcsbe rándul a gyomra, hogy odajön hozzá egy elárusítónő és megkérdezi, tud-e segíteni valamiben? Rusnák unottan pillant az órájára. Reméli, hogy hamarosan elhúzzák a csíkot. Sebtében szemügyre veszi az akciós árakat, és majd megáll a szíve: Jézusmária! Egy szaros pólóért három napot kell dolgoznia! Tekintetével a lányát keresi, de nem látja sehol, a fal legnagyobb részét elfedő tükörben megpillantja a feleségét, ahogy dermedten egy rongyot tart a kezében.

Rusnákné egy ágrólszakadt nőt lát a tükörben, viseltes holmikban, aki nem ide való, ehhez nem fér kétség, és sebtében visszaakasztja a blúzt a fogasra, mintha égetné az ujjait. Amikor szétnéz az üzletben, észreveszi a férjét, ahogy tekintetével a fiatal elárusítónőt vetkőzteti. Csak pár évvel idősebb a lányánál, tényleg, hol van Diána? A fiatal elárusítónő a három embert nézi, a csaj egy kupac cuccot hordott össze, a fickó, a nyálas fater őt bámulta, fejcsóválva forgatja a szemét, a felesége felé fordul, a szerencsétlen asszony, mint egy tyúk, csak bólogat feslett kabátjában. Amikor feléjük tartva mosolyfélét erőltet magára, mindhárman, mintha nyílból lőtték volna ki őket, elhagyják az üzletet. Vár, nem sípolnak-e, de nem. Rusnákék préda nélkül távoznak. Csak vessenek rájuk egy pillantást, a Mekiben ülnek. Diána betol egy hambit, legszívesebben bőgni volna kedve a szülei miatt, nem is néz rájuk, erre a két szerencsétlenre, sajnálja, hogy a világra jött, hogy ők az ősei. Az apa erélyesen elutasítja az ételt, dühös pillantásokat vet a feleségére, aki ilyen hálátlan teremtést nevelt, az anya magába fordulva nyugtatja kalimpáló szívét, hogy ne ziháljon ennyire, ne okozzon még nagyobb zűrt. Bekap egy sült krumplit.

LÁTOGATÓK

Mintha bőröndben élne. Amely itt maradt. Borisz hagyta itt. Amikor elváltak, és elment Berlinbe, ahol új családot alapított. A barátaira hagyta, és ők állandóan hívják a sír nélküli özvegyet. Név- és születésnapok, Mikulás, az alkotmány ünnepe (válság), s amikor szép az idő, kimennek piknikezni a parkba. Mindenki hoz valami harapnivalót. Sós és édes süteményeket, salátát, sőt igényesebb alkotásokat is, melyek idővel kiszorították az alkoholt és a drogokat (gyerekeik születtek). Ő is készít valamit. Jamie, Nigela, Gordon – a gasztro-szentháromság. Időnként valaki megdicséri. Nagyon kedvesek, barátságosak. De jól tudja, hogy nem jó szakács. Borisz is megmondta. Évekkel ezelőtt. Mindenki előtt. És amikor ezt kijelentette, mintha átkot szórt volna a fejére. Borisz ritkán jön, de szorgalmasan kommunikál. A barátokkal. Gyakran emlegetik, főleg Nikolka kapcsán. Szörnyen hasonlít Boriszra, mondogatják. Nikolka nem túl népszerű gyerek. Ezt jól tudja. Érzi, mennyire idegeire megy a felnőtteknek. A gyerekek sem akarnak játszani vele. Nyafogós és árulkodik. Kellemetlenül visítós a hangja. Istenem, Nikolka, hagyd már abba a visítozást, hallod? Fél, hogy megüti. Mindenki előtt. Lehet, erőt kellene vennie magán. El kéne utasítania a következő meghívást. Azokat is, amelyek ezután következnek. Fokozatosan abbamaradnak úgyis. De a bőröndben van elég hely. Fel is tud állni benne. Puha, kényelmes félhomály. Nem hajíthatja ki a bőröndöt. Amelyben. Él.

Vályi Horváth Erika fordításai

BALLA

A NAGY SZERELEM
(RÉSZLETEK)

Estefelé megint lelépett a kocsmába.
Valaki azt kiáltozta:

– Čarnogurský vatikáni kém! Golyót neki, a spiclijének! A bátyja privatizálta a Váhostavot! És ti itt mindnyájan csak ültök, és nem tudjátok, hogy nyolc méter mélyen betonvasalatok vannak, ez az igazság! Ötven kilométer szélesen, ezt nem is lehet számokban kifejezni. Én becsületesen dolgoztam egész életemben, és csak egy régi gramofonom van, és valakinek meg a föld alatt ez? Mi itt semmit se sejtünk, nézzétek csak, sörözünk. És azok a rafinált főszerkesztők! A mi pénzünkből élnek, a mi nyugdíjainkból! De erről nem írnak. Én a kezdetektől fogva kommunista voltam, becsületesen fizettem a tagságit, így aztán akkor jogom volt megkérdezni a járási tanácselnöktől, hogy igazán párttag-e, és hogyan gondolja ezt a dolgot a mi szocializmusunkkal. Milyen kommunista maga? – nyíltan megkérdeztem tőle. Ez az én dolgom, mondta. Maga fog így beszélni? Hiszen maga baszott el itt mindent! Fillernek hívták. Az apósom volt a tanúja az esküvőjén a templomban. Kommunista, és templomban házasodott! Rendesen volt pap meg minden. Ő is egy afféle. A Járási Nemzeti Bizottság elnökét, amikor meghalt, helikopter szállította. Miközben akkor még nem is léteztek helikopterek! Tényleg: ki fizeti a művészeket? Hogyan tudják egyáltalán megcsinálni azt a múzsaiskolát? Azt a zenéset. Fizesse őket a Čarnogurský, de ne az én nyugdíjamból! Elnök akart lenni? Rendben, ludák, az apja is az volt, nincs ezzel semmi bajom, de azután? Miután Mečiart támadta?! Engem már nem fog becsapni!

Andrič távolabb ült az emberektől, még a barátaitól is.

Már az összes témájukat ismerte, akárcsak a kijelentéseik függőségét a független médiától – emiatt hordtak össze egyre gyakrabban zöldségeket. Amikor egyedül volt, legalább megengedhette magának, hogy ne az arckifejezése uralkodjon rajta, nem volt se szomorú, se vidám, se agresszív, se jámbor, se összpontosító, se pedig szétszórt: az arca úgy lógott rajta, akár egy vizes zokni a fürdőszobai szárítókötélen. De az új kocsmai nemzedék másképp viszonyult a saját arcához: a fiatalemberek és a lányok a teljes kifejezéstelenség mögött nem pihentek, ellenkezőleg, szándékosan és kihívóan mindenkit pofán vágtak vele. Az ő félretett álarcuk és kontrollált, arcjáték nélküli, hanyag arckifejezésük érthető, vulgáris nyelven beszélt, üreslelkű ábrázatuk irányítatlan lövedékei mint egy ökölbe szorított kéz sújtottak le egyenesen Andrič terébe, ahol máskor összpontosítva és fegyelmezetten viselte az arcát, bár szemének eközben a lehető legalkalmatlanabb pillanatokban volt szokása hirtelen kialudni.

Teljesen összeverve ért haza, jóllehet egy ujjal sem ért hozzá senki.

*

Elvira, Laura anyja nemcsak nőként, hanem főleg angyali módon volt éteri lény. Azt várta, hogy egyszer majd a levegőbe emelkedik előtte, és még ezért is szomorúan mosolyogva fog bocsánatot kérni, majd rögtön visszaereszkedik a padlóra, és bevallja, hogy a repüléstől is depressziós, de mit is tehetne?

Az ő élete így alakult.

Hát, kérem.

Időnként lebeg, igen.

A panelházban, az ötödik emeleten.

Egy kis szobában az orosz klasszikusok kötetei között.

Alattuk egy sötét, alacsony polcon a szlovák nagyságok hevertek, beleértve azokat is, akiket ezeken a végeken csak az igazi nagyok hiányában tartanak nagyságoknak.

Jó, hogy léteznek olyan eldugott helyek, ahol ezek a senkik is egyéniségeknek számíthatnak.

Ha Elvira hirtelen a padlóra esne, ha az angyali varázslat hirtelen megszűnne, ezernyi apró szilánkra törne, akár egy értékes üvegtárgy.

Féltette őt.

Néha olyan sápadt volt!

Laurát is féltette.

A kislányát is.

De leginkább magát.

*

Váratlanul átélt egy boldog pillanatot: rápillantott egy érdekes nőre.
Az észrevette, és lesütötte a szemét.

Hihetetlen: ki süti le manapság a szemét?

Váltottak néhány szót, végül a nő megnyílt előtte, egyszerűen szólva, mint egy virág.

Elégedett volt, beérte ennyivel.

És a tudattal, hogy nem kell vele élnie.

Egyúttal paradox módon még mindig ábrándozott a Laurával való közös életről, elemezte a kapcsolatuk folyamatát, hozzágombostűzte a többi bogárhoz a faliújságra, hogy legyen áttekintése.

Ez rossz megközelítés volt.

*

Az igazgató néhány hónapon át folyamatosan elemezte a munkában elért eredményeit, és aztán közölte vele:

– Túlságosan hosszú ideje dolgozik ebben a hivatalban. Már nem vét hibákat, mert időközben a hibái a belső előírások részévé váltak. De milyen esélyük van a fi-

ataloknak? Mikor kapnak lehetőséget? Ezt jól kijárta magának: az ön tapasztalatával és képzettségével könnyedén teljesíti a kötelességeit, de ismétlem, mi legyen a fiatalokkal? Mi legyen a párttagok gyerekeivel, ha ön még mindig kapaszkodik a hivatalába? Fejlődnie kellett volna! Már rég ki kellett volna innen nőnie valahová a jó büdös francba!

Andričnak olyan érzése volt, mintha kinyitottak volna rajta egy szelepet: leereszt a teste, és lehull a padlóra, akár a télikabát a fogasról.

Otthon pihenni akart, de nem tudta elkerülni, hogy ne gondoljon Laurára.

Most itt van ez a nő, írná Esterházy Péter.

Nem volt itt, az ország másik felében volt.

De mintha itt lenne.

A nő nemegyszer ismételte, hogy szereti.

Ez régen volt, a kapcsolatuk elején.

A múltban talán más nők is szerették, a nők ugyanis szeretnek, benne van a természetükben, és gyakran beszélnek róla, ritkán beszélnek más dologról. Laura azt szerette volna, hogy ő is mondja neki, hogy szereti, és dühös volt, amikor nem volt rá hajlandó. De véleménye szerint a szavakkal csínján kell bánni. Nem esett le neki, hogy bizonyos helyzetekben bizonyos szavakat nem kimondani legalább annyira végzetes, mint más helyzetekben más szavakat kimondani. Aztán Laura egyszer azt mondta neki, hogy már nem szereti, és esélyt ad másnak. Azt gondolta, hogy sose szerette őt. Tévedett, mert nem értette a nőket és a társas kapcsolatok terén jellemző rugalmasságukat. Talán szándékosan akart tévedni és szándékosan nem értette, hogy ne kelljen szenvednie. Laurával gyakorlatilag sose veszekedtek, és neki a szülői házban olyannyira megszokott hangos hisztérikus veszekedések híján egyáltalán nem esett le, hogy Laura egy bizonyos pillanattól kezdve elvi ellentmondásban áll vele.

Éjszaka, az igazgatóval történt beszélgetés után Švantner elbeszéléseit olvasta, és aztán a vérről álmodott. Felébredt, és rájött, hogy új állásra van szüksége.

Kiégett.

De hogyan találjon így kiégve új állást?

És minek?

Teljes állásban önmaga, az alapvető élettevékenységek foglalják le.

Felkelt az ágyból, de tovább aludt.

Állandóan aludt vagy köztes állapotban volt – nem felébredni, nem felébredni, nem felébredni –, és ahogy fejben ismételgette ezt a kifejezést, hirtelen felrezzent és észrevette, hogy a hivatal vécéjében aludt el.

A mellette lévő kabinból zörej hallatszott.

Felállt a vécécsészére.

Áll és kukucskál a bádogfal felett: a mellette lévő kabinban a kiégett Panza ül.

Panza szeme kigúvadva, szájával önkéntelenül tátog.

Az új Munch-festményből a sikoly lassan buggyan ki, akár a kocsonya.

Andrič kutatja, hová néz Panza.

Nem lepi meg, hogy őrá.

*

A hivatal vezetésének ünnepi ülésén mindenki rávetette magát a szendvicsekre. Ahogy Andrič Sankti nevű kollégáját nézte, megállapította, hogy Sankti még nála is jobban szégyell nyilvánosság előtt enni. Ő maga mindenkinél jobban szégyellt nyilvánosság előtt enni, mindenki másnál, kivéve Sanktit, mindenesetre jobban, mint Vajová kollegina, aki valójában egyáltalán nem szégyellt, a sonkát ugyan a mutató- és a hüvelykujja közé fogva vette le a szendvicsről és tette a tányérra, mert sonkát nem ehet, de a többi résznek jóízűen látott neki, igazából ebben a fázisban Sankti is szinte falta az ételt, mintha egyáltalán nem zavartatná magát, csakhogy egyúttal teljesen elvörösödött, mintha az életéért evett volna, miközben viszont szemmel láthatóan nem akart enni, és ezért legalább igyekezett úgy tenni, mintha egyáltalán nem enne, szemével szorgalmasan fenntartotta a kapcsolatot az értekezlet eseményeivel, ugyanis értekezleten voltak, amely egyúttal ünnepi ülés és kisebb ünnepség szerepét is betöltötte, egy kisebb, hivatali ünnepségét, valószínűleg közeleg az év vége, Andrič hirtelen kapcsolt, hogy tényleg közeleg az év vége, mégis hol volt egész évben, hogyan múlhatott el ilyen gyorsan ez az év?

Álomvilágban élt.

Felhők felett lebegett.

Kapcsolatban Laurával.

Így írják a Facebookon: *kapcsolatban*.

Kapcsolatfelhőben.

De a felhőből sűrű felleg keletkezett, beborult, és mennydörgés hallatszott.

A zápor fokozatosan szomorú esőzésbe váltott át.

Szóval véget ér az év.

Lehajtotta a fejét, halkan rágott, egy következő év is elmúlt, de legalább talán lesznek végre jutalmak, ámbár hiába gondolkozott, miért is kellene neki és a kollégáinak jutalmat kapniuk: talán azért, mert a szlovák gazdaság idén se omlott össze. Ez viszont nem az ő érdemük volt. Másrészt senki se tudja, miért is nem omlott még össze véglegesen a gazdaság, és hogy ez kinek az érdeme. Talán azért jár a jutalom, mert nem torpedózták meg a gazdaságot, habár nem lehetnek benne biztosak, hogy nem tették, mert a lakosság nagy része már azzal is torpedózza a gazdaságot, hogy egyáltalán létezik és amilyen módon létezik, és ez alól a hivatalnokok sem képeznek kivételt.

Lehajtotta a fejét, valami kerek összegre gondolt.

Sankti kétségbeesetten meresztgette a Sankti-féle megértéssel és részvéttel teli szemét. Az értekezleten ezekben a pillanatokban semmi hivatalos nem történt, csak ettek, csöndben rágták az ételt, mindenki igyekezett hermetikusan zárt szájjal rágni, roppant módon megrémisztette őket a csámcsogás, és Andričot elöntötte a hideg veríték, amikor Sankti hirtelen sonkával, kenyérrel, tojással és reszelt sajttal teli szájjal azt javasolta, hogy énekeljenek közösen karácsonyi dalokat, de az Andrič és Sankti közt éppen megdermedő jég azonnal megtört, mert Andrič néhány rémisztő másodperc múltán megértette, hogy Sankti csak viccel, hogy oldja a már eléggé sű-

rűsödni kezdő hangulatot. Sankti teli szájjal cinkosan ránevetett, hogy világosabb és érthetőbb legyen a dolog, de akkor néhány sonkadarab, kenyér, tojásmaradék és egy reszeltsajtcsomó pottyant a figyelmesen – ahogy ezt minden jólnevelt ember tenné – szája alatt tartott tenyerébe, majd sovány ujjai közt kicsúszott a falat az ingére, és Sankti Andričcsal együtt ebben a szörnyű pillanatban megdermedt, és megértették, hogy a csatát elvesztették.

Az értekezlet viszont szerencsére éppen akkor ért véget.

*

Örült, hogy Laura ismét látni fogja meztelenül.
Talán utoljára.

Meztelenül szégyellte magát a legkevésbé, mert a felfedett intim testrészek eltereltek a figyelmet a teljes formátlanságról, összelapultságról és löttyedtségről.

Legszívesebben így járt volna munkába is.

Az ablakon túl a téli égbolton ragyogott a hold, a folyosót szőnyeg borította, az apartmanban melegítettek a radiátorok, Laura a kasztrált énekesről, Farinelliről szóló filmre összpontosított, ő pedig éppen Laura lányának nevelője szerepében tetszelgett. Ez a szerep nem zavarta, az apaságot így is, úgy is főleg szellemi dolognak, üzenetek, vélemények, elvek, tanulságok, figyelmeztetések átadásának tartotta.

– Még ha nem is az én lányom, szeretnék vele törődni – mondta annak idején Laurának, habár, amikor mindez az ő szájából elhangzott, ő maga nem találta normálisnak.

Rendjén való, ha egy férfi egy idegen gyerekkel akar törődni?

A pedofília gyanúja adta magát.

És mégis hogyan törődne vele? Laura az ország egyik végében élt, ő pedig a másikban. Egyiküknek sem állt szándékában elköltözni. A körülmények nem tették lehetővé. De a körülmények megváltozhatnának. Ilyen változástól mindketten féltek, holott fokozatosan kiderült, hogy valójában csak ő félt. Ez annyit is jelenthetett, hogy elégedett volt az eddigi életével. Pontosabban: meg volt vele békélve – a rezignáltságot nem kell összekeverni az elégedettséggel.

Laura az ő esetleges pedofíliájánál sokkal jobban félt valami mástól: hogy végül tényleg vele fog akarni élni. A szabadságát is feláldozná, de milyen okból? Hogy aztán visszasírja azt? Ő már régen, egy éve, talán még fél éve is vele akart élni, de fokozatosan teljesen elment tőle a kedve, miután jobban megismerte. És az, amit Szepesszombatban fecsegett ki, mindent eldöntött: Laura nem volt csapongó, de mégiscsak kivetette a hálóját, és bele is akadt valami pasas, egy szép szál férfi Közép-Szlovákiából. Becsületesen előre tájékoztatta róla Andričot. Azt várta, hogy az új tényállást nyugodtan és kiegyensúlyozottan fogja fogadni, mert azt gondolta, hogy a férfi sose szerette.

– Szerethetsz te egyáltalán – boncolgatta a dolgot – bárkit is?

Még pár dolgot kérdezett ebben a szellemben.

Aztán csönd lett, melyben a férfi nehéz, szürkésfekete gyűlölete egyre sűrűsödött, és hirtelen mindketten úgy mozogtak, mint az elefánt a porcelánboltban, még akkor is, ha mozdulatlanul ültek megvetetlen ágyuk saját oldalán.

Megértette, hogy a meztelenség már nem jöhet szóba, így elkezdett a közép-szlovákiai férfin töprengeni. Laura azt mondta neki, hogy ez a férfi a tapasztalatait olyan gazdagodásként éli meg, amely új lehetőségeket nyit meg előtte. Andrič a tapasztalatait elkeseredettségre, gyanakvásra, bizalmatlanságra és dühre való indoknak tartotta. Nyüszített tapasztalatai csapdájában. Ráadásul a tapasztalatai alapján kellemetlenül bosszúszomjas volt, bosszút állt bárkin, nem válogatott különösebben, mindenkit letarolt. A közép-szlovákiai ezzel ellentétben a megtapasztalt rosszra is úgy tekintett, mint indokra, hogy jócselekedet hajtson végre – éppen azért, mert valamikor régen az emberek bántották őt, arra vágyott, hogy segíthessen másokon. Ezért az életfelfogásáért Andrič gyűlölte őt, holott személyesen nem is ismerte. A gyűlölet elragadta, akár a gyógyíthatatlan betegség.

A világon minden betegség, és ha a betegséget meggyógyítják, a világ eltűnik, állapította meg magában, és örült, hogy mennyire vág az esze.

A sarokban volt egy állvány, rajta egy zöldes fényű lámpával, ilyen fényben még az életerős Laura is kicsit úgy nézett ki, mint egy halott, és a lánya egy halott gyermek bájával mozgott.

A gyógykezelés maga a lét értelme elleni támadás, jegyezte fel Andrič.

– Nem vagy beteg? – kérdezte Laura, és a homlokára tette a tenyerét.

– Nem, csak elpirultam.

Tudta, hogy gyakran szokott betegeskedni.

Betegnek lenni kényelmes.

Olyankor sok mindent megbocsátanak az embernek.

A betegségek világában mintha nem érvényesülne a logika, az ostobáknak sem kell szégyenkezniük, ráadásul a logika esetenként a betegség egy további megnyilvánulása.

Reggel sétálni mentek, azon töprengtek, ami éjjel történt. Az éttermek és szállodák hátsó udvarában a csatornafedelek körül, ahová a kisegítő szakácsnők a moslékot szokták önteni, megmaradt a zöld fű. Laura lehajtott fejjel lépkedett, ajkai összezárva.

A drótkötélpályára jegyeket áruló férfinak nem volt saját arca, az eredetije Peter Ustinov volt.

– Úgy érzem itt magam, mint egy idegen bolygón – csipogta egy gyerekhang a jegyre várakozók sorából. A fiatal család a Marsról érkezett, de ezzel se keltette fel senki érdeklődését. Hirtelen eltűntek az idő süllyesztőjében ezekkel a jegyzetekkel együtt, jegyezte fel Andrič – jegyzetfüzetét majdnem elragadta a szél –, s mert nem nézett a lába elé, megcsúszott és beleesett egy hótorlaszba.

Kis idő múlva beültek egy büfébe.

Bejött egy nő sióverallban.

Ha ilyen nő jelenik meg, a terem felragyog, amikor távozik, a terem kialszik. Már akinek: a férfiak észreveszik, a nők nem. Némelyik nő ugyan észreveszi, hogy ilyen nő lépett be, és azonnal hűtlenség tervezgetésével kezdi gyanúsítani a férjét, de azt,

hogy a terem az ilyen nő érkeztével felragyog, a másik nő nem látja, mert a terem szerinte az ő érkezésétől számítva ragyog.

A valóságban a helyiség silányan van megvilágítva.

Andrič kiment a mosdóba, és amíg visszajött, a helyét elfoglalta egy másik férfi. Már az előző nap is látta a vonatban, akkor Stanislav Rakúsra emlékeztette, valóságos Rakús-hasonmás volt.

De annak a férfinak Laura asztalánál nem volt szakálla.

Igazából teljesen másképp nézett ki, mint az a vonatban.

Teljesen úgy nézett ki, mint Andrič.

De hogy is néz ki amaz?

Az asztalnál, ahol Laura ült a lányával és a hasonmással, a történet kezdett felpörögni. Andrič addig a közép-szlovákiaira gondolt. Az állítólag elvégzett egy masszőrtanfolyamot. A masszőrök mindig is gyanúsak voltak Andričnak. A közép-szlovákiainak arra ment ki a játék, hogy az itteni sajátos munkapiacon növelje az esélyeit, állította a hotelban Laura, aki most meglepettnek tűnt, amiért Andrič hirtelen ilyen beszédes lett, amilyen finoman tartja a könyökét, és egyúttal elkezdi a mobiljával feljátszani, amint a kicsi csintalankodni kezd, besurran az asztal alá és onnan leselkedik, színházat játszik egy piros kesztyűbáb segítségével, ami szinte kísértetiesen hasonlít rá. A kicsi játék közben vicces hangokat adott ki, és a másik Andrič úgy vihogott, hogy a mobilja is remegett.

Az első Andrič leült a pulthoz.

– Mit iszik?

Az első Andrič válaszolt.

Laura az asztalnál kölcsönadta a hasonmásnak Bergyajev *Dosztojevszkij világszemlélete* című tanulmányát.

Andrič a pultnál egy csésze kávé fölött dühöngött.

Az a másik a tanulmányban lapozgatott.

A gyerek kikukucskált az asztal alól, és csilingelve kacagott.

A történet szekere tovább döcögött.

Valami mindig döcög.

Andrič nézegette magát a pult fölötti tükörben, és úgy tűnt neki, nem magát látja, hanem Panzát. Tudta, hogy Panza egy abszolút alázatos ember, de ebben az alázatosságban nincs semmi rossz, mert Panzát az alázatosság nem alázza meg, az alázatosság pajzs, ami mögött a legjobban tud elbújni. Az alázatosság mögött van egy kis szobája, ahol kupacokra vannak halmozva a személyes dolgai, beleértve a borotválkozási cikkeket.

Panza estéről estére az ágyban nyakig betakarózva mérte fel a napját, és elégedetten bólogatott.

A paplan sima, csillogó anyaga suhogott a borostától.

Minden jó és helyes, így meg így, értékelte az értékelő.

Reggel új nap virradt, és neki elég volt látnia, hogy az élet megy tovább, az ő személyes élete ugyan meg se moccant, csupán mások élete haladt előre, de annyi baj legyen.

Elégedett volt.

Felment a hídra, és nézte, amint folyik a folyó.

És jó, hogy folyik!

Hadd folyjon!

Miközben a folyó nyugodtan lehetett volna akár egy metafora is, ő nem vette volna észre.

Csakhogy: ki tudhatta Panzán kívül, hogy miért suhog a paplana?

Andrič tüsszentett, a nedves őszi levegőtől náthásan, amit még tél derekán is magában hordozott.

A szöveg hibái, jegyzetelt és szipogott, csak hangos olvasáskor bukkannak elő.

Az élet hibái csak akkor, miután leéltük.

A szöveget kihúzogatod, az életet megbánod.

Csodálta azokat a művészeket, akik képesek voltak nyilvánosság előtt felolvasni a szövegeiket, észrevenni azok problematikus részeit, de emellett még le is nyűgözték a közönséget. Elméletileg ő is tudta, milyen képet vágjon, és mit mondjon, csakhogy: képet vágni az ő képével?

Milyen az ő képe?

A komoly arckifejezés karikatúrává válik rajta.

Tehát az arc karikatúráját összekapcsolta a hang karikatúrájával, és nemegyszer így valósította meg a fellépés karikatúráját a pódiumon. Csakhogy a közönség valódi volt, és jogosan várt el valódi élményeket. Az elcsúfított kinézetéhez és elcsúfított beszédéhez automatikusan elcsúfított vélemények, lerombolt szintaxis, összetöredezett mondatok is társultak – a romok még füstölnek – a logika súlyos frontális balesetet szenvedett – a tűzoltók a nézőtéren speciális berendezéssel szabadítják ki a beszéd összezúzódott roncsai közül a jelentések és értelmek maradványait.

Elég volt egy véletlenül kiejtett szó – ilyen helyzetekben csakis véletlenül ejtett ki szavakat –, és előbukkantak az emlékek. Hirtelen megdermedt, akárha katatón állapotban lenne, meggyőződve arról, hogy már sose fog tudni megmozdulni, sose kerül ki erről az átkozott helyről, a véletlenül kiejtett szó a megkezdett mondat roncsának közepén meggátolta őt minden további verbális megnyilvánulásban, kimeresztette a szemét, szeretett volna valamit kinyögni, de még azt a szerencsétlen szót se tudta megismételni, amely kiváltotta az emlékezésfolyamot, ült kigúvadt szemekkel és hallgatott, és a nézők ültek kigúvadt szemekkel, és valamit suttogtak, és őt belülről hatalmába kerítette az emlék, egy Laurával kapcsolatos részletről volt szó, vagy talán eszébe jutott az átok, amit tíz évvel ezelőtt egy éjszaka Diana szórt rá, egyszóval olyasvalami, ami méreggé alakult a memóriájában, mintha az agy olyan savat választana ki, amely gusztustalan péppé oldja az emlékeket, és a feje tele van ezzel a péppel, a pép megbénítja, és a legszélsőségesebb esetben Isten vagy más megváltás keresésére kényszeríti, másnap pedig azt írták az újságok, hogy ez egy újabb nagyon zavaros beszélgetés volt egy nagyon zavart íróval.

Ha a Párkány melletti Kisújfaluban lenne, a kocsmában most sűrű füst gomolyogna, akárcsak a régi szép időkben. A történelem rémségei ellenére az ablakban muskátli nyílna. Jól menne a kihúzogatás, jól menne a megbánás, mindehhez négy fernet. Csakhogy, amikor tudatosította, hogy valószínűleg mit is gondolnak róla az egykori élettársai, beleértve Laurát is, aki most lesz szintén egykorivá, mit gondolnak róla

a beosztottai és a felettesei a munkában, mit gondol róla az apja, akivel már tizenegy éve nem találkozott, és tizenegy évvel ezelőtt is csak a bíróságon, az arca elzsibbadt, és ebben a pillanatban végérvényesen karikatúrává változott.

Amikor kijöttek Laurával és a lányával a büféből, megbotlott és belezuhant a hóba.

A kicsi elnevette magát, és elkezdte őt körbefutkosni.

Megigazította a sapkáját, nézte a hótorlaszt és Laurát, és töprengett: eszébe jutok valamikor ennek a nőnek, később, amikor ez az egész már teljesen összedőlt?

Aztán ránézett a lányára, és arra lett kíváncsi, eszébe jut-e valamikor ennek a gyereknek, eszébe jut-e, ahogy itt bohóckodott az érdekében, amit egyébként azelőtt sosem szokott csinálni.

És aztán rápillantott a körülöttük lévő hegyekre, házakra, villákra, szállodákra, és azon gondolkozott, hogy évek múltán neki eszébe fog-e jutni ez a tátrai városka, eszébe jut-e Ótátrafüred.

És hirtelen nem tudta, miért szeretne emlékezni – netán azért, hogy a túlélését látszólag töltse meg, itassa át valami – de éppen Tátrafüred? –, hogy az élet ne csupán olyan üres fokozatos öregedés, elfogyás, gyengülés, eltűnés, távozás legyen, hogy később érezhesse, hogy egykor neki is voltak illúziói, hogy érzelmeitől elragadtatva ő is összehordott hetet-havat, hogy megérintett emberi testet.

Amint így feküdt a hóban, megijedt, hogy nem Panza fekszik-e ott.

Ő maga elveszett, a cselekmény folyamán elkeveredett valahová, nem maradt Kisújfaluban?

Fürgén kiugrott a hótorlaszból, majdnem nekiütközött Laura meglepődött lányának, dobbantott néhányat, lerázogatta tornacipőjéről a havat – állandóan csak tornacipőben járt, legyen az Ótátrafüred vagy Kisújfalu – de nem téveszti véletlenül össze Kisújfalut Dévényújfaluval?

Megfogta a fejét, megtapogatta ritka haját, a sapka eltűnt.

Sosem viselt sapkát.

*

A borzas tollú varjú nézte a tengert.
A szél hűvös cseppek záporát hordta a mólóra.

Andrič átértékelte a tengerészekkel és a tengerentúli felfedezésekkel való kapcsolatát. Tisztelet töltötte el a tengerészbátorság iránt, ez a tisztelet azzal a gyanúval keveredett, hogy a tengerészek nem bátrak, hanem inkább naivak, mert nem tudatosítják azt a veszélyt, ami a tengeren leselkedik rájuk. Így könnyű tengerésznek lenni. De a biztonság kedvéért a világítótoronynál fejet hajtott a holland admirális emlékműve előtt, és csak ezután tért be a kikötő kis kocsmájába.

A konyhaajtó mögött a még élő rákok nyüzsgő mozgását észlelte, és az egyik asztalnál észrevette Bagalát, a könyvkiadót, aki rá várt.

Ez az ember mindenütt odavalósinak néz ki, mint aki mindenütt pontosan a helyén van.

A szállodai ágyon fáradt bálnaként – a helyén.

Egy haarlemi rockklub bárpultjánál – a helyén.

Egy amszterdami coffee shopban spanglival a kezében – a helyén.

A Crowne Plaza recepcióján pezsgővel a kezében – a helyén.

Borzasan, kócosan, borostásan, frusztráltan, a csőd és az őrület határán – de a helyén.

Andrič odaült Bagalához és tíz perc múlva hozzájuk társult egy holland fordító, aki rendelt egy pohár sört, és ezt mondta:

– Itt Rotterdamban rettentő dinamikusak az emberek. Mindenki el akar érni valamit, de sose érnek el semmit. Amszterdamban az emberek ugyanilyenek, de legalább nem beszélnek róla. Azért van ott olyan nyugalom.

Bagala és a fordító egy kis idő múlva nyakukba vette a tengerparti város utcáit, Andrič a kocsmában maradt, és a presszóját kevergette. A hollandok állandóan hajtogattak valamit körülötte érthetetlenül, annál jobb, legalább nem zavarták. Talán arról motyogtak, amiről az emberek mindenhol a világon. Nem volt átgondolva, nem volt megszerkesztve – ezért részesítette előnyben a könyveket, azok szerzői legalább vették a fáradságot.

Körülnézett: mindent megfogdostak, elhasználtak, elkoptattak.

Az évszázados hagyomány kisimította a bútorok felületét, kikezdte a falakat, és belevájta fogát a fából készült ablakkeretekbe.

Az ablakból egyetlen tengerészt se látott, csak nyugdíjas asszonyokat és turistákat.

Egy barna kockát dobott a kávéba, de az talán nem cukor volt.

A sört 1615-től kezdve Grolschnak hívták.

Egy olyan poharat adtak neki, amit otthon hozzávágott volna a pincér fejéhez, de itt nem akart ugrálni.

Egy nappal ezelőtt egy ősrégi kínai étteremben megkóstolta a békacombot, de még az a gondosan ízesített nyálka, amit gyorsan igyekezett néhány pohár szakéval leöblíteni, sem terelte el a gondolatait Lauráról.

Szerette volna őt elfelejteni, nem azért, hogy újrakezdhesse a dolgait, hanem azért, hogy már ne kezdjen el semmit.

A pincérnővel nyelvismeret hiányában nem tudott beszélgetni.

Elétette a számlát, ő fizetett, és szlovákul zavartan elbúcsúzott.

Nem volt fontos, mit motyog, a motyogás csak függönyként szolgált.

Pontosan ebben az időben Laura már Vincent Blahóval volt kapcsolatban, Andrič erről a Facebookról értesült, és Laura barátnője, aki az ő barátnője is volt, később elmondta, hogy Blaho szerény és rendes.

– Olyan egyszerű – mondta és olyan képet vágott, mint aki többet nem fog mondani.

– Nem szereti a gondolatait annyira, mint te – folytatta. – Nincs szüksége arra, hogy azonnal papírra vesse őket.

– Nekem sincs rá szükségem – határolódott el Andrič.

Amikor a nő kiment a mosdóba, mindent feljegyzett.

– Kávéházakban töltöd az életed – mondta a nő, mikor visszajött. – Mi haszna lett volna Laurának belőled?

Andrič leírta ezt is, és polemizálni akart róla annak ellenére, hogy Michel Foucault megvetette a polémiát.

– Kávéházakról, múlásról van benne szó, de vajon életről is? – piszkálta tovább a barátnő.

– Igen – válaszolta.

– Igen – fogadta el a nő –, de csak kávéháziról. Mi haszna volt Laurának ebből az életből? Szeretné bebiztosítani a lánya jövőjét! Ezért ne ítéld el őt. Gyereknevelés, lakhatás, öltözködés, étel… Szeretné, ha a kicsinek mindene megvolna, amire szüksége van. Az apai szeretet is. Tudod, mit mondott Blaho már egy hét ismeretség után? Meghívta Laurát egy rendes étterembe, garnélarákot ettek, az asztalon gyertyák égtek, hűlt a pezsgő…

– Laura nem szereti a pezsgőt – vágott a szavába Andrič. Ezek ökörségek. És a garnéla? Nagy bogarak, baszd meg!

– A hangulat volt a lényeg. Remélem, megérted, hogy a nőknek fontos a hangulat. Azt mondta, hogy már most a sajátjának tekinti Laura kislányát.

– Ez beteges! A rendőrségnek kellene vele foglalkoznia. Azonkívül – ha a garnéla bejut az ember lyukas fogába, és lelocsolják pezsgővel, undorító utóíz jön létre. Blahónak nincs lyukas foga? Minden elismerésem. Miféle pasas ez?

– Szerény és rendes. Abbát hallgat. Te erre nem lennél képes.

– Nem hát.

– Ugyanis tud alkalmazkodni. Táncol is, ha kell. Megbecsüli, hogy van lehetősége alkalmazkodni. Szívesen megtanul egy másik emberrel együtt élni. Vagyis nővel, természetesen. Családra vágyik.

– Hiszen Laura nem hallgat Abbát!

– Nem tudod, mit hallgat. Valójában sose voltál rá kíváncsi. De szerinte ez nem lényeges.

– És mi a lényeges?

– Fontos neki a lánya boldogsága, az, hogy hol fognak lakni, és hogy mindhárman családként lesznek együtt. Ők már most is család! Veled ez nem volt lehetséges. Nem hitte el, hogy szereted. Sose mondtad neki. És a kicsivel való kapcsolatodról inkább ne is beszéljünk. Nem volt az semmiféle kapcsolat. Csak megtűrted.

– Ez volt a kezdet!

– A kezdet? Két évig tartott! Ó, hiszen két évig nem mozdultatok el egy helyből! – Laura barátnője dühösen lecsapta a csészét az asztalra.

– Laura barátnője vagy – állapította meg Andrič, és mindent feljegyzett.

*

Abban az időben, mikor Jack Kerouac már idült alkoholista volt, általában sört reggelizett.

Andrič a Laurával történt szakítása óta sört is ebédelt és vacsorázott. És egy reggel bejött az irodájába a biztonságtechnikus az igazgató titkárnőjével.

– Hajlandó magát alkoholszondás vizsgálatnak alávetni? – kérdezte a technikus.

A kezében egy alig látható kis műszert tartott.

Andrič hajlandó volt.

Aznap ugyanis kivételesen nem volt ereje reggelizni: egész éjszaka magas láza volt, fulladozott, és hajnalra merevvé és érzéstelenné vált a bal keze.

A biztonságtechnikus és az igazgató titkárnője lógó orral távozott.

– Nem fújt pozitívat – közölték az igazgatóval.

– Egyszer majd fújni fog – mondta az igazgató.

Dobry Judit fordítása

Ľubomír Purdeš: *Medúza*, fa, piros fény, 380 cm, 2004–2007, fotó: M. Bobula

PASZMÁR LÍVIA

VALAMIFÉLE KÍVÁNCSISÁG

BALLA *VEĽKÁ LÁSKA* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Vladimír Balla, vagy ahogyan íróként megnevezi magát, egyszerűen csak Balla, a kortárs szlovák prózairodalom egyik legkiemelkedőbb alakja. Az úgynevezett posztmodern középgenerációba tartozó szerző több novellája és egy kötete, a *De la Cruz* című jelent meg eddig magyar nyelven – utóbbi Hruška Nóra fordításában –, *Az apa nevében* (*V mene otca*), *A nagy szerelem* (*Veľká láska*) című könyvek, valamint a *Cvergli* című novella pedig az idei év tavaszán jelenik majd meg Dobry Judit fordításában a Kalligramnál. Balla a KK Bagala gondozásában 2011-ben kiadott *V mene otca* című művével 2012-ben elhozta a korábbi év legjobb szlovák széppprózai kiadványáért járó Anasoft litera díjat, s ezen kívül még további két alkalommal szerepelt a jelöltek listáján. Ahhoz, hogy kiderüljön, az idei öt tagú zsűri szerint a 2015-ös év szlovák prózairodalmában hol helyezkedik el a *Veľká láska*, néhány hónapot még várni kell.

A Balláról író szlovák befogadók többek közt azt állítják, hogy (a szövegeiben) nem mosolyog, hogy ironikus, parodisztikus, szarkasztikus, sőt cinikus, de hogy unalmas lenne, arról nincs szó, még akkor sem, ha az adott művében történetesen nem történik semmi. Márpedig a *Veľká láska* olyan könyv, amelyben nem sok minden történik.

Az élénkpiros matt borító és a fényes cím kontrasztban áll a feketén szedett kisebb betűkkel, fölötte a szerző nagyobb mérettel nyomtatott nevével. Ezzel összefüggésben fontos megemlíteni, hogy a múlt században a nők körében divatosak voltak az úgynevezett vörös könyvtár darabjai, amelyeket ugyancsak a piros borítóról lehetett felismerni, de amelyeket emellett az igénytelen, szentimentális, giccses jelzőkkel lehetne jellemezni. A színválasztás tehát nem lehetett a véletlen műve, a Balla-szövegektől nem teljesen elzárva élő olvasó azonban bizonyára nem lett általa félrevezetve – ugyanakkor a könyv nyelvezete egyszerűbb és letisztultabb annál, mint amire számíthatna; ez pedig talán a szélesebb közönség felé történő nyitás eszközeként is értelmezhető.

Műfaját tekintve nehéz lenne bárhová is besorolni a *Veľká láská*t. Maga Balla mondja, hogy nem tekinti regénynek, hiszen ahhoz túl rövid és visszafogott. A száznegyvenhárom oldalas szöveg formai elrendezése történetek és aforizmák váltakozó egymásutánjára emlékeztet, tartalmilag viszont nem volna helytálló ez az állítás, hiszen szorosan egymásba fűződnek ezek az egységek. Míg a hosszabbak olyan keretet adnak, amit fokozatosan fel is töltögetnek, a rövidek

sűrűek, líraiak, súlyosabbak: olyanok, mint a hosszabbak közti lélegzetvételek.

Andrič, a negyvenes évei közepén járó hivatalnok és író, aki a szerzőhöz hasonlóan csak a vezetéknevét használja, alapjában véve elégedett az életével. Van munkája, lakása, ivócimborái, sőt még barátnője is: Laura. Nem támaszt elvárásokat sem magával, sem másokkal szemben, illetve egyvalamit mégis: hogy mások se várjanak el tőle semmit. Lényegében ezen alapszik elégedettsége. Más kérdés, hogy van-e ennek bármi köze a nagy szerelemhez – elsősorban Laurával kapcsolatban –, és nem arról van-e inkább szó, hogy a nagy történetek elmúltával eltűnt a nagy szerelem elbeszélhetősége, sőt maga a szókapcsolat is szinte értelmezhetetlenné vált.

„Amellett, hogy másokat figyelt, Andrič Laurát is figyelte. […] Ami Laurát illeti, őt inkább szeretnie kellett volna a figyelés helyett, de ő csak kíváncsi volt, és azt gondolta, hogy a kíváncsiság szerelem, a nagy kíváncsiság pedig nagy szerelem." (46.)

Laura léte megnyugtatóan hat Andričra, többek közt azért, mert míg a nő jól érzi magát a férfi baráti körében, addig neki több ideje marad saját magára. Közben folyamatosan gondolkodik, értelmez. Pontosan látja, hogy a kettejük kapcsolata sehová sem fejlődik, de nem is igényli, hogy ez változzon. Laura viszont elsősorban apát keres, akivel felnevelheti kislányát, így mégis történhet valami, ami a katarzisnak csupán egy esetlen utánzata.

A szerelmi szál valójában csak sorvezetőként szolgál Andrič ön- és világértelmezéséhez, amelyben úgy bolyonghatunk, akár egy hivatal sok helyiségében, ahol minden ajtó mögött más ügyeket intéző állami alkalmazott ül az évtizedek alatt elkoptatott bútorok kényelmes pusztulásszaga által gyöngéden körbeölelve. Ez a bolyongás pedig legalább olyan célravezető, mint például valamelyik ajtó mögött ülni.

„… egy újabb év telt el, talán lesz végre jutalom, bár hiába gondolkodott rajta, miért is kaphatna ő és a kollégái jutalmat: talán azért, mert idén sem omlott össze a szlovák gazdaság. Ez viszont egyáltalán nem az ő érdemük. Másrészt senki sem tudja, miért nem omlott még össze végérvényesen a gazdaság, és ez kinek az érdeme" (124.).

Andrič tehát még csak meg sem kísérli, hogy a társadalom hasznos elemének láttassa magát, hiszen ez is, mint bármi más, teljességgel felesleges lenne. Ehelyett inkább megiszik még egy fernetet, hátha utána megérkezik a küldemény, amire vár. Szóval azért neki is megvan a személyre szóló narratívája, a titkos küldetés gondolata, amelyet egy küldönc kézbesít majd, aki lehetőleg angyal. Innét fogja tehát megtudni, mi a feladata az életben. Persze hozzáteszi, hogy az angyal megjelenése kétségeket is ébresztene benne, hiszen az nyilván nem tudná bizonyítani angyali mivoltát.

Fanyar távolságtartásának – mintha nem is volna igazán köze a saját életéhez, sem az életteréül szolgáló környezethez – nem kímélt áldozata elsősorban önmaga, másrészt akárki és akármi, akihez és amihez bármi köze van. Érdemes itt kiemelni a szlovák irodalmi közeget, amellyel kapcsolatban szélsőségesen kritikusnak bizonyul. A legvégletesebb szavakat azonban Elvíra asszonynak, Laura anyjának szájába adja a szerző: „Szerencsére ma már nem léteznek írók. Mert létezni annyit jelent, mint jelenteni valamit. Ők viszont nem jelentenek semmit. Húzzuk ki őket a naptárból, ne telefonáljunk nekik a névnapjukon. Senkik. És ezek a senkik ezt észre sem vették.

A szlovák gazdák rögtön nyolcvankilenc novembere után felfogták, hogy attól a novembertől kezdve ők senkik. Az írók viszont semmit sem fogtak fel" (89.).

Andrič nem tiltakozik, csendben hallgatja Elvíra asszonyt, aki a több elfogyasztott férj között gazdát és írót is tudhat, így van mire alapoznia. Lakásában klasszikusok alatt roskadoznak a könyvespolcok, ő maga pedig valaha gimnáziumi tanárként irodalmat tanított. Lánya örökölte az irodalom szeretetére való hajlamot, de posztmodern nőként – ahogyan Andrič jellemzi őt – a pozitív gondolatok generálására ösztönző életvezetési tanácsadókból is tájékozódik, így pontosan meg tudja mondani, összesen hány darab célt kell kitűznünk magunk elé. Száztizenhármat.

Ciklikusan ismétlődik egy tátrai kirándulás emléke, amelyen Panza, Andrič kollégája is részt vett. Az eddig említett szereplők mellett ő bukkan még fel rendszeresen a szövegben, sőt bizonyos helyzetekben úgy tűnik, személyiségének összetettséget sugalló unalmassága – valószínűleg éppen emiatt keringenek olyan hírek róla, hogy a tulajdon testvérével van viszonya, aki talán még csak nem is nő – miatt több figyelmet is kap a főszereplőtől, mint annak barátnője.

A pontosan megrajzolt főbb szereplőkön kívül Víťo Staviarsky és Stanislav Rakús ma élő szlovák prózaírók, valamint Koloman Kertész Bagala, Balla könyvkiadója is megjelenik egy-egy epizódban, másrészt további szlovák és nem szlovák szerzőkre is történik utalás – az elméletíró Foucault-val kezdve, a XX. század első felében élt szlovák prózaírón, Dobroslav Chrobákon át egészen Esterházy Péterig. Az utóbbi eljárás, úgy gondolom, teljesen érthető, az előbbi, számomra, annál kevésbé. Vagyis kissé erőltetettnek, mesterkéltnek tűnik az adott személyek beépítése a szövegbe. Leginkább mintha Bagala esetében volna ez így, aki egy rotterdami kocsmajelenetben szerepel, ez a bizonyos epizód viszont sehogy sem akar belesimulni a könyvbe. Ez nem azt jelenti, hogy egyáltalán nincs helyük benne, hanem azt, hogy nem így.

A szöveg felépítéséről már feljebb írtam, arról viszont nem, hogy véleményem szerint vannak benne megbicsaklások. Ilyen például a 83. oldalon található párbeszéd, amely feltételezhetően Laura és egy barátnője között játszódik le. Az Andrič háta mögé felállított figyelőállás, amely egységesen végigvonul a köteten, ennél a résznél megszakad: ebben a helyzetben nem találjuk a hátat, amely mögé bújhatnánk. Nem kell azonban ilyen messzire menni, mert ha a könyv végigolvasása után visszatekintünk a szövegegészre, mindjárt az első tartalmi egység illeszkedésével kapcsolatban is dilemma támadhat bennünk. Feltehetően Andrič szerepel benne, aki egy orvosi látogatás alkalmával paranoiára és hipochondriára utaló tüneteket produkál. Mivel az orvos gyógyszereket ír fel neki, arra is következtethetünk, hogy közönye a mellékhatás. Azt gondolom, valahogy mégis hiányérzetünk maradhat a szál elvarrását illetően.

Végeredményben úgy látom, Balla könyve szerethető. Itt-ott ugyan megbotlik, ahogy maga a főszereplő, Andrič is, mégsem lehet szigorúan elmarasztalni – sem a könyvet, sem Andričot. Egyet hátralépve az érzelmi síktól az értelmi irányába, úgy foglalnám össze, hogy Balla nagyon mai könyvet írt: mai szereplőkkel, mai problémákkal, mai nyelven. Egy üveges tekintet, egy kifejezéstelen arc mögé néz, ahonnan semmi meglepőt nem látni, csak ezt az unalmas szlovákiai (közép-európai?) valóságot: szürke hiva-

talokkal, összemosódó kocsmákkal (nem olyan egyértelmű, hogy Ótátrafüreden vagy Kisújfalun vagyunk-e éppen), koszos garzonokkal, de rózsaszín köd, az nincsen, legfeljebb egy kis jótékony hatású kávégőz. Ez az unalom azért mégsem olyan rossz, a szavak valahogy megszépítik. Így történhet, hogy a szavakba foglalt unalom még Elvíra asszony lakását is megszépíti: „Annyi szöveg van a világon! Ebben a szobában is! És az egész lakásban! De hát kinek kellene mindezt elolvasnia? És minek?“ (100.)

És minek kellene éppen *A nagy szerelme*t elolvasni? Csak. Mert nem kell ahhoz negyvenes hivatalnok-írónak lenni, hogy magunkra találjunk Balla legújabb kötetében, feltéve, hogy gondolkodunk – legalábbis próbálkozunk vele – és/vagy kételkedünk és/vagy szeretünk kifejezéstelen arccal belül egy-egy keserűt nevetni. Biztosan kihagytam valamit a felsorolásból. Aki teheti, egészítse ki magának.

(Balla: Veľká láska. KK Bagala, Levice, 2015, 143 oldal, 10 €)

Štefan Papčo: *Miroslav*, bronz, 144x85x80 cm, 2014, fotó: Roman Popelár

MERVA ATTILA

AZ APOKALIPSZIS POSZTHUMÁN LOVASA

MICHAL HABAJ *CAPUT MORTUUM* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Az igazi költészet nem kínál választási lehetőséget. Kényszerhelyzet; kockadobás, melyben a költő feladata a sors számainak megfelelő elolvasása.
(Fülszöveg, a szerző fordítása)

Caput Mortuum, azaz „halott fej". Michal Habaj legújabb, 2015-ben megjelent verseskötete a fülszöveg alapján valóban nem kínál választási lehetőséget. Igazi költészet? – tehetjük fel a kérdést, s ahogy egyre inkább beszippant bennünket a habaji (apokaliptikus) szövegvilág, meg is válaszolhatjuk. (Igen, az). A kötetet 2015 októberének elején mutatták be Pozsonyban, az eseményről és az ott elhangzottakról Száz Pál tudósította az Irodalmi Szemle olvasóit.[1] A kötet szerzője a címmel kapcsolatban akkor (frappánsan) azt tanácsolta, hogy nézzünk utána a Wikipédián. Nos, a címnek az alkímiától kezdve a festészetig több lehetséges olvasata is van, a kötettel kapcsolatos hivatkozás talán az a szürkésbordó színárnyalat, mely a középkori vesztőhelyeken (a levágott fejekből kicsorgó) megalvó vérre emlékeztet, s amely egyben a könyvborító rácsozott mintázatának színe is.

A hároméves hallgatás után a költő valóban egy összetett, hangvételében és kontextusaiban is hullámzó kötettel jelentkezett. Eltűnt az előző kötetre jellemző strukturáltság, ám a szabadabb formai világot a már említett apokaliptikus hangnem teszi helyenként kötötté, pontosabban szólva, tematikailag behatároltabbá. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy témájában egysíkú kötettel állunk szemben, sőt. Az apokaliptikus próféciákat összehasonlíthatatlan szarkazmussal ábrázolja, nem beszélve a neoavantgárd elemek (ismétléses alakzatok, groteszk, helyenként szürreális képi világ) jelenlétéről, melyek már az előző kötetet is jellemezték. Ami viszont most nagyobb hangsúlyt kap, az a költészet (a költő?) társadalmi szerepvállalása, amelyről maga a szerző a kötet bemutatóján is beszélt. Szerinte a poézis s általában

[1] Bővebben lásd: http://www.irodalmiszemle.bici.sk/mhely/2457-mindennek-kaput. A letöltés dátuma: 2016. 01.29.

a művészetek elvesztették a társadalomszervező, formáló, bíráló stb. szerepüket, s ez magából a kötet hangvételéből is leszűrhető. Habaj ezzel próbál szembemenni, és elmondható, hogy ez részben sikerült is neki a kötet egyik legismertebb versével, mely a *Levél a befektetőnek* (*List developerovi*) címet viseli. A verset legelőször a Pravda napilap szombati irodalmi mellékletének címlapján publikálták, ami a szlovákiai viszonyokat tekintve nem egészen hétköznapi dolog. A költeményt Július Fujak kortárs szlovák zeneszerző megzenésítette, és a költő előadásában felvették a NE:BO:DAJ nevű formáció egyik lemezére.[2] Bár a vers a pozsonyi fejetlen, erőszakos és koncepció nélküli urbanisztikára próbál rámutatni, lényegében a közép-európai térség – sajnos – élő jelenségéről van szó, ezért is fordították le már több nyelvre a költeményt.

Visszatérve a kötetben lévő szövegekhez, első olvasatra talán kissé meghökkentő a merész hangnem, ahogy a lírai én „kioszt" bennünket. Azonnal „belecsap a lecsóba", a kötetkompozíció még inkább rásegít arra, hogy a megfelelően expresszív és a profetikus hangnem váltakozása egyensúlyban legyen. Ez a hangnembeli váltakozás végigkíséri a kötet verseit, melyeket nem igazán lehet ciklusokba tömöríteni, kivéve talán az első 27 oldal verseit, melyek eredetére az említett oldalon derül fény (a költő egy korábbi, ausztriai tanulmányútja során született töredékekről van szó). Ám e feloldás elolvasásáig nem igazán érezhető az, hogy töredékek lennének, illetve a kötet végéig nem igazán tekinthetőek „kívülállónak" e versek. Az ezután következő, váltakozó hangnemű időutazás végére tényleg egy dehumanizált világba való érkezés vár bennünket, amely inkább a gondolkodó ember talán kissé aggódó (belenyugvó) fájdalmát tükrözi, ám sosem ölt színpadias jelleget. A kötetben számos, erre utaló verset találunk, például a *Posztemberek* (*Postľudia*), a *6:66*, a *Vád* (*Obžaloba*) vagy a *Zarándok* (*Pútnik*).

A versek hullámzását afféle levezető szösszenetek töltik ki, melyekben az erotikus jellegű mozzanatok a maguk testi mivoltában vannak ábrázolva, oly mesteri módon, hogy az olvasó nem igazán érzi azt a mesterkélt sikamlósságot, amely egy-egy kortárs lírai alkotás kísérő jelensége. A cím nélküli, illetve a három ponttal jelzett ötsoros is a fentieket támasztja alá:

Csak egyszer történt meg,
hogy benned voltam:

Ezzel a két ujjammal,
melyekkel ma
az Alkotmányra esküszöm.

Az erotikus mozzanatokon túl ezek az átmeneti versek levezetésként is szolgálhatnak az expresszívebb hangvitelű szövegekhez, ilyen például a *Meditáció* (*Meditácia*) című költemény is, mely egyfajta visszautalásként hat az előző kötet meditatív verseire.

Az apokaliptikus hangnem, amely a kötet vezérfonalát képezi, gyakorlatilag még a fentebb említett levezető szakaszokban is érzékelhető. Érdekes a lírai én fenegyerekként való indulása, majd e hangnem magába fordulásai utáni megerősödése, ami egyfajta avantgárd jelleget ad egy-egy versnek: főként a tár-

[2] A dalról és a formációról bővebben: http://www.nebodaj.sk/diskografia--cd.html, hozzáférés dátuma: 2016.01.29.

sadalmi cél mentén íródott költemények ezek, melyek felhívás- vagy kiáltványjellege már nem az avantgárd erős jövőbe vetett hitét tükrözi, inkább a vég eljövetelét. Például a *Jövő* (*Budúcnosť*) című rövid költeményben:

Egyszer veszek neked egy villát,
a Slavín tövében,
a városra vagy a Dunára
néző kilátással,
amelyiket választod.

Vagy mindketten lágerben végezzük.

Szinte lehetetlen Michal Habaj új kötetét bárhová is besorolni, bármihez is kapcsolni, ezért recenzensként is rendkívül nehéz dolgunk van, hiszen a számítógépek, okostelefonok és az állandó onlinelét világában érdekessé tenni egy verseskötetet, mely ráadásul épp a fentiek által létrehozott poszthumán világról profetizál, nem egyszerű feladat. Viszont a szövegek mesteri megszerkesztettsége és a lírai én merész (s egyben mélyreható) szókimondása még a kortárs lírát nem igazán (értő?) kedvelő olvasók számára is komoly meglepetéssel szolgálhat. Zárszóként következzen a kötet záró figyelmeztetése:

Figyelmeztetés (Upozornenie)

E könyv olvasása nincs hatással a többi ember, társaság vagy korporáció viselkedésére. Ezért figyeljenek oda:

- a kommunikációs eszközökre, melyek információkat gyűjtenek és osztanak meg önökről,
- a szolgáltatókra vagy a munkaadókra, akik megfigyelhetik, hogy milyen könyveket vásárolunk, olvasunk és terjesztünk,
- az ártó médiumokra, melyek megfigyelik majd billentyűzetüket, könyvtárukat és magánéletüket,
- a titkos ügynökökre, akik megfigyelhetik önöket,
- az emberekre, akik önök mögött állnak.

(Michal Habaj: Caput Mortuum. Občianske združenie Vlna/Drewo a srd, Bratislava, 2015, 171 oldal, 10 €)

Miroslav Trubač: *Malomkerék*, színezett műgyanta, 50x70x50 cm, 2015, fotó: Daša Barteková

Michal Šuda: *Tisztelgés a karrierista előtt*, bronz, 57 cm, 2002, fotó: Daša Barteková

ARDAMICA ZORÁN

„FÖLDECSKE ÉS HALÁLOCSKA"

MÁRIUS KOPCSAY *JEDNOUHOLNÍK* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

„Dymiaci komín zhmotňoval nekonečnú vitálnu silu a potenciu komunizmu podobne, ako ejakulujúci penis."[1]

A szlovák irodalom középnemzedékéhez sorolt (ez nyilvánvalóan az irodalomtörténészi elkeseredettség létrehozta segédfogalom…) Márius Kopcsay eddigi számos szakmai elismerésével hívta fel magára a figyelmemet. Bátran kijelenthető: Márius Kopcsay prózája fokozottan nem a használt vulgarizmusok okán érdekes. Hanem:

A *Jednouholník*ot (magyarul *Egyszög*) azzal kaptam kézhez, hogy „sokban hasonlít a te prózádhoz…" Aki ezt állította, a publicisztikai stílus hatásán kívül bizonyára az abszurdra, groteszkre és az iróniára gondolt. S tagadhatatlanul ezek a Kopcsay-kötet világlátásának meghatározói.

Viszont a nyelv szintjén érdekes módon nem dominálnak. A beszédmód nyelvrétege nincs átitatva (annak ellenére, hogy a szerzőt reflektáló szakirodalom többsége is szinte axiómaként rögzíti ezek meghatározó jellegét, illetve ebből a tételből indul ki) – legalábbis nem teljesen, nem túl mélyen – az abszurd és a groteszk elegyével. Hiszen e kategóriák, sőt az esztétika felől nézve egyenesen minőségek (!) itt az ábrázolás tárgyaira és helyzetükre vonatkoznak, s nem a megszólalás verbális mivoltában gyökereznek. Kopcsay egyszerűen csak sokkal több alkalommal veszi észre és rögzíti (olykor filmszerű álrealizmusával) a normálisnak, racionálisnak nem nevezhető, csak éppen számszerű megjelenéseivel már a normálissal látszólag vetekedő gyakoriságú szituációkat. Szóval nem a próza abszurd mivolta hoz létre abszurd világot, s nem a próza hozza létre ezeket az alakokat és pozícióikat. Annyira nem tökéletes a társadalmunk, hogy kivételnek számíthassanak. Hanem éppenséggel tele az irracionálissá vált világunk és korunk ilyen elemekkel (lásd ehhez a cselekmény visszanyúlását 1989 elé), s a szöveg csupán – és a csupán itt nem lekicsinylő – ki-, be- és átemeli, majd tükörként az arcunkba nyomja ezeket. A Kopcsay-próza tulajdonképpen arra világít rá, hogy ma már nem létezik ún. normális, egyszerű ember, hanem a tömeg minden egyes egyszerű embere ironizált és abszurd pozíciója okán (főleg, ha annak tudatában is van!) önmagában véve különleges a gondolkodás és értelemszerűen az irodalom számára: ez a különlegesség pedig éppen abban áll, hogy az egyén a vélt norma szerinti egyszerű ember típusának ismér-

[1] „A füstölgő kémény hasonlóan testesítette meg a kommunizmus végtelen életerejét és potenciáját, mint egy ejakuláló pénisz." – 74. (Az idézeteket saját fordításomban közlöm – A. Z.)

veit is képtelen elérni vagy pedig hosszabb ideig fenntartani.

A szerzői nyelv nem törekszik stiláris bravúrokra. Ez nem egy divatos areferenciális lubickolás a nyelviségben, nincsenek a szöveg „megalkotottságában" rejlő óriási megfejtések. Mondhatni – szintén nem lekicsinylően – a nyelv földközelisége, mindennapossága, szemtelen egyszerűsége hitelesíti mind a szereplőket, mind pedig történeteiket. A recepció által jellemzőként felkínált irónia sem hatja át a textus nyelvi elemeit, a szerző nagyon tudatosan és nagyon gazdaságosan bánik vele. Leginkább szereplőinek megszólalása ironikus, a narrátor saját pozíciójában elég ritkán – viszont akkor a szövegkörnyezethez képest erős kontrasztot alkotva – folyamodik az irónia eszközéhez. (A mottóként kiemelt mondat például a kötet közepéből való, s az első 73 oldalon egyszerűen nem találunk hasonlóan erőteljes formulációt.) Nyelvi mivoltában az irónia olyan diszkrét, jelzésszerű megoldásokban, utalásokban tárul fel, ahogyan például a főszereplő Augustín beszélő neve fiatalkorának egyik augusztusi „kalandjához" (antikalandjához), illetve az életét meghatározó 1968. év augusztusához köthető. Egyenes, direkt módon csupán ritkán ironizál az elbeszélő én, olyankor azonban érezhető a kontraszt a búsuló értelmiségi alkoholista és a „szerzői" narráció között. Például: „Napokon v takejto nedôstojnej jame (a vonat WC-je – A.Z.) skončí všetko. Skončí tak väčšina prežitého času, akokoľvek iné a vzletnejšie sú naše očakávania. Naša chyba. Očakávanie je len predohrou nedočkania sa."[1] Néhol tehát – főként az alakok öniróniájának bevetésénél – inkább már cinikus, mint ironikus ez a látásmód: az ember tehetetlen cinizmussal reagál a világ (lásd ismét a helyet és a kort) normává rögzült irracionalitására.

Amennyiben valamiféle nyelvi bravúrra éhezne az olvasó, nem kell elkeserednie, hiszen a tény, hogy egy fikciós szöveg annyira valóságközeliként képes mutatkozni, mintha helyenként egy utcán bekapcsolva felejtett diktafonról írták volna le, s mégsem alulintonált, az önmagában szerzői bravúrt sejtet. Úgy stilizálni a textust, mintha nem lenne stilizálva, de mégis hitelesen működtethessen egy regényt, dicséretes nyelvi teljesítmény.

A regény szerkezete ugyancsak szándékosan egyszerű(sített): A roppant érzékeny, befelé forduló főszereplő egy fellépéséről vonaton utazik haza, s a feltűnő helyszínek, megjelenő és felsejlő alakok (plusz némi alkohol) felszabadítják emlékeit, régi vágyait, melyek a jelenben, az önmagáról való gondolkodással váltakozva rajzolják meg alakját és pozícióját. Tulajdonképpen egy elbeszéléshez sem túl sok ez, mégis elegendő teret nyit.

Kopcsay regényének – hasonlóan más műveihez (ez megérne egy bővebb komparatív vizsgálatot) – a mindennapok működésképtelensége az egyik, s normális jövőbeli kifutásuk lehetetlensége a másik tárgya. Minél inkább kutakodik valaki saját múltjában, a tőle független és függő események láncolatában, annál inkább kénytelen ráeszmélni a fájdalmas reménytelenségre.

A lúzer figurák, outsiderek típusai – mind a társadalommal, mind pedig saját privát környezetükkel hadban, de minimum konfliktusban állnak, leginkább önmagukkal nem békéltek még meg. E megbékélésnek ellenállni igyekvő megbékélés folyamata ez a regény. Illetve gyanús,

[1] „Befejezésül egy ilyen méltatlan lyukban végzi minden. Így ér véget a megélt idő zöme, bármennyire mások és magasröptűek az elvárásaink. A mi hibánk. Az elvárás csupán a be nem teljesülés előjátéka." – 113.

hogy e folyamatnak csupán egyik stációja. A groteszk és az abszurd nem elsősorban nyelvi eredetű, hanem a mindig csalfán ígérgető remény és a felismert kilátástalanság és tehetetlenség kontrasztja hozza létre. Az emlékeiben bambán és leginkább passzívan, az önigazoláshoz is túl kevés aktivitással kotorászó főszereplő állapotát leginkább a frusztráció, a szkepszis, a vágyakra és álmokra való rezignálás jellemzi, amely azonban mindig fokozható, s a felismerés pillanataiban tetőzik – Kopcsay az elviselhetetlenséget nem csupán az antihős alkoholizmusában pácolja, de a csúcsponton kimenti szereplőjét a realitásból és egy vízióba menekíti, ahol a legbrutálisabb forgatókönyv megvalósulása után is lehetséges még a felébredés.

Valószínűleg nem lenne teljesen korrekt nemzedékregényként kezelni a művet, ám kétségtelen, hogy aki beleéléssel olvas, az leginkább akkor lehet sikeresen empatikus befogadója a kötetnek, ha 1966 és 1972 között született bele a szlovák valóságba, megélte a ’89 előtti és utáni éveket, valamint abba a nehezen definiálható és mára szilánkjaira hulló szlovák(iai) társadalmi középrétegbe tartozott, tartozik vagy megpróbált, szeretett volna tartozni, amelybe a regény szereplője – a számos stilizált, ám mégis felismerhetően önéletrajzi elem miatt tán büntetlenül is kijelenthető: és amelybe Kopcsay is tartozik. (Ha valaki ráadásul éppenséggel ma már nem aktív vagy épp nem sikeres zenész, akinek továbbtanulását apja ’68 utáni káderlapja befolyásolta, s aki anno nem egyszer tehetetlennek, bénának, lassúnak bizonyult kamaszkorában, hát...)

Noha „bunkó” rockereken, netán absztrahálóan „pinkfloydos” entellektüelleken kívül a többi, mára értelmiségi pályára sodródott negyvenesnek is nehéz, valamint elég ciki átélni általában a szinti pop, a Depeche Mode és urambocsá’ az OMD (!!!) iránti rajongást (annál abszurdabb és [ön]ironikusabb a dolog, minél inkább érintett az olvasó ebben az átélésben...)… Azért, vagy tán épp ezért (!) az a beleélő olvasási stratégiát választó befogadók részére tökéletesen világos lesz, mennyire frusztráló az álmok megvalósíthatatlansága. Még abban az esetben is, ha történetesen egy másik pályán relatíve sikeresnek mondható a frusztrált szereplő/olvasó.

A hitelesség pikantériájához: a regényben sokszor említett, már-már leitmotívummá izmosodó reália, az önmagában is többszörösen ironikus More of Slovak Music to the Slovak Radio című dal valóban létezik, megtalálható a neten, az író (aki a főszereplőhöz „hasonlóan” zenész is) soundcloudján… Pedig nem az az igazán érdekes, hogy mennyire autobiografikus a regény, hanem az, hogy mennyire fogod az elolvasás után úgy érezni, ez rólad szól. Pont annyira vagy te is outsider, olvasó.

Az alapkérdés: hogyan fogható meg az értelemnélküliség és jövőtlenség, sőt a megélt múlt végleges elvesztése, megismételhetetlensége felismerésének és megélésének állapota. A regény erejét adó (potenciális) felismerés: ez a kérdés nem csupán a lúzereknek lehet fontos, de fontos kell legyen minden gondolkodó olvasó számára. Mert a valóság („Ľudia v kostole sa rozospievali, vonku sa pomaly zvečerievalo a cez barokové okná sa dnu vkrádal socialistickorealistický súmrak letného večera na sklonku studenej vojny.”)[2] és a reá adandó emberi válasz kényszere egyszerűen nem válogat.

(Márius Kopcsay: Jednouholník. KK Bagala, Bratislava, 2014, 168 oldal, 7 euró)

[2] „A templomban énekelni kezdtek az emberek, kint lassacskán alkonyodott, és a barokk ablakokon át belopózott a hidegháború végi nyáreste szocialista realista szürkülete.” – 130.

SZÁSZI ZOLTÁN

LASSÚ FORGATÁS, KERETJÁTÉKKAL, SOK ÉRZELEMMEL

PETER BALKO *VTEDY V LOŠONCI* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Tizenkét önállóan is jól működő történet, két levél keretnek, egy lassú, szürreális jelenetekkel, vintage hangulatú és olykor valós archív felvételekkel, erősen az érzelmeket piszkáló betétekkel megtűzdelt film forgatókönyve – is lehetne! Amely egyszerre kínzó önvallomás, kamaszkori eseményekről szóló poszttraumatikus jelentés, gunyoros és nagy vonalakkal felvázolt sajátságos, kétnyelvű környezetben játszódó (korántsem ifjúsági vagy gyerek-) regény. Kiváló helyzetrajz és erős képekkel dolgozó felnőttmese. Jó szerkezetű, filmszerű, tudatosan hol nyújtott, hol feszített tempójú, egyszer száraz és beszámolószerű, máskor meg irdatlan nagyot érezni és éreztetni akaró írás ez a könyv. Rejtélyes szöveg, mert szerintem igazából azoknak tudnak megnyílni és maradandó élményt adni Peter Balko könyvének olykor hátborzongató történetei, akik maguk is hasonló környezetből jönnek, tehát vegyes lakosságú, peremvidéki, kissé provinciális, kissé belterjes várost tudhatnak szülőhelyüknek, gyerekkori lakóhelyüknek. De bárki másnak is, aki nyitott egy ilyen világra.

[*Aki még játszott a porban*] Peter Balko a rendszerváltás előtti évben született, ő a *Vtedy v Lošonci* (*Akkor Losoncon*) című regénye alapján ahhoz a korosztályhoz tartozik, amelynek szülöttei még reális díszletek és kellékek közt, azaz nem is díszletek és kellékek közt, hanem magában a változó világban voltak gyerekek. A szerző szövegéből nyilvánvaló, hogy hősei nem a virtuális, világhálós cyberlétben, játékkonzolok és monitorok előtt senyvedték végig gyerek- és kamaszkorukat. Porban játszottak, régi padlásokon kutattak, temetőkben bújócskáztak, csúzlival vagy légpuskával vadásztak, gombostűvel horgásztak, ablakokon leselkedtek, egymásra irigykedtek, és kiálltak egymásért. Izzadt tenyérrel bámulták korosztályuk hirtelen megnőiesedett lányait. Elviselték és nagyon nem tudtak mit kezdeni az akkoriban (az ezredforduló környéke) szinte állandóan változó iskolai előírásokkal és módszerekkel, a rájuk szakadt szabadsággal, a hirtelen és túladagolt demokráciával, amiben ők még nem, a szüleik pedig már nem tudtak tájékozódni.

[*Ismerős helyeken*] Peter Balko jól megírt regényének konstrukciója gondosan tervezett. Van egy lineáris történetvonal: egy barátság története, Peter, azaz másik nevén Leviathan és Koloman-Kálmán, azaz másik nevén Kápia, a két alig tízéves kisvárosi srác talán életre szóló, talán már régen elfelejtett és csupán e könyv miatt

újraálmodott vagy kitalált, regénnyé formált fura barátságának a története, ez a vezérszál. Lošoncon élnek, a helyszín reális és pontos, erre azért is ügyel szerintem a szerző, mert egyféle etalonját kívánja mutatni a vegyes lakosságú peremvidéki városkának, amire Losonc, azaz – bocsánat – Lošonc (s nem Lučenec) kiválóan alkalmas. Nagy múltú, sok háborút, pusztulást túlélt város, benne néhány tősgyökeres polgárral, meg sok mindenféle jöttment népséggel, városlakókkal és idegenekkel, lokálpatriótákkal és lumpenekkel. Szlovákok, magyarok, cigányok, zsidók éltek itt békében egymás mellett, ám a történelem felforgatta életüket, s érdekes módon ez a nagy kavarodás, az identitás meggyengülése, elvesztése, a bizonytalan egyének céltalan imbolygása teszi különösen figyelemreméltóvá ezt a regényt – amelynek, remélem, lesz magyar fordítása is, hiszen sok olyan dologra nyit, amit érdemes megismerni, s amit csak a lošonciságot szlovákként megélő európéer gondolkodású, de nemzeti hovatartozását vállaló intellektuális fiataltól lehet megtudni. És érdemes is megismerni ezt az aspektust, rálátni és megismerkedni vele egy ilyen regényen át pedig nagy élmény.

[*Véres vígjáték drámai elemekkel, gyerekfilmként*] A regény története egyszerre elmesélhetetlen és akár három mondatba is bele- vagy összefoglalható. Vázlatszerűen, szinte hanyagul felvetett képek, amelyek egy nagyon lassú tempójú filmként bemutatják, milyen lehetett gyereknek lenni az ezredforduló idején egy kisvárosban, Lošoncon. Úgy, hogy az ember legjobb barátja egy félárva, aki a barátját mentve, őt megváltva, talán helyette is a világon bosszút állva, vagy magát feláldozva életének nyomatékos változását várva előre megfontoltan válik gyilkossá nagyapja tőrével. Azt a fiút szúrja le, aki a lányt, az elérhetetlen lányt próbálja birtokolni, vagy legalábbis így véli. Ugyanebbe a számukra elérhetetlen lányba szerelmesek ők ketten, a két barát. Mindkettőjüknek defektes, furcsa az élete, elég elviselhetetlennek látszó a sorsa, de mintha ez sem zavarná őket, csak úgy léteznek a világban, nem zavartatva magukat semmitől. Leviathan Peternek, az írónak, aki már íróként pozícionálja magát a regényen belül is, a bumfordi testalkata, mohósága, lustasága és hízékonysága miatt vannak skrupulusai, Koloman-Kálmán Kápiának meg halmozottan hátrányos a helyzete, félárvasága, fura családi öröksége, sejtetett származása miatt. A két ugyancsak ellenpólusos figurának az ábrázolása rendkívül jól sikerült a szerzőnek. Nemcsak felületi képeket ad róluk, nemcsak üres szituációkat ír le, hanem mélyen megélt élmények, titkok, álmok és szövetségek játékát bontja ki Peter Balko, akinek a gyermeki kegyetlenség és tisztaság egyszerre jelen lévő, tapintható ábrázolását sikerült elérnie. Ez a korosztály mintha még szeretne nagyot érezni, nagyon érezni. A könyv értékét számomra kissé rontja a didaktikussá vált lezárás, az érzelmes helyett talán már érzelgősbe hajló, de egyszerre elidegenítőnek is tűnni akaró levél, amivel Koloman-Kálmán Kápia elköszön az írótól, Leviathantól, Petertől, s itt, csak ebben a levélben szólítja így, soha előtte máskor nem. S ez mintha egy nagy leleplezés lenne, ha lenne. De a végére elfáradt a történet gombolyításában az író. Ettől függetlenül az egyik legjobb mai szlovák nyelven megjelent regénynek tartom Peter Balko *Vtedy v Lošonci* című könyvét, s nagyon ajánlanám az olvasóknak. Remélem, hamarosan magyarul is hozzáférhető lesz. Magam is szívesem belefognék a fordításába! Szóval *Egyszer, valamikor Lucsenyecen…*

(Peter Balko: Vtedy v Lošonci. KK Bagala, Levice, 2014, 200 oldal, 10 €)

POLGÁR ANIKÓ

FEJVESZTETT APUKÁK, DZSUNGELBE VÁGYÓ HERCEGNŐK

(ALEXANDRA SALMELA *KIRAHVIÄITI JA MUITA HÖLMÖJÄ AIKUISIA* ÉS *ŽIRAFIA MAMA A INÉ PRÍŠERY* CÍMŰ KÖTETÉRŐL)

A pozsonyi születésű, jelenleg családjával Finnországban, Tamperében élő szerző első gyerekkönyve, a *Žirafia mama a iné príšery* (*Zsiráfanya és más szörnyek*) 2013-ban egyszerre jelent meg szlovák és finn nyelven (finn címe: *Kirahviäiti ja muita hölmöjä aikuisia – Zsiráfanya és más agyament felnőttek*). A mesék egy részét az írónő először szlovákul írta meg, majd saját maga fordította finnre, később a két különböző nyelvű szövegváltozaton egyszerre dolgozott, és saját nyilatkozata szerint nehéz lenne megállapítani, melyik az eredeti, és melyik a fordítás. Bár a két változat között csak minimális eltéréseket találunk, a két alcím mégis két különböző nézőpontot takar. A finn alcímben szereplő „hölmöjä aikuisia" (agyament felnőttek) kifejezés arra hívja fel a figyelmet, hogy felnőttek és gyerekek konfliktusairól, agyament nevelési módszerekről, visszagyerekesedett felnőttekről lesz szó a kötetben. A szlovák alcímben az „iné príšery" azt hangsúlyozza, hogy emberek és állatok keveredéséről, mesebeli szörnyekről, a klasszikus mesék árnyoldalairól olvashatunk majd, s talán kissé a rémtörténetek hangulatából is részesülünk. A főcímből sugárzó humor mindkét változatban kedvesen ellensúlyozza ezeket a komoly, esetleg hátborzongató előérzeteket.

A kötet (melyet egy finnországi recenzense, Päivi Heikkilä-Halttunen anarchista mesekönyvnek nevezett) 21 rövid történetet tartalmaz, melyek alkalmasak a kezdő olvasók számára önálló olvasásra, felolvashatók az óvodás vagy kisebb gyerekeknek, de biztosan jól szórakoznak rajta az abszurd humor iránt fogékony felnőttek is. A történetekben szó van néha-néha zsiráffá vagy elefánttá változó anyukákról, akik a gyerekelőadáson képesek beülni az első sorba; egy majomhercegnőről, akit kislányként a szülei hercegnőnek neveltek, ám ő mégis a dzsungelbe vágyott; a kalózok fogságában kiszáradt vízisellőről, aki

egy lavórban tér magához; a gyerekjavító-műhelyről, ahová a „tökéletes" szülők viszik tökéletlennek vélt kisfiukat. A mesékben a felnőttek „agyament" ötleteit, erőszakos nevelési módszereit és egyéb jellembeli hibáit a világra más szemszögből néző gyerekek leplezik le. A család hétköznapi történéseibe magától értetődő módon lépnek be a meseszereplők, s a klasszikus mesék alakjai is úgy viselkednek és hasonló problémákkal szembesülnek, mint a mai gyerekek.

A mesék gyakran a felnőtt- és gyerekgondolkodás egymásra vetítésén, felcserélhetőségén alapulnak, s előfordul, hogy ehhez valamely, az alapötletet meghatározó szójáték is járul. A hullámvasút megnevezéséből indul ki például a *Horská dráha* (a finn változatban *Vuoristorata*) című történet, melyben egy anya a lányával egy erdei kirándulás során él át vidámparki kalandot. A szerepek megcserélődnek, a gyerekesen viselkedő anyát megfontolt kislánya nem tudja visszatartani, hogy bele ne ugorjon egy farönk belsejében megnyíló alagútba, mely egy medve barlangjába vezet. Az anya, bár a szerencsétlen esés után a lábát töri, megint fel szeretne kapaszkodni, hogy újra lecsússzon, erre lánya megígéri neki, hogy ha meggyógyul a lába, elviszi majd a vidámparkba. A hullámvasútnak mind a finn, mind a szlovák megnevezésében szerepel a hegy szó, így a hegyi kirándulás mint a vidámparki szórakozás előképe a nyelvből adódik (ha magyarul íródna hasonló mese, a hegyi útvonalat nyilván a tenger hullámai helyettesíthetnék).

A mesék gyerekszereplői többnyire életrevalók, s nem egyszer talpraesettebbek és józanabb gondolkodásúak, mint a gyerekek sorsát is a kezükben tartó felnőttek. A *Fejvesztett apuka* (*Bezhlavý tatko*, *Päätön isi*) című történetben az óvodás kisfiú magától értetődő természetességgel vált át egy másik szerepbe, s a felnőtt segítségét igénylő gyerekből a feledékeny apját irányító, önálló fiú lesz. A mese alapja itt is nyelvi eredetű, egy közhely megelevenedéséről, szó szerinti értelmezéséről van szó: Alan (Allu) papája annyira feledékeny volt, hogy az egész család azon kesergett, hogy ha ez így folytatódik, egyszer még a fejét is elhagyja valahol. A rossz előérzetből valós esemény lesz: egy napon csak egy fej nélküli test jön a kisfiúért az óvodába. A sikertelen óvodai keresgélés után Alan eltökélten elindul, hogy hazavezesse apukáját, útközben azonban eltéved, s útbaigazítást kér egy furcsa parkban, melyben egy különös, panaszosan visító labdával focizó nagyfiúkat meg egy a padon ugrándozó, pufók bírót talál. Miután kiderül, hogy a vicces labda nem más, mint Alan apukájának a feje, a fiú határozottan közbelép, otthon pedig minden teketória nélkül, igazi ezermesterként csavarozza helyre papája fejét, szupererős megacsavarokkal. Hasonló ügyességgel és vehemenciával intézkedik Ossi és Issa, akik megmentik és a kimerültség fája alól hazahozzák kisebbik anyukájukat (két anyukájuk van ugyanis, egy kisebb és egy nagyobb), továbbá Vavro (Lauri) és Lulu, akik a zsiráfanya segítségével változtatják vissza Vavro unalmassá és hétköznapivá lett anyukáját szórakoztató elefántmamává.

Tanulságos a szlovák és finn változatban lévő nevek összehasonlítása, ezek ugyanis jelentésükkel, etimológiájukkal vagy hangzásukkal gyakran alátámasztják a történéseket. Előfordul, hogy a finn és szlovák változatban ugyanaz a név szerepel (például Tomi, Juri, Vitrok, Softar), olykor kisebb fonetikai vagy írásmódbeli

eltéréssel (Adalmína és Adalmiina, Íií és Iii). Ritkábban előfordul, hogy két olyan, gyakran használatos névről van szó, melyek egymás megfelelői a két nyelvben (például Janko és Juha). Gyakoribbak a különböző nyelvváltozatokhoz a történet belső logikájából adódó hozzárendelések, például a hallá változott kisfiú neve hangzása alapján a finn, illetve a szlovák hal szóhoz (ryba, kala) igazodik (Robo és Kalle: az ő nevükből lesz Roboryba, illetve Kallekala). Pomppuliina és Skákalka neve mindkét nyelvben az ugrálással függ össze.

A gyerekjavító-műhely (*Opravovňa detí, Lapsikorjaamo*) című mese középpontjában álló család tagjainak jelleme a nevekbe van kódolva. A neve alapján mindig sikeres apa, aki soha nem maradhat alul, a szlovák változatban a Slávoslav, a finnben a Valio nevet viseli. A szlovák név alapszava a dicsőség jelentésű sláva szó: a fennkölt hangulatú összetett szó a romantikát idézi. A finn Valio név etimológiailag a 'kiválasztott' jelentésű *valittu* melléknévi igenévvel függ össze (ugyanez az elnevezése a legismertebb finn tejipari cégnek, arra célozva, hogy első osztályú termékeket hoz forgalomba). Erre a kereskedelmi aspektusra utal az a gesztus, mikor az apa a Tökéletességgyár (Továreň na dokonalosť, Täydellisyystehdas) pultjára helyezi a gyerekét, azzal a megjegyzéssel, hogy egy hibás példányt hozott cserére. Mivel az ügyintéző szerint a gyereknek már lejárt a szavatossági ideje, kénytelenek őt elszállítani a Központi gyerekjavítóműhelybe (Centrálna opravovňa detí, Lasten keskuskorjaamo). A hibásnak ítélt gyerek anyukája a szlovákban a Zlatica (a magyar Aranka megfelelője), a finnben Lempi (a szerelmet, kedvest jelentő finn *lempi* közszóból, melynek a Kalevalában szereplő Lemminkäinen is a származéka). Beszélő neve van a gyermeküknek is (a szlovák Milko a kedves jelentésű *milý* közszóval függ össze, a finn Sulo pedig bájat, kecsességet, kellemet jelent). A mese feszültsége éppen Milko (Sulo) nevének jelentése és a fiú jelleme között van. A fiú nem az az aranyos, közkedvelt gyerek, akivel a vendégek előtt lehet dicsekedni, holott tulajdonképpen más jellembeli hibája nincs, ám a tökéletes teljesítményekre, kiugró eredményekre vágyó szülők azzal nem elégszenek meg, hogy fiuk egyszerűen csak egy szeretni való, átlagos kisgyerek.

Ez a mese (ahogy az elhanyagolt vagy túlpátyolgatott, félreértett gyerekek további történetei is) azzal végződik, hogy a gyerek megszökik agyament szüleitől. A szökés néhány esetben a mesevilágba elvonulás, a hétköznapiból a fantáziatérbe történő átlépés, vagyis a metalepszis jegyeit viseli magán, például a hercegnőruhák és -kellékek felpróbálása elől félmeztelenül egy fára felugró Adalmína; a királyi társaság és a kérők elől önként egy toronyba vonuló Matilda; a gyereket születésnapi ajándékokkal elhalmozó, ám vele játszani nem hajlandó vendégek elől egy papírsárkánnyal elmenekülő Šimon (Sami) vagy a palotát építő, gyerekükre nem sok figyelmet fordító szülei elől kalóznak állt Petra (Mimmi) esetében.

A címadó *Zsiráfanya* a gyerekek játékos kedvéhez igazodó felnőtt szimbóluma. Látszólag ugyan szörny (príšera), ahogy a szlovák alcím hangsúlyozza, de egy olyan jóságos szörny, akinek segítségével megtörhető a hétköznapok unalma. Egy gyerek számára kínossá is válhat ugyan, ha anyukája egyszeriben valamilyen állattá maszkírozza át magát, de az igazán tartalmas élethez mégiscsak hozzátartozik, hogy a gyerekek legalább

hetente egyszer kitombolják magukat a zsiráfanya nyakán csúszdázva vagy az elefántmama hátán játszadozva. Hasonlóan jóindulatú a sárszörny (Blatová príšera, Löllöhirviö), akiről kiderül, hogy tulajdonképpen egy eltévedt sárkány. A látszólag szörnykülsejű dinoszaurusz, Rororo pedig egy rovaroktól félő, morcos öreg bácsihoz hasonlít, aki végül megsajnálja és befogadja barlangjába az aprócska, fázós és éhes Ííít. A kötet történetei különállóak, szereplőik nem ismétlődnek, legfeljebb a hasonló szituációk, hasonló gyereksorsok, a klasszikus mesék felhasznált toposzai (például utalás a Jancsi és Juliska mézeskalácsházának motívumára vagy a toronyba zárt királylányt őrző sárkány alakjára) kötik össze őket. Kivételnek számít a kötetet keretbe záró nyitó és záró mese: mindkettőben szerepel a címadó zsiráfanya és ugyanazok (az állattá vált anyukákkal a szavannára elvágtázó) gyerekek. Mindkét mese ezzel, a szavannai játék motívumával végződik, a záró mese (s ezzel az egész könyv) utolsó szavai ennek a játéknak a boldogságát hangsúlyozzák („a sú šťastní", „ja olivat onnellisia"). Ennek a szeretetteli iróniával megírt és illusztrált könyvnek a fő hozadéka éppen ez a fantáziavilágot kitágító, örömteli kacagásba torkolló, megkötések nélküli vidámság.

Salmela meséi az abszurd humorú angol gyerekirodalommal (például Shel Silverstein gyerekverseivel, melyeket magyarul Varró Dániel fordításában ismerhetünk), valamint a kortárs finn gyerekirodalom néhány megnyilvánulásával rokoníthatók. Tiina Nopola és Mervi Lindman magyarul és szlovákul is olvasható Sári-könyvei is (a szlovák fordítás Zuzana Drábeková, a magyar Kovács Ottilia munkája) a gyermeki és felnőtt kommunikáció különbségeire mutatnak rá, mint Salmela meséi, ám míg a Sári-történetek (a finn eredetiben Siiri) a hétköznapi keretek között maradnak, a szlovák írónő a realitás szűkösnek vélt kapuit az abszurd irányába nyitja, a felszabadult gyermeki képzeletvilágból inspirálódva. A Zsiráfanyához hasonló a világlátása Aino Havukainen és Sami Toivonen kreatív ötletekben tobzódó és energikus, érdekes műfajú (többnyire szakkönyvparódiaként is olvasható) Tatu és Patu-sorozatának, mely a szöveg- és képi elemeket egyenrangúként kezeli.

A *Zsiráfanya* festést és a kollázst ötvöző, fantáziadús illusztrációit Martina Matlovičová készítette: az erőteljes, ragyogó színek és a kreatív humor a lényegre törő, szigorúan megszerkesztett szöveg méltó kiegészítői. Az illusztrátor finn és szlovák újságkivágatokkal is dolgozik, felerősítve ezzel a vállalkozás multikulturális jellegét. A képi elemek ismétlődései megtörik a szövegükben különálló mesék elszigeteltségét: a zsiráfanya és az elefántmama képe például a *Mississippi hajósai* című mese ábrái között is felbukkan. A belső borítók függönyképei a kötet meséinek színjátékjellegét hangsúlyozzák: az indításkor még csak a leeresztett függönyök közül, óvatosan előkandikáló fél-zsiráffej a záró képben válik egész mosolygó arcával, tarka foltos nyakával együtt láthatóvá, s a függönyök felhúzása után a mesék valamennyi szereplője vele együtt szórakozik.

(Alexandra Salmela: Žirafia mama a iné príšery. Artforum, Bratislava, 2013, 92 oldal, 14,9 €; Alexandra Salmela: Kirahviäiti ja muita hölmöjä aikuisia. Teos, 2013, 96 oldal. Mindkettőt illusztrálta: Martina Matlovičová)

HAKLIK NORBERT

ORAL HISTORY
VERONIKA ŠIKULOVÁ *MENETTÉRTI* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Mi sem szemlélteti egyértelműbben a XX. századi gondolkodás anakronisztikussá válását, mint ahogyan újabb és újabb kortárs irodalmi művek szökkennek szárba a „nemzeti sorskérdésekre" reflektáló irodalmi hagyomány talaján úgy, hogy éppen a nemzeti narratíváról választják le a történelmi-politikai események mentén (is) szerveződő elbeszélést. Ezek a művek kiemelik a nemzeti történelem kereteiből a cselekményt, és egy tágabb, közép-európai narratíva részeként értelmezik. Ez a látásmód szemlátomást nem csupán újszerű, hanem korszerű is egyben. Erre a közelmúltban jó néhány olyan mű recepciója szolgáltatott bizonyítékot, amely másfél évtizeddel ezelőtt szinte teljesen visszhangtalan maradt, azonban most, újabb kiadásban lelkes méltatásra ragadtatja az ítészeket. Egy Magyarországon élő szerző szlovákiai vonatkozású művét állítandó példaként érdemes megemlítenünk Száraz Miklós György *Lovak a ködben* című regényét, amelynek első megjelenése nem vált irodalmi eseménnyé másfél évtizede, amikor a Nyugat-centrikusság, illetve a Kárpát-medencére összpontosító érdeklődés egymást kizáró ellentétpárrá, a pártpolitikai preferencia szemléltető eszközeivé merevedtek. Száraz regénye egy rozsnyói lány budapesti kalandjai és otthonról hozott emlékei mentén épített fel egy közös, szlovák-magyar elbeszélést, s maradt – másfél évtizeddel ezelőtt – szinte visszhangtalanul. Mostanság azonban mintha elvégződni látszódnék a Trianon előtti Magyarország sírja feletti gyászmunka, és a múlt helyett, amely a történelmi emlékezetben minduntalan egyetlen, kizárólagos tulajdonosért és értelmezésért kiált, mintha egyre inkább a közös jelen, és következésképp a közös jövő lehetőségei felé fordulna a figyelem. Ebben a közegben Száraz kötete már egészen másképp szól, sorra jelennek meg róla a dicsérő kritikák, amelyek némelyike remekműként ünnepli.[1] Pedig a szöveg ugyanaz maradt, mint ami tizenöt esztendeje volt. Az olvasó, a befogadó közeg változott.

Azonban úgy írni meg egy egyediségében is jellegzetes történetet, hogy szálait nem feltétlenül próbáljuk a nemzeti narratívával párhuzamosan szőni, nem csak magyar jelenség. Száraz regénye mellé kívánkozik a könyvespolcon a szlovák írónő, Veronika *Šikulová Menettérti* (eredetiben: *Miesta v sieti*, azaz *Helyek a hálóban*) című regénye, amely szlovák részről beszél ugyanarról a jellegzetesen közép-európai történetről, amelyről Száraz munkája is, és ahhoz

[1] Lásd Kabdebó Lóránt: *„Egy alapregény" (Száraz Miklós György prózairói világa)* című írását, in Aracs, 2015/3. 116–122.

hasonlóan egyszersmind a kizárólagosságra törekvő nemzeti narratívák téves voltára is rámutat. Arról a jellemzően közép-európai valóságról szól, amelynek esszenciáját az írónő a kötet prózaversfejezeteinek egyikében ekképpen fogalmazza meg: „a történelem nem dunna amit fel lehet rázni bár minálunk Szlovákiában meg otthon is mindig mindent felráztak mint a dunnát a történelmet is".

Az idézetben szereplő országnevet bármely más térségünkbeli államával be lehetne helyettesíteni. A történet legfőbb helyszíneként szolgáló település, Cseklész ugyanis jellegzetesen középeurópai vándorutat járt be anélkül, hogy bármerre is elmozdult volna a térképen. Trianon után Čeklísként az újonnan megalakult Csehszlovákia részévé lett, majd az első bécsi döntés értelmében 1938. november 8-án Cseklészként visszakerült Magyarországhoz, azonban pár hónappal később, 1939. március 14-én a magyar kormány elcserélte más területekért. Ezzel az abszurd „helybenvándorlással" még a regényszereplők is oly nehezen tudnak lépést tartani, hogy gyakran ki kell javítaniuk magukat, amikor helységneveket emlegetnek: „ő gyakrabban járt Čeklísbe vagyis hát Bernolákovóba", vagy: „jöttek és hoztak Pustafedémešről vagyis Úľanyból paprikát és kukoricát".

Ebben az egyediségében is jellegzetesen közép-európai községben él az a család, amelynek ágai-bogai az egész hajdani Monarchiát teleszövik: a félig vagy tán egészen magyar ősök mellett legyen elég ehelyütt a szlovák nemzeti felkelésben elesett nagyapát, Jožkót említenünk, aki a Romániához csatolt Nagylakon született szlovákként. A család történetét az asszonyok három nemzedéke – Jolana, a nagymama, Alica, a lánya, valamint unokája, Verona – beszéli el. Ez utóbbit alkalmasint hajlamosak lehetünk a művet jegyző Veronika Šikulovával azonosítani. Ezt az értelmezést bátorítja is a szöveg, a regénybeli Verona, valamint az írónő életrajzi adatainak egyezésével, valamint azzal, ahogyan közvetlenül is hivatkozik a szöveg az írónő édesapja, Vincent Šikula *Mesterek* című művére, valamint az író-apa recepciójának fordulataira. Azonban a *Menettérti* esetében nem csupán ezek az egyezések felelősek a referenciális olvasat csábításáért, hanem az is, ahogyan a családtörténet elbeszéltetik. Ugyanis a családtörténetet elénk táró asszonyok – az egyetlen Veronát kivéve, akinek a fejezetei központozás nélkül, merész képzettársításokkal és szaporán váltakozó, expresszív képekkel, sodró prózaversben íródtak – éppen úgy szólalnak meg, mint amikor felmenőink, akiket gyermekkorukról és azon közös őseinkről faggatunk, akiket nekik igen, nekünk azonban már nem adatott meg személyesen ismerni, beadják a derekukat, és beszélni kezdenek. A regény elbeszélői időnként még azt is megengedik maguknak, hogy a számukra megrázó, avagy kellemetlen témákat rövidre zárják, mint például, amikor Jolana szeretett testvéréről szól így: „legkedvesebb bátyám, a Lajči, akit szándékosan nem emlegetek itt, vagy csak keveset, mert különben sírnék". És mivel a szereplők egyazon család történetét beszélik el, elkerülhetetlen, hogy olykor másképp emlékezzenek ugyanazokra az eseményekre. Ez izgalmas dinamizmusra teremt lehetőséget, amelyet Šikulová nem is hagy kiaknázatlanul. Jolana, arról beszélve, hogyan értékesítette a tőle kapott ékszereket annak érdekében, hogy segítsen a kommunista hatalom által bebörtönzött Štefanon, elmondja: az aranyat

átadta a férfi húgainak, az ügyvédeket pedig az általa hátrahagyott Tatra gépkocsi árából fizette, és csak egy gyűrűt, egy karkötőt, valamint egy rubintköves keresztet tartott meg, emlékbe. Ezzel szemben Jolana lánya, Alica, valóságos kalandregényként mutatja be ugyanezt a történetet. Ő fontosnak tartja elmesélni, hogy anyjával a szőlő közepén ásták el „a kincset", és az ékszerek további sorsát illetően is egészen más részletekre helyezi a hangsúlyt: „Mikor azonban Štefan bácsi bekerült a kórházba, meg kellett fizetni a gyógykezelését. Egy Bohm nevű orvos gyógyította. Anyám akkor, mintha csak paszternák lenne, kiásta az aranyat, és darabonként adogatta el, hogy ki tudja fizetni a kórházi számlát. Csak a kékköves gyűrűt tartotta meg, a láncot a nagy, rubintköves aranykereszttel, és a karperecet, amely állítólag negyven dekát nyomott."

Olykor tehát feleselnek egymással a *Menettérti* lapjain a család különböző nemzedékei. E magánbeszéd-szimfónia ritmusát a cseklészi ház mellett elhaladó vonatok zakatolása tartja ütemben. A vasútra tett utalásokból és a vonaton tett utazásokból, valamint a pályaudvarokon megélt eseményekből Šikulová gazdag magánszimbolikát teremt. És itt nem csak arról van szó, hogy mint a mozdony füstje, úgy legyinti meg, lengi körül, itatja át, csapja meg, vagy fojtogatja a történelem a regény szereplőit. Az írónő odáig szövögeti ezt a szimbolikát, hogy az egyik prózaversfejezetben már önreflexív metaszövegként is használja, megfogalmazandó a jó szöveg ismérveit: „ha hangosan olvassa valaki a leírt szöveget az író megállapítja van-e ritmusa hogy tartja-e a ritmust hogy kopogják-e a ritmust a talpfák vagy kiesik a ritmusból akkor amikor ki kell esnie szóval szóban is mozognia kell az egésznek mint a vonatnak és a vonat az vonat néha már írás közben hallani ezt a ritmust jelzi a kopogás a billentyűzeten megy a vonat".

A *Menettérti* vonata, bizony, magyar nyelven is szépen zakatol, és a ritmusból is csak akkor esik ki, amikor arra van szükség. A Šikulová-féle oraíl history magyar nyelvű hangszereléséért Mészáros Tündét illeti az elismerés, akinek a munkája nagyszerű fordítói teljesítmény. Olyan szöveget kellett nyelvünkre átültetnie, amely a többnemzetiségű hátteret éppen azzal érzékelteti, hogy a szlovák szövegbe magyar szavakat fűz, vagy éppen a nyelvhatáron élők beszédét veti össze az északi, illavai felmenők szóhasználatával. Ennek megfelelően Mészáros fordításában a szlovák eredetiben vélhetően magyar helyesírással szereplő nagyszülő neve nad'mamává lesz, a szereplők nemegyszer „čókolom, dobrígyeny"-nyel köszöntik egymást, a járni éppen csak megtanult Vladkót „hurcimbálják" a nagyobb gyerekek az udvaron, és jelentősége lesz annak, hogy ugyanazt a gombát az adott helyen rompának, kolovírkának vagy éppen piruló galócának nevezik-e.

Veronika Šikulová regényének magyar változata tehát kettős ünnepre ad okot. Gazdagabbak lettünk egy szlovák nyelven írott remekmű nem kevésbé remek magyar fordításával, amely olvasmányosan és hitelesen, érzékenyen és érzékletesen szemlélteti azt az igazságot, amelyről mi, a történelem által zsebre vágott közép-európaiak hajlamosak vagyunk elfeledkezni: a történelemnek errefelé akkora zsebe van, hogy mindnyájan, vállvetve is beleférünk.

(Veronika Šikulová: Menettérti. Mészáros Tünde fordítása. L'Harmattan Kiadó, 2014, 355 oldal, 3290 Ft)

PETHŐ ANITA

MINDENKI SZIGET

SZVOREN EDINA *AZ ORSZÁG LEGJOBB HÓHÉRA* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Szvoren Edina *Az ország legjobb hóhéra* című novelláskötetének szereplői egyszerre kiszolgáltatottak és elszigeteltek. A legszokványosabb, leghétköznapibb dolgokat teszik, iskolába vagy munkába járnak, barátokat szereznek, szerelembe esnek, szülnek és gyereket nevelnek, miközben mintha egy sötét buborékba zárva lebegnének saját életükben.

Valószínűleg már nagyon sokunk belebotlott az interneten bolyongva olyan cikkekbe, rövid videofilmekbe, melyekben előbb önmaguk pontozzák egy-egy tulajdonságukat az emberek, majd megmutatják nekik, milyen pontszámokat kaptak családtagjaiktól. Ilyenkor aztán nagy az öröm, mert kiderül, sokkal többre értékelik őket szeretteik annál, mint amilyennek egészséges önbizalom hiányában önmagukat látják. A belső önkép és a külvilág véleménye közti disszonancia persze, mondhatnánk, hétköznapi és szokványos dolog, de épp ettől lehet végletekig fokozni ennek feszültségét, ahogyan azt Szvoren Edina is teszi a legtöbb esetben.

Első kötete óta foglalkoztat a kérdés, hogy Szvoren a novelláiban mennyiben egy eredendően torz családi szituációt ábrázol, vagy hiperrealista eszközökkel, torzzá nagyítva analizál egy teljesen hétköznapi helyzetet. Mindkét lehetőségre akad több egyértelmű példa nemcsak *a Pertu*, hanem a *Nincs és ne is legyen* című kötetben is, ám *Az ország legjobb hóhéra* esetében úgy érzem, határozottan a második megoldás felé billent a mérleg nyelve. Úgy vélem, a könyvben olvasható történetek főszereplői nem térnek el jobban az átlagtól, nem élnek kevésbé normális életet, mint bármelyikünk. Ezekkel az emberekkel utazunk együtt a villamoson, mögöttük állunk a sorban, mikor ügyeinket intézzük a hivatalban vagy bevásárolunk, bizony nem ritkán belehallgathatunk az életükbe is, ha épp eközben beszélik meg és ki élményeiket. Talán még az is megfordul a fejünkben, mennyire gondtalan, rendezett, minden bizonnyal boldog az életük.

Bár boldogtalannak az egyes szám első személyű narráció szemszögéből nézve sem igazán lehet ezeket a figurákat tekinteni. A visszafogott, lefojtott hangnem, ami annyira jellemző a Szvoren-szövegekre, természetessé, magától értetődővé teszi, ahogy például a *Csonka, jól sikerült* írás főszereplője is megjegyzi: „Kimérten, udvariasan feleltem anyámnak […], de közben fogtam egy Rotring ceruzát, és a körmöm alá szúrtam a hegyét. Egyszer, kétszer, több tucatszor, amíg ki nem serkent a vérem” (27.). Vagy hogy egy nőhöz apósa és anyósa viszi szoptatni a kisbabát (*Kionkáék*). A hatást erősíti az is, hogy sok esetben rendszeresen ismétlődő szokások, rutincselekvések képezik a történet alapját, a szereplőkkel

semmi rendkívüli nem történik; amit elmesélnek, az szokásos mindennapjaik része. Például a szoptatás ceremóniája, ami már a megérkezéssel kezdetét veszi („A Kionka szülők nem vetkőznek le sosem. Kigombolják a kabátjukat, és az ügyfélpultra dobják Kionka márkajelzésű sapkáikat." – 96.). Van itt hétfői lány, akinek hetente egyszer fonja be haját édesanyja „gránitkeménységű" copfba (*Kinderszenen: A hétfői lány)*, de az önsebző nő tette is rendszerességre utal (*Trifánné, kedves*), valamint jól érzékelhető, hogy A. úr és A. kisasszony, azaz apa és lánya is ugyanazt a jelenetsort játszszák évek óta („Ha apám meglátogat, jó előre eltervezem, mit fogok neki mesélni az életemről." – *A. úr és A. kisasszony*, 167.). Ráadásul egyáltalán nem tűnik úgy, mintha a karakterek ezeken a bevett mozzanatokon változtatni szeretnének. A hétfői lány esetében például azt olvashatjuk: „Most már csütörtöki lánynak is hívhatnának, mondja a virágboltos lánya. A hétfői lány megtapogatja a copfját, ellenőrzi a drótot álcázó hajgumit, és nemet int" (151).

Épp e mindennapos, rutin cselekvéssorok révén érdekes igazából az, ahogyan egyszerre jelenik meg a kiszolgáltatottság és az elszigeteltség érzése a szereplők belső világában. Szvoren Edina novelláiban többségében a legközvetlenebb és legintimebb emberi kapcsolatok belső hatalmi rendszere kerül terítékre: egyenlőtlen viszonyok, kibillentett egyensúly, ahogyan sosem egyenlő mértékben ragaszkodnak egymáshoz a felek, az egyiknek mindig nagyobb szüksége van a másikra, vagy legalábbis sokkal védtelenebbnek érzi magát a másik iránti vonzalmában, kötődni vágyódásában. *Az ország legjobb hóhérjá*ban ennek az egyenlőtlenségnek különböző fokozataival és árnyalataival találkozhatunk. *A Kinderszenen: Oltás* című nyitó szövegben szorongást keltő, az *És én?* című írásban inkább vészjósló, a *Dánék*ban az elbeszélő szégyenérzete borít be mindent („Segíts rendet rakni, mondta a Dánné lánya, miután felöltözött. Rátérdelt az ágyra, és a matrac alá csíptette az ágytakarót. Ilyenkor már nem merek hozzáérni, és nem merem mondani neki azt, hogy Éva" – 134.). Akad azonban olyan is, amikor egyszerűen csak szívfájdító, ahogy például a *Kinderszenen: Anya kezének újabban fémes szaga van* című történetben a kórházban fekvő anya tehetetlenül szemléli, hogy gyermekeit már egy másik nő neveli. A nézőpont sem mindig ugyanaz, nem mindig a narrátor a kiszolgáltatott fél. *Az anyánk teleszkópos élete*ben a gyerekek szemszögéből van szó, ahogy a cím is sugallja, az anya életéről. Az *Aloe Vera* című írásban pedig a férjet érezzük ragaszkodóbbnak, miközben a feleség meséli el a család közös hazatérését az újszülött babával.

Ez utóbbi írás azért is érdekes, mert itt kivételesen nem a kiszolgáltatottság okozza egyben az elszigeteltséget, hanem e két alapvető élmény különválik. A férfi erősebb ragaszkodása mellett a nő tűnik elzártnak, bár kétségtelen a női test szülés általi változása, a folyamat lecsapódása a pszichében is jelenthet egyfajta kiszolgáltatottságot. Hogy a szereplők magányos szigetként léteznek mindennapi életük hétköznapi jeleneteiben, néha saját maguk is érzékletes képekkel írják le: „Amikor valamiért okom támad azt remélni, hogy a kapcsolatunk élettel töltődik fel, anyám tapintatlansága hamarosan visszalök abba a száj és szem nélküli világba, ahova születésem óta tartozom, és ahol csak vakogni lehet" (*Csonka, jól sikerült*, 26.). Érdekes ebből a szempontból, hogy gyakorta bukkannak fel a kö-

tet szövegeiben fogyatékkal élő emberek: vakok, siketek, az ő elszigeteltségük egy könnyen értelmezhető szimbólum.

Könnyen feltűnhet olvasás során az az írói megoldás is, amikor a karakterek saját aktuális szerepüktől is elhatárolódnak és kívülállóként beszélnek róla: „Folytasd még, tette hozzá, amikor elzártam a csapot. A kismamák tegeződnek." (152.) – magyarázza meg a második mondattal az *Aloe Vera* narrátora szobatársnője szóhasználatát, és ezzel a lépéssel egyúttal válaszfalat is képez önmaga és önnön kismama volta között is. Úgy gondolom, az egész kötetben talán ez az írás a legalkalmasabb arra (az *A. úr és A. kisasszonyt* érzem még hasonlónak), hogy közelről szemlélhessük Szvoren Edina prózájának működését. Nem könnyedén áradó szövegekről van szó, hanem óvatosan, megfontoltan, de pontosan egymás mellé illesztett mondatokról, amelyeket érdemes hasonlóan óvatosan és megfontoltan, két-három mondatos kis blokkokba törve olvasni.

Ehhez az eljáráshoz természetesen a rövidpróza passzol igazán, néhány oldalas, többségében tárcahosszúságú és -jellegű írások. Mégis, ahogyan a korábbi kötetekben, ez esetben is találhatunk kísérletet arra, hogyan nézne ki egy nagyobb terjedelmű, összetettebb, több szálon futó történet Szvoren Edina tollából *(Kafarnaumi csoda)*, ami azonban ez esetben is megmarad a kísérlet látszatával történő játszadozás szintjén.

A jellegzetes hangnem és a megszokott témaválasztás ellenére mégsem lehet mondani, hogy *Az ország legjobb hóhérjá*ban Szvoren Edina csupán ismételné önmagát. Sokkal inkább az látszik kirajzolódni, hogy írásaiban egyre erősebb és erősebb nagyítót használ arra, hogy a lehető legközelebbről mutassa az alapvető emberi kapcsolatok működését. A kérdés tehát adott, a kíváncsiság tovább él: meddig lehet ezt még fokozni?

(Szvoren Edina: Az ország legjobb hóhéra. Magvető, Budapest, 2015, 192 oldal, 2990 Ft)

Patrik Kovačovský: *Hajnal*, üveg és fém, 40 cm, 2015, fotó: Daša Barteková

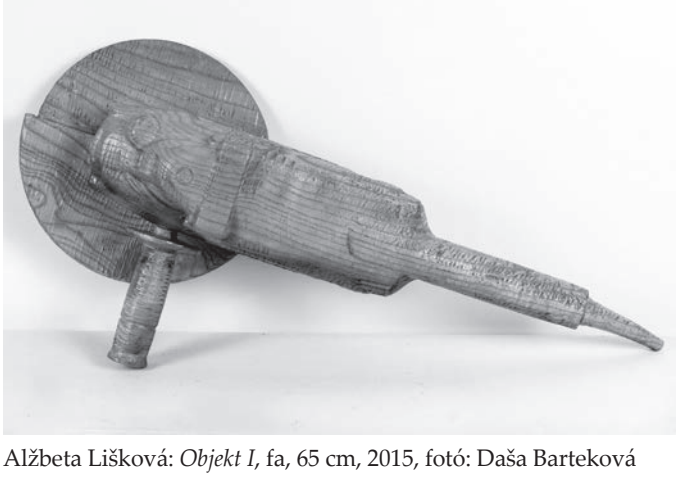

Alžbeta Lišková: *Objekt I*, fa, 65 cm, 2015, fotó: Daša Barteková

SOÓKY LÁSZLÓ

CSÚCSOK ÉS SZAKADÉKOK

A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ *TISZTÚJÍTÁS* CÍMŰ ELŐADÁSÁRÓL*

Rendezőnk túlságosan bízott Nagy Ignác történetében és túlságosan bízott Parti Nagy Lajos vitathatatlanul nagyszerű szövegátiratában. E kettő, így együtt, s Varga Emese kitűnő ízléssel végrehajtott dramaturgiai munkája, valamint a színészek túlnyomó többségének remek teljesítménye okot adott arra, hogy hosszú idő elteltével újra színháznak örvendhessünk Komáromban. Volt, aki örvendett, s volt, aki nem annyira.

Akik nem ujjongtak, nyilván szakmai hiányosságokat fedeztek fel egy-egy jelenetben, aminek fő okai a szenvtelenség, a rendezői kockázatvállalás hiánya, a női főszereplő téves kiválasztása, a kosztümözés jóindulatú hányavetisége, valamint a díszlet, mely kiszolgálta ugyan az előadást, de nem képezett harmóniát a szövegből leképezhető történeti tájjal.

Keszég szándéka az első pillanattól kezdve egyértelmű és olvasható: kizárta az olcsó sikert ígérő aktuálpolitizálást. Az arányoknak viszont nem szentelt kellő figyelmet, ezért úgy esett, hogy a semlegességre való törekvés súlytalanságba torkollott, a súlytalanság pedig tétnélküliségbe. Abban igaza van, hogy a Magyar Királyi Vármegyék kialakítása óta pojácák tömkelege szállt harcba a húsosfazék birtoklásáért, mint ahogy abban is, hogy a figurák és a módszerek máig alig változtak: dr. Heves Kálmán, Farkasfalvy Sándor, Hajlósi, Virágos Mihály, Aranyos György vagy Schnaps mai, szlovákiai magyar politikai hasonmását még karakterek szerint is nevén lehetne nevezni, hiszen hat évszázad alatt az országhatáron kívül itt nem változott semmi; egyik a másiknak generációkon átívelő karikatúrája.

Aki Nagy Ignác óta is fehér holló: a Tornyai Károly-féle becsületes politikus (ember), ő nem valóságos, hanem

* Szereplők: Tornyai Károly: Olasz István , Dr. Heves Kálmán: Fabó Tibor, Farkasfalvy Sándor, alispán: Skronka Tibor, dr. Langyos Rudolf, főorvos: Mokos Attila, Aranka, a sógornője: Móga Piroska m. v., Kinga, dr. Langyos felesége: Bandor Éva, Hajlósi, aljegyző: Culka Ottó, Nelly, a szobalány: Holocsy Krisztina, Darabos: Tóth Károly, Schnaps, fogadós: Majorfalvi Bálint, Damásdi: Németh István, Virágos Mihály: Szabó Viktor, Aranyos György: Bernáth Tamás, Zabfalussy: Ropog József, Sámodi: Nagy László, Szolgálólány: Leczkési Dóra. Továbbá: Erdélyi Zoltán, Rab Zoltán. Ügyelő: Nagy László. Súgó: Leczkési Dóra. Hangtechnikus: Görözdi Szilárd és Csicsó Tamás. Fénytechnikus. Rózsás Szilvia és Tárnok Dávid. Kellékes: Vasy Orbán Katalin, Kiss Mónika. Díszlettervező: Bozóki Mara m. v. Jelmeztervező: Sinkovics Judit m. v. Zene: Zságer-Varga Ákos m. v. Dramaturg: Varga Emese. A rendező asszisztense: Balaskó Edit. Rendezte: Keszég László m. v. Bemutató: 2016. január 15.

színpadi lény. Ő az, aki bocsánatot kér attól is, aki épp megalázza, eltiporja őt. A tisztességes embernek a politikai lét farkastörvényeinek útvesztői alapján buknia kell, épp ettől szokatlan a szerző filozófiája, aki az ismert körülmények, az ismert társadalmi viszonyok, az ismert magyar, bortól és pálinkától generált virtus ellenére is a tisztességet favorizálja; szokatlan, de érthető: ő így élt.

Abban is egyetértek Keszég Lászlóval, hogy a történet Európa bármely pontjára kivetíthető, az időpont viszont egyértelműen behatárolható: 1991 nyara.

A történet szereplői a maguk idejében, a maguk helyén, a maguk mikrovilágában egyéniségek, pozitív vagy negatív töltetű jellemek. Az ő karakterük határozza meg a mese érzelmi világát, amely nézőpont nem tűri meg azt, hogy valamelyik figura halványabb teljesítményt nyújtson, mint a partnere. Ha voltak buktatói a komáromi *Tisztújítás*nak – márpedig voltak –, akkor azokat a színészi alakítások szakadékai és csúcsai jellemezték.

A baj az, hogy a színészi játék mélypontját épp a női főszereplő, Aranka (Móga Piroska) találta meg, s ott ragadt a végéig. Ki is ő? Egy, a megözvegyülése következtében Pestről haza (vidékre) költöző hölgy, akinek a szépsége, vagyona és tetemes birtokai vonzzák a gavallérokat. Szófoszlányokból kiderül, hogy a hölgy erkölcse nem makulátlan, erre utal dr. Heves megjegyzése: „Nagy madám, mondhatom", valamint egy sejtetés, miszerint a jegyző, Hajlósi korábban már tiszteletét tette Aranka ágyában, s afelől sincs kétség, hogy oda visszavárják: „Nézzen be hozzánk pár hét múltán, Hajlósi."

Az említett baj pedig nem járt egyedül, s ha a baj mint olyan képes fokozódni, akkor Móga Piroska pechsorozatok áldozatává vált.

Az első az, hogy Kinga húgaként született, s a nővérét itt, ezen a színpadon Bandor Éva alakítja úgy, hogy amikor találkoznak, Bandor színészi varázslata által Piroska megszűnik létezni; ahányszor találkoznak, annyiszor tűnik el. Hiányzik, hogyne hiányozna, hiszen róla szól a mese.

A másik pech az, hogy a szerepében lubickoló Mokos Attila is olykor arra jár, s nem csinál lelkiismereti kérdést abból, hogy Aranka színészileg miként éli meg a találkozásukat.

Halmozottan peches szituáció az – mert ilyen is előfordul –, amikor a balsors mindhármukat egyszerre tereli ugyanarra a színpadra. Az viszont már a kínos kategóriába tartozik, amikor az epizódszerepet játszó Holocsy Krisztina (Nelly, szobalány) is lemossa őt a színről.

A pechsorozat vége már a miénk, nézőké, mert tanúi lehetünk annak, hogy az addig tisztességes iparosmunkát végző Olasz István (Tornyai) is belegabalyodik Aranka hínárjába, s a finálában – amelyben mindenre fény derül, és a tisztesség enyhe korrupciós beütésekkel legyőzi az álnokságot – bizony sérül mind karakterében, mind szakmailag.

Dr. Heves Kálmáné nagy szerep a *Tisztújítás*ban, közel annyira meghatározó, mint Arankáé: a felületes, nagyképű, kivagyi fiskális, mégis szuverénnek tűnő férfi szerepe. Karaktert formáló lehetőség, amelyben a színész mind verbálisan, mind gesztusokban, mind poénok szintjén kiélheti magát. Ezért érthetetlen számomra Fabó Tibor visszafogott, olykor önfeladó játéka. Az ő színészi múltjára végképp nem jellemző az, hogy ziccereket hagyjon ki, most apatikusnak tűnt,

s a levertsége nyomot hagyott az egész előadáson.

A libikóka másik végén – a már említett Bandor Éván és Mokos Attilán kívül – többen is helyet foglalnak.

Markáns egyéniség Farkasfalvy szerepében Skronka Tibor, aki azon túl, hogy kialakított egy összetett jellemet – mely az áltisztesség, az álbecsületesség, valamint az álúriemberség keskeny pallóján egyensúlyozott –, ezt tolmácsolni is tudta; jelentős színészi erény. Nem mindennapos színészi teljesítmény a kampány két főkolomposa, Virágos Mihály (Szabó Viktor) és Aranyos György (Bernáth Tamás) alakítása sem. Játékuk tempója, kóklerségük és kollaborálásuk precizitása sokáig emlékezetes marad.

Schnapsszal, a fogadóssal nem tudott mit kezdeni a rendező, dramaturgiailag is megoldatlan: ha mindenkivel kollaborál, még Damázsdival, a hivatali szolgával (Németh István) is, markában tartva a közeli és távoli dőzsölőket, ha minden fogadó az övé, ha veszi a bátorságot, és megfricskázza a regnáló alispánt, furcsán hat, hogy ő végzi a részegek eltakarításának alantas munkáját is. Schnaps szerepével Majorfalvi Bálint nem azonosult, a lehetőségeit messze nem használta ki, egy arra járó bőrkabátos, tornacipős ember tűnt fel olykorolykor, akiről a szóbeszédből megtudtuk, hogy zsidó.

Hajlósi (Culka Ottó) és Darabos (Tóth Károly) most kizárólag „jelenlétével emelte az est fényét", mindkét figura a rafinált, szemtelen és gátlástalan feltörekvő ifjaké. Nem találták meg az ide vezető utat.

A kosztümként jegyzett ízléstelen konfekció egyfajta szándékot, törekvést sejtet, de mivel nem következetes, inkább illusztrációnak hat, ami egyfajta lekezelést jelent.

A díszlet – az uniformizált gyalult deszkakerítés és gyalult deszkakörhinta, hegyében a magyar huszár karikatúrájával – az előadás megvalósításának a céljait kiszolgálta, de mivel a tájat egy más hangulatú zene uralta, a nyersesség érzetét keltette.

El tudnám fogadni azt, ha a rendező tudatosan szembeállítja a tartalmat és a formát, ha mindez következetes. Nem volt az. Szórakoztató volt, s nem több.

Ui.: Innen is szeretettel köszöntjük Németh Istvánt, aki február 15-én volt 60 éves.

SZERZŐINK

Ardamica Zorán (1970): költő, író, irodalomtörténész (Fülek); **Balla** (1967): író (Érsekújvár); **Dobry Judit** (1984): műfordító (Galánta); **Ferenčuhová, Mária** (1975): költő (Pozsony); **Habaj, Michal** (1974): költő, irodalomtörténész (Pozsony); **Haklik Norbert** (1976): író (Brünn, Csehország); **Juráňová, Jana** (1957): prózaíró, drámaíró, dramaturg (Pozsony); **Kompaníková, Monika** (1979): szlovák író, képzőművész (Bazin); **Marcelli, Miroslav** (1947): filozófus (Pozsony); **Merva Attila** (1978): kritikus, műfordító (Pozsony); **Mitana, Dušan** (1946): író (Pozsony); **Paszmár Lívia** (1986): irodalomtörténész, kritikus (Pozsony/Vágfarkasd); **Pénzes Tímea** (1976): költő, író, műfordító (Budapest, Magyarország); **Pethő Anita** (1980): irodalomkritikus (Budapest, Magyarország); **Polgár Anikó** (1975): költő, műfordító, irodalomtörténész (Dunaszerdahely); **Proics Lilla** (1967): színikritikus (Budapest, Magyarország); **Pupala, Richard** (1972): prózaíró (Pozsony); **Soóky László** (1952): költő, író, kritikus (Marcelháza); **Szaniszló Tibor** (1982): műfordító, szerkesztő (Pozsony); **Szászi Zoltán** (1964): költő, író (Rimaszombat); **Tóth László** (1949): költő, író, műfordító (Dunaszerdahely); **Vályi Horváth Erika** (1978): műfordító, irodalomtörténész (Pozsony)

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

Dunaszerdahely – Molnár-Könyv (Galántai út [Hypernova])
Komárom – Madách-könyvesbolt (Jókai utca / Jókaiho)
Érsekújvár – Kultúra Könyvesbolt (Mihály bástya 4. / Michalská bašta 4.)
Galánta – Molnár-Könyv (Fő utca 918/2. / Hlavná 918/2. [Univerzál])
Királyhelmec – Gerenyi Könyvesbolt (Fő utca 49. / Hlavná 49.)
Nagykapos – Magyar Könyvesbolt (Fő utca 21. / Hlavná 21.)
Nyitra – Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Közép-európai Tanulmányok Kara. Konstantin Filozófus Egyetem (Drážovská 4.)
Pozsony – Pozsonyi Magyar Intézet (Védcölöp út 54. / Palisády 54.)
Somorja – Molnár-Könyv (Fő út 62. / Hlavná 62. [VÚB mellett])
Tornalja – Tompa Mihály Könyvesbolt (Béke utca 17. / Mierová 17.)

MAGYARORSZÁGON

Budapest – Írók Boltja (Andrássy út 45., 1061)

K E D V E S O L V A S Ó I N K !

Kérünk mindenkit, aki teheti, adója két százalékát ajánlja fel kiadónk, a Madách Egyesület javára, hogy az Irodalmi Szemle mint az egyetlen Pozsonyban szerkesztett magyar irodalmi lap továbbra is éber, nyitott és eleven kultúraformáló és -közvetítő tényező maradhasson.

A természetes személyek egy űrlap segítségével tehetik meg felajánlásukat, ezt csatoljuk lapunkhoz.

Ha jogi személy vagy magánvállalkozó szeretne adományozni, egyenesen az adóbevallásba kell beírni az adatainkat:

Spolok MADÁCH-MADÁCH EGYESÜLET
Mierova 16, 821 05 Bratislava 2
IČO: 30807719
Jogi forma/právna forma: občianske združenie

Köszönünk minden támogatást!

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBAN

„Ma sem fogunk egyenes vonalú
metaforák fölé
ürítkezni. A pallón bakancs,
benne zokni, benne láb,
benne hús, benne vér, benne hemoglobin,
benne költészet.”

Csehy Zoltán: *Aktnaptár*

„Gyerekként nem értettem,
hogyan lehet az,
hogy volt előttem világ,
meg egyáltalán, bármi létezett.
Apámék azt hitték olvasok,
valójában a régi magazinokat
nézegettem.
Jégtáncosok, Csernobil, repülők, tankok.
Rájöttem, miként írnak körül a dolgok,
melyek nem én vagyok.
A szüleim, a ház, a macskák is.
Mind tőlem függetlenül létezik.
Most megint fel kell dolgoznom,
hogy volt előttem élet, számodra is.
Hogy a jelen alapján képtelenség
megérteni azt,
ami előre adott.”

Vörös Gergely: *Ami adott*

E SZÁMUNKBAN

„1 400 méter körüli mélységben, a Kelet-kínai-tengerben szén-dioxidból álló tó fekszik. A szén-dioxid normális körülmények között gáz, de óceáni mélységekben, magas nyomás alatt cseppfolyóssá válik. Egy tó a tengerfenéken, egy tó az óceán alján. Kivehető a partmenti sáv, a vízfelszín, a fodrozódó hullámok, a vízfelszín alatti vízfelszín. Egy darabig eltart, amíg az ember tudatosítja, mit is lát tulajdonképpen, és amíg elfogadja, hogy létezhet ilyesmi.”

Monika Kompaníková: *Az ötödik hajó*
(Pénzes Tímea fordítása)

„Andrič távolabb ült az emberektől, még a barátaitól is.

Már az összes témájukat ismerte, akárcsak a kijelentéseik függőségét a független médiától – emiatt hordtak össze egyre gyakrabban zöldségeket. Amikor egyedül volt, legalább megengedhette magának, hogy ne az arckifejezése uralkodjon rajta, nem volt se szomorú, se vidám, se agresszív, se jámbor, se összpontosító, se pedig szétszórt: az arca úgy lógott rajta, akár egy vizes zokni a fürdőszobai szárítókötélen.”

Balla: *A nagy szerelem*
(Dobry Judit fordítása)

Ľudmila Pohlová: *A ruha teszi az embert*,
bronz, 2010, a szerző archívuma

Robert Szittay: *Tornaóra*, bronz, 60 cm, 2010,
fotó: Trencséni M. A. Bazovský Galéria

9 771556 508005 03